







# ରୁକ୍ମିଣୀହରଣ ନାଟକ ।



ଆରାମନାରାୟଣ ତର୍କରତ୍ନ ପ୍ରଦୀପ ।

କଲିକାତା ।

ଆଧୁନିକ ଶୈଶ୍ଵରଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦୁ କୋଂ ବହୁବାଜାରଙ୍କ ୨୪୯ ସଂଖ୍ୟାକ ଭବନେ  
ଫ୍ଲାନ୍କହୋପ୍ ସନ୍ଦେ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ।



ମନ୍ଦିରମାଳା ।



# ରାଜ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସତୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ ଠାକୁର ବାହାଦୁର ଅଛେଦୟ ।

ହାଟିକ କର୍ଣ୍ଣାଭରଣ୍ୟ

ନାଟକ ମିଦଂ ହି କୁଳିଗୀହରଗାଥ୍ୟ ।

## କୁକତାଂ କ୍ରପରାକର୍ଣେ

তবদভ্যর্ণে সমর্পয়ামি ॥

কলিকাতা।  
সংস্কৃত কালেজ,  
১২৭৮। ভাস্তু।

{}

ଅଧୀନ  
ଆମାରାଯଣ ଶର୍ମା ।



# ନାଟ୍ୟାଲ୍‌ଲିଖିତ ବ୍ୟକ୍ତିବୂନ୍ଦ ।



ରାଜୀ	...	ବିଦ୍ୱଦେଶାଧିପତି ।
ସୁବରାଜ	...	ଭୀଷମକ ରାଜାର ଜ୍ୟୋତ ପୁତ୍ର କହୀ ।
କହୁରଥ	...	ଭୀଷମକ ରାଜାର ଦ୍ଵିତୀୟ ପୁତ୍ର ।
ଅର୍ଥମ		
ଦ୍ଵିତୀୟ	{	... ଅମାତ୍ୟ ।
ତୃତୀୟ		
ଦର୍ଶକ	...	କୌଡାଦର୍ଶକ ସଭାସଦବ୍ୟକ୍ତି ।
ଧନଦାସ	...	ଦରିଜ ବ୍ୟକ୍ତି ।
କୌତୁକ ଧନ	...	ଧନଦାସେର ପ୍ରତିବାସୀ ।
ନାରଦ	...	ଦେବବିର୍ି ।
କୁଷ	...	ଦ୍ଵାରକାଧିପତି ।
ଶିଶୁପାଳ	...	ଚେଦି ଦେଶାଧିପତି ।
ବିଦୂରଥ		
ଜରାସନ୍ଧ	{	... ରାଜବର୍ଗ, କହୀର ସଧାଗଣ ।
ଶାଲ୍ୟ		

কঙ্গী ... ... ... ভৌতিক রাজাৰ কন্যা ।  
 লবঙ্গলতা } ... ... ... কঙ্গীৰ সখী ।  
 কুমুমলতা }  
 চিৱা ... ... ... কঙ্গীৰ দাসী ।  
 আকৃষ্ণী ... ... ... ধনদাসেৱ স্ত্ৰী ।  
 রক্ষিগণ, কঞ্চুকী, ভূত্য, দাসী, প্ৰভৃতি ।

---

# ରତ୍ନକୁଣ୍ଡିହରଣ ନାଟକ ।



ପ୍ରଥମାଙ୍କ ।

ପ୍ରଥମ ଗର୍ଭାଙ୍କ ।

କୌତୁକଗାର ।

ସବନିକା ଉତ୍ତେଲନକାଳେ ଉଚ୍ଛଵାସ୍ୟ ।

ଅମାତ୍ୟଗଣସହ ଯୁଦ୍ଧରାଜେର ପାଶକ୍ରିଡ଼ା ।

ଯୁଦ୍ଧ । ଆଛା, ଦେଉନା ଆମି ମାଟିଯ । ( ଉଚ୍ଚେଷ୍ଟାରେ ପାଶକ୍ରେପ ) ପୋହାବାରୋ ତେରୋ—ମାରୋ କାଳାକେ—କୋଥା ଯାବେ ?

ପ୍ରଥମ ଅମାତ୍ୟ । ଓ ମାର୍ତ୍ତେ ପାରିବେନ ନା ଯୁଦ୍ଧରାଜ, ଓକେ ମାରୀ ବଡ଼ କଠିନ, ଦେଖ୍ଚେନ୍ ନା ଛକା ପୋହା ବନ୍ଦ । କାଳାକେ ମାରିବେନ ? କାଳା ଏହି ପେକେ ଯାଇ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅମାତ୍ୟ । ଆଛା ଏହି ଖେଳିଲେମ, ସେତେଇ ହାନି କି ?

ପ୍ରଥମ । ଏହି ଆଡ଼ିଟୀ ଶକ୍ତ ଆଡ଼ି, ଏହିଟୀ ମାର୍ତ୍ତେ ପାରି । ( ପାଶକ୍ରେପ ) ଏହି ପଞ୍ଚୁଡ଼ି ।

କ

যুব ! কোথা পঞ্জুড়ি ? ছতিন নয়—পঞ্জুড়ি বল-  
লেই হলো আর কি ।

প্রথম ! আচ্ছা এই ছতিন নয় দিলেম্ ।

দূর্ধক ! মন্ত্রিমহাশয়, ও কি খেল্লেন ? আঃ  
ছি ! ছি ! ছি ! বাঁধলে ভাল হতো ।

তৃতীয় অমাত্য ! তা হোক, ও বেড়ে হয়েছে ।

তৃতীয় ! বেড়ে হয়েছে, এই বার একটী সতেরো  
পড়লেই বেড়ে মজা দেখবে এখন । ( পাশা লইয়া )  
সতেরো—( নিষ্কেপ । )

যুব ! সতেরো, সতেরোই তো বটে, দেখ, হাত  
দেখ ! আমরা যা বলে ফেলবো তাই পড়বে ।  
( উচ্চহাস্য ) এখন এসো দেখি, এইবার বোঝা যাবে ।

( কঞ্চুকীর প্রবেশ । )

কঞ্চু ! যুবরাজের জয় হৈক ! যুবরাজ, বৃক্ষ  
মহারাজ এখানে আস্তেন ।

তৃতীয় ! এই আস্তু না ( পাশাক্ষেপ করিয়া  
উচ্চেঃস্বরে ) ঘোল ! এবার আর কথাটি কবার যো  
নাই । মারো ওকে । ( যুটিবারা যুটিকে আঘাত ) ।

যুব ! বেশ হয়েছে । আচ্ছা, মজা হয়েছে ।

কঞ্চু !—যুবরাজ, একবার এদাসের নিবেদন গ্রহণ  
করুন ; বৃক্ষ মহারাজ এখানে আস্তেন ।

ଯୁବ । ( ବିରକ୍ତିଭାବେ ) ଆଃ, ତିନି ଏଥାନେ ଏ ସମୟ କେନ ? ଏହି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ହୟେ ଏକଟୁ ଆମୋଦ ଆହୁାଦ କଚି—ତାରୋ ବ୍ୟାସାତ ! ହଁଃ, ବୁଡ୍ଗୋହଲେ ବୁଦ୍ଧିଶୁଦ୍ଧି ଥାକେ ନା ନାକି ?

ପ୍ରଥମ । ତାଇ ତୋ, ଏ ସମୟେ ମହାରାଜେର ଏଥାନେ ଆସା ହଲୋ ? ଉଁଃ, କି ବଲ୍ବୋ ? ଐ ପାକାଯୁଟଟୀ ଏବାର ମାର୍ତ୍ତେମ୍ ।

ଯୁବ । ହଁଃ, ତା ବୋଝା ଯେତୋ, ଏହି ଏଦିଗେ ଦେଖେଛ ? ( ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ । ବେପଥେ ପଦଶବ୍ଦ ଶୁଣିଯା କଞ୍ଚକୀର ପ୍ରତି ) ତା ଆର କି ହେ, ଏକ ଖାନା ଆସନ ଏନେ ଦେଓ । ( ବିରକ୍ତ ମନେ ଛକ ଉତ୍ତୋଳନ ଓ କଞ୍ଚକୀର ଆସନ ଆନନ୍ଦନ ) ।

( ରାଜାର ପ୍ରବେଶ । )

( ସକଳେ ଉଠିଯା ରାଜାର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଓ ରାଜାର ଉପବେଶନ । )

ରାଜା । ହରେ ମାଧ୍ୱ, ହରେ ମାଧ୍ୱ, ହରେ ମାଧ୍ୱ !

ଯୁବ । ଆପନାର ଏଥାନେ ଆସା ହଲୋ କେନ ? ପ୍ରଯୋଜନ ହୟେ ଥାକେ ଡେକେ ପାଠାଲେଇ ତୋ ହତୋ ?

ରାଜା । ହଁଃ ତା ବଟେ—ଏମନ କିଛୁ ପ୍ରଯୋଜନ ନାହିଁ, ଅମନି ଏଲେମ—ଏହି ଦେଖ ବାପୁ, କାଲାତ୍ରେ ନିଜାଟୀ ହଲୋ ନା ।

যুব। কেন? শারীরিক তো কোন পৌড়া  
হয় নাই?

রাজা। না, এমন পৌড়া কি তা নয়, অস্তঃকরণে  
কেমন একটা চিন্তাৰ উদয় হয়েছে তাতে আৱ  
নিদ্রা মাৰ হয় না।

যুব। কিৱপ চিন্তা?

রাজা। চিন্তা কি জানো, ঐ তোমাৰ ভগিনী,  
কল্পনী, উচ্চী বিবাহযোগ্যা হয়েছে, আৱ তো  
ৱাখা যায় না, এখন কৱা যায় কি?

যুব। তাতে আপনাৰ চিন্তা কি? সেকি আমাৰ  
ভাৱ নয়? আপনি রাজ্যকাৰ্য্যাদি সকল ভাৱই তো  
আমাকে দিয়েছেন, তা ঐ ভাৱটি কি আমাৰ নয়?

রাজা। ইঁ ইঁ বাপু, সকল ভাৱই দিয়েছি বৈ কি?  
তুমি আমাৰ স্বৰূপ যোগ্য সন্তান—তা বটেই তো—  
তবে কিনা, বলি এই কন্যাসন্তানটা বড় মাঝাৰ  
সামঞ্জী, বিশেষতঃ আমাৰ ঐ একটী বৈ কন্যা নয়,  
উচ্চী সৎপাত্রে প্ৰতিপাদিতা হলেই ভাল হয়।

যুব। কল্পনী আমাৰ ভগিনী, ওকে সৎপাত্রে  
দেওয়া হবে বৈকি অসৎ পাত্ৰে দিব? আমাদেৱ  
যেমন আভিজাত্য, যেৱপ কৌলীন্য, যে প্ৰকাৰ মান  
সন্তুষ্ট, এ সকল রক্ষা কৱে অবশ্য কৰ্ম কৱতে হবে,

ତାତେ ଆପନାର ଉଠକଟ୍ଟା କି, ଆର ଆପନାର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ୍ଳେଶ କରେ ଆସୁବାର ପ୍ରୟୋଜନଇ ବା କି ଛିଲ ?

ରାଜୀ । ନା, ପ୍ରୟୋଜନ ଏମନ କି ତା ନୟ—ବଲି ସେଇ ବିଷୟେରଇ ଏକଟା ପରାମର୍ଶ କରୁତେ ଏଲେମ । ଏହି ଦେଖ ବାପୁ, କେଉ କେଉ ବଲେ କି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣକେ ମେଯେଟୀ ଦିଲେ ଭାଲ ହୟ ।

ଯୁବ । ( ବିରକ୍ତି ଭାବେ ) ଏମନ ପ୍ରକ୍ଷାବ ଆପନାର କାହେ କେ କରୁଲେ ?

ରାଜୀ । ନା ନା, ଏମନ କେଉ କରେ ନାହିଁ, ତବେ କି ଜାନୋ, ମେ ଦିନ ଆମି ଆହିକ କଚି, କୁଞ୍ଜପୌଛ ଆମାର ପୂଜାର ଆୟୋଜନ କଟ୍ଟେନ, ଏମନ ସମୟ ଯହିଁ ନାରଦ ଏଲେନ, ଏସେଇ କୁଞ୍ଜପୌଛକେ ଦେଖେ ବଲ୍ଲେନ—ମହାରାଜ, ଆପନାର କନ୍ୟାର ବିବାହେର କି କରେଛେ ? ଆମି ବଲ୍ଲେମ, ସକଳ ଭାରଇ ଆମାର ଜେଣ୍ଟପୁଣ୍ଡ କଞ୍ଚିର ପ୍ରତି, ତିନି ଯା କରେନ ତାଇ ହବେ । ଶୁଣେ ଖ୍ୟାତ ବଲ୍ଲେନ—ନା ନା, ଏ କନ୍ୟାଟୀ ଅତି ମୁଲକଣା, ଦ୍ୱାରକାଧିପତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କେରଇ ମହିତ ଇହଁର ବିବାହ ଦିନ, ତା ହଲେ ଉପବୁଦ୍ଧ ପାତ୍ରେଇ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରା ହୟ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କେ ଏହି ଉପବୁଦ୍ଧ ପାତ୍ର ।

ଯୁବ । ଆପନି ଅମନ୍ ଯାର ତାର କଥା ଶୁଣୁବେନ ନା, ବିଶେଷତଃ ନାରଦେର କଥା । ଐ ସେ ଖ୍ୟାଟୀ, ଉଟୀ ଏକଟୀ

ସାମାଜିକ ଭଗୁ ନନ, କାକେ ଉନି କବେ ସଂ ପରାମର୍ଶ ଦିଯେ-  
ଛେନ ? ଓଁର କାହେ ସବ ଅନିଷ୍ଟସ୍ଥଚକ ମନ୍ତ୍ରଣା, ଯେ ବିଷୟେ  
ଯାନ୍ ମେହି ବିଷୟେଇ ଏକଟା ନା ଏକଟା ଗୋଲ ବାଁଧାନ, ଓଁର  
କଥା ଆପନି କଥନଇ ଶୁଭେନ ନା, ଯା କରୁତେ ହୟ, ଯାତେ  
ଭାଲୋ ହୟ, ଆମିଇ କରିବୋ ।

‘ରାଜୀ ! ବାବା, ତବେ ଆର ଏକଟା କଥା ତୋମାକେ  
ବଲ୍ଲତେ ହଲୋ । ଆମି ଶୁନେଛି ଆମାର କଞ୍ଚିନୀଓ ନାକି  
ଆକ୍ରମେର ଶୁଣାନୁବାଦ ଶ୍ରେଣୀ କରେ ତୁଁତେଇ ଅନୁରକ୍ଷ-  
ଚିତ୍ତ ହେଯେଛେ, କ୍ରମେର ସହିତ ବିବାହେ ତୋର ଏକାନ୍ତ  
ଅଭିଲାଷ ।

ଯୁବ । ( ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହଇଯା ) ମେ ଯା ବଲେ  
ଆମି ତାଇ କରିବୋ ? ତାରି କଥା ଆମାକେ ଶୁନ୍ତେ  
ହବେ ? ମେ କି ଜାନେ ? ମେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ, ବିଶେଷତଃ  
ବାଲିକା, ତାର ହିତାହିତ ବୋଧ କି ?

ରାଜୀ । ହଁ ହଁ, ତା ବଟେ, ତା ଆମିଇ ଏକଟା କଥା  
ତୋମାକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରି, ଭାଲ, ଆକ୍ରମେର ସଙ୍ଗେ ବିବାହ  
ଦିଲେ ହାନି କି ?

ଯୁବ । ( କର୍ଣ୍ଣେ ହଞ୍ଚାର୍ପଣ ) ଛି ! ଛି ! ଛି ! ଛି !  
ଆପନି ଭୁରୋଭୁର୍ମ ଓ କି ବଲ୍ଲଚେନ ? ଆମାର ଭଗିନୀର  
ବରପାତ୍ର କି ମେହି ରାଖାଲ, ଗୟଲାର ଛେଲେ ? ତାକେ ଜାନେ  
କେ ? ଚେନେ କେ ? ମେ କି ମାନୁଷ ? ତାର ଜାତ୍ କି ? ଜମ୍ବେର

ଠିକ କି ? କେଉ ବଲେ ନନ୍ଦଷୋଷେର ଛେଲେ, କେଉ ବଲେ ବସୁଦେବେର ଛେଲେ । ଯାର ତାର ଅସ୍ତ୍ର ଥେଯେ ଏତକାଳଟା ବେଡ଼ାଲେ, ମେ କି ଭଦ୍ରଙ୍ଗଲେ ଦାଁଡ଼ାବାର ଘୋଗ୍ଯ, ନା ପରିଚୟ ଦିବାର ଉପଯୁକ୍ତ । ତାର ଶରୀରେ କି ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ଆଛେ ? ବିଦ୍ୟାର ମଧ୍ୟେ ଘୋଲମ୍ବନ୍ଧା ଆର ଗାଇ ଦୋଓରା । ତବେ ଭାଗ୍ୟବଶକ୍ତିଃ ଏକଣେ କିଞ୍ଚିତ୍ ସମ୍ପଦି ହେଯେଛେ ଏହି-ମାତ୍ର । ତାର କୋନ୍ତେ ଶୁଣେ ଆପନି ତାକେ କନ୍ୟା ଦିତେ ଉଦ୍ୟତ ହେଯେଛେ ଆମି କିଛୁଇ ବୁଝିତେ ପାରିଲେମ ନା ; ବିଶେଷତଃ ତାର ରୀତି ଚରିତ୍ରେର କଥା ତାଓ କାହିଁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ଦୂର ହୋକ, ଓ ପାପକଥାଯା ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ମେ ସକଳ ଲୋକେର ସଙ୍ଗେ କୁଟୁମ୍ବତା ? ତାକେ ବାଡ଼ିତେ ଆସିତେ ଦିତେ ଆଛେ ?

ରାଜୀ । ( ବିରକ୍ତ ହଇଯା ) ଗୋବିନ୍ଦ ! ଗୋବିନ୍ଦ ! ଗୋବିନ୍ଦ ! ଆମି ଏଥାମେ କି କୁଞ୍ଜନିନ୍ଦା ଶୁନ୍ତେ ଏଲେମ ?

ଯୁବ । ନିନ୍ଦା କି ? ଏ କି ପ୍ରାଣି କଥା ? ଭାଲ, ଆପ-ନିଇ ବିବେଚନା କରନ୍ତି ନା, ବଲି ଗୋପାଳ ହୟେ କଥନୋ ଭୂପାଲେର କନ୍ୟାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିତେ ପାରେ ? କୈ ? ତାର ବଂଶେ କେଉ କଥନ ରାଜୀ ଛିଲୁ ? ( ଅମାତ୍ୟଗଣେର ପ୍ରତି ) କେମନ ହେ, ତୋମରାଇ ବଲ ନା ?

ପ୍ରଥମ । ଆଜ୍ଞେ, ତାର ବଂଶେରଇ ଠିକ ନାହିଁ, ତାର ବଂଶେ ରାଜୀ ଥାକୁବେ କେମନ କରେ ?

ଯୁବ । ହଁ, ବେଶ ବଲେଛ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ । ଯୁବରାଜ ଯା ଆଜ୍ଞା କଚ୍ୟେନ୍ ତାର ଅନ୍ୟଥା  
କି ? ତବେ ମହାରାଜେର ଅନ୍ୟମତ ଅଭିପ୍ରାୟ ହୋଲେ  
ମେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କଥା ।

ଯୁବ । ଆବାର ଏ ଦିକେ ଦେଖ, ନା ଆଛେ ରୂପ, ନା  
ଆଛେ ଗୁଣ, ଦ୍ଵୀହତ୍ୟା, ଗୋହତ୍ୟା, ଚୁରି, ପ୍ରଭୃତି କୋନ୍ତି  
ଅପବାଦ ତାର ନାହିଁ ? ଏମନ ଲୋକେର ସଙ୍ଗେ ଆମାର  
ଭଗିନୀର ବିବାହ ଏତୋ କଥନାହିଁ ହବେ ନା । ତାଙ୍କ, ଆମାର  
ଭଗିନୀତୋ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଶଳ୍କା, ଯାର ଅଧିକ ବଲବୀର୍ଯ୍ୟ ତାକେଇ  
ଦିବାର କଥା ଆଛେ, ତା କୁଣ୍ଡ କି ବଡ଼ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ପୁରୁଷ ?  
ତାର ବଲବୀର୍ଯ୍ୟ ମୁଚୁକୁନ୍ଦେର ଶୟାତେ ଶରଣାଗତ ହୋଯା-  
ତେଇ ପରିଚିତ ଆଛେ । କେମନ ମନ୍ତ୍ର, ମଗଧପତି ତାର  
ସେଇପାଇ ଦୁରବସ୍ଥା କରେଛିଲେନ ଶୁନେଛତୋ ?

ତୃତୀୟ । ଆଜ୍ଞେ, ଶୋନା ଗେଛେ ବଟେ, କିନ୍ତୁ ତିନି  
ଯେ ଏକଟୀ ବୀରପୁରୁଷ ଏ କଥା ନିତାନ୍ତ ଅସ୍ମୀକାର କରା  
ଯାଯା ନା, କେନନା କଂସ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ତରଦିଗକେଓ ବଧ  
କରେଛେନ ।

ଯୁବ । ଆରେ ନା ନୁା ନା, ତୁମି ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ନା, ମେଇ  
ରୋହିଣୀର ଛେଲେ ବଲଦେବ ତାର ସହାୟ ଆଛେ ବଲେଇ  
ତାର ଯେ କିଛୁ ବଲବୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ । ମେ ଯାଇ ହୋକ,  
ଆମାର ମନେର କଥା ଏକଟା ବଲି, ଆମାର ଭଗିନୀ କଞ୍ଚି-

ଗୌର ବିବାହ ଚେଦିରାଜ ଦମ୍ପତ୍ତେର ପୁତ୍ର ଶିଶୁପାଲେର ସଙ୍ଗେଇ ଦିବ । ଝାପେ, ଶୁଣେ, କୁଳେ, ଶୀଲେ, ସର୍ବପ୍ରକାରେ ଶିଶୁପାଲେର ତୁଳ; ଏକଣେ ଆମାଦେର କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିତେ କେଉ ନାହିଁ । ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ୟ, ସମ୍ମାଟ ବଲ୍ଲେଇ ହୟ । ଜରା-  
ମନ୍ଦ, ଦୟାବକ୍ର, ଶାଲ୍ୟ, ବିଦୂରଥ, ବାଣ ପ୍ରଭୃତି ରାଜାଧିରାଜ  
ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଦୀରପୁରୁଷେରା ସାର ପକ୍ଷ, ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ କୋରବେ-  
ରା ଓ ସାର ଅନୁଗତ, ତୁମ୍ଭେ ସଂପାଦ କେ ଆଛେ ?

ରାଜା । ମେ କି କରେ ହବେ ?

ଯୁବ । ଯା କରେ ହବେ ଆମି କଟି । ଆମାର ସଙ୍ଗେ  
ତୁମ୍ଭେ ସଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଣୟ, ସମ୍ବାଦ ପାଠାଲେଇ ତିନି ଆସିବେନ ।

ରାଜା । ଆମି ତା ବଲ୍ଲଚିନେ, ବଲି—ତୁମ୍ଭି ସେଇଗା-  
କରେ ବାବା, ତାଇ ବଲ୍ଲତେ ଭରମା ହୟ ନା ।

ଯୁବ । କି ବଲ୍ଲବେନ ବଲ୍ଲନ୍ ?

ରାଜା । ନା, ବଲି ଏକଟା କଥା ବଲି କି, ନାରଦ  
ଖ୍ୟାକେ ଏକ ପ୍ରକାର କଥା ଦେଓଯା ଗେଛେ ।

ଯୁବ । ( ସକ୍ରୋଧେ ) କି ଆମାକେ ନା ଜାନାଇସେ  
ଏର ଘନ୍ୟ ଶ୍ରିର କରା ହେଯେଛେ, ଆମି ତବେ ଆମି କେଉ  
ନାହିଁ; ଆଛା ଦେଖି ହକ୍କେର ସଙ୍ଗେ କେ ବିବାହ ଦେଇ—  
କଥନେ ଓକର୍ଷ ହେବେ ନା ।

ରାଜା । ମେଟା କି ଭାଲ ହୟ ବାବା, ଏକଟୁ ଶ୍ରିର  
ହୁଏ, ରାଗ କରୋ ନା ।

ଯୁବ । ଏ ଆର ରାଗ କରା କରି କି ? ଆପଣି ପ୍ରାଚୀନ ହେଁଛେନ, ବିଷୟକର୍ମ ସକଳ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ଧର୍ମ କର୍ମ କଢେନ, ପରକାଲେର ଚିନ୍ତା କଢେନ, ଭାଲଇ ତୋ, ତାଇ କବ୍ନ, ଏ ସକଳ ବିଷୟେ ଏଥିନ ଆପନାର ଆର କଥା କହା ଭାଲ ଦେଖାଯ ନା ।

ରାଜୀ । ଆମି ତୋ ଏଥିନ କୋନ ବିଷୟେଇ ଆର କୋନ କଥା ତୋମାକେ ବଲିନେ, ତବେ ଏହି ବିଷୟେର ଏକଟା ଅନୁରୋଧ—କୁଣ୍ଡକେ କମ୍ଯା ଦିତେ ଆମାର ଏକାନ୍ତ ଅଭିଲାଷ, ସେହେତୁ ଆମାର କଞ୍ଚିଗୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ—କୁଣ୍ଡ ଓ ନାରାୟଣ,—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ଯୋଗ ହବେ ଏ ଅଭିଲାଷ କେନେଇ ବା ନା ହବେ ବଲୋ ?

ଯୁବ । ଐ, ଆପନାଦେର ପ୍ରାଚୀନ ଦଲେର ଐ ଯେ ଏକଟା ମହାଭାସ୍ତ୍ର ଏ ଭାରି ଆକ୍ଷେପେର ବିଷୟ । କଏକଟା ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଐ ଗନ୍ଧଲାର ବେଟୀ ଏକଣେ ମୂର୍ଖ ସମାଜେ ଭଗବାନେର ଅବତାର ବଲେ ପରିଚିତ ହଚେ । ଏକି ! ଆଁ ? ଏଥିନ ଦେଖିଚି ସତ ପ୍ରତାରକ ସକଳଇ ଅବତାର ହେଁ ଉଠିଲୋ ? କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ !

ରାଜୀ । ହରି ବୋଲ, ହରି ବୋଲ ! ବାବା, ତୁମି ଏଥିନ ରାଗ କଢୋ, ତା ଏଥିନ ତବେ ଆମି ଯାଇ ।

ଯୁବ । ଇହା, ଆପଣି ବିଶ୍ଵାମ କବ୍ନଗେ, ଯାତେ ଭାଲ ହୟ, ତାରି ପରାମର୍ଶ ଏର ପର ତଥନ କରା ଯାବେ ।

ରାଜା ! ହଁ, ତା କରୁବେ ବୈକି, ତୁ ଯି ଆମାର ତୋ  
ଅବାଧ୍ୟ ସମ୍ଭାନ ନାହିଁ । ବୁଡ଼ୋ ହଯେଛି ଆର କତଦିନଇ  
ବା ବାଁଚବୋ, ଆମାକେ ଯନୋଦ୍ଧୁଃଖ୍ଟା ଏଥନ କଥନଇ  
ତୁ ଯି ଦିବେ ନା—ତବେ ଆମି ଏଥନ ଆସିଗେ ।

[ ରାଜାର ପ୍ରଶ୍ନା ।

ଦ୍ଵିତୀୟ । ପାଶା କି ଆବାର ପାଡ଼ା ଯାବେ ?

ଯୁବ । ଯାଥା ଯୁରେ ଗେଛେ ଆର ପାଶା ! ଯନ୍ତ୍ର,  
ଏଥନ କି କରା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ?

ପ୍ରଥମ । ଆଜେ, ଆପନି ଯା ଅନୁମତି କରୁବେଳ  
ତାଇ । ଉନି ପ୍ରାଚୀନ ହଯେଛେନ, ଓର କଥାଯ କି  
ହବେ ?

ଯୁବ । କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଦେଖ ଯନ୍ତ୍ର, ବିଷୟେର ଯମତା  
ତ୍ୟାଗ କରେଛେନ, ତରୁ ଏଥିମେ ସଂସାରେର ଯମତା  
ଛାଡ଼ିତେ ପାରେନ ନା ।

ତୃତୀୟ । ପ୍ରାଚ ଜନେ ପ୍ରାଚ କଥା କଯ ।

ଯୁବ । ମେଇ ତୋ ହଯେଛେ ବିଷମ ବିପଦ । ନାକଦେ  
ବେଟା ଐ ବୁଡ଼ୋକେ ଏକେବାରେ କ୍ଷେପିଯ଼େ ତୁଲେଛେ ; ଏଇ  
ମଧ୍ୟେ ସକଳଇ ଛିର କରା ହଯେଛେ । ——ନା, ଓ କଥା ଭାଲ  
ନଯ, କି ଜାନି ଏକଟା ଘଟନା ଘଟେ ଉଠିବେ, ଆମାକେ ଯେତେ  
ହଲୋ, ଆମି ସ୍ଵର୍ଗରେ ଚେଦିଦେଶେ ଗିଯେ ଶିଶୁପାଲକେ  
ଏମେ ଏ କର୍ମ ସମ୍ପନ୍ନ କରି, ଆର ବିଲସ କରା ହବେ ନା ।

( ନେପଥ୍ୟେ ସନ୍ଧ୍ୟାଗୁଚ୍ଛକ ସଜ୍ଜୀତ । )

ଚିତ୍ତାର୍ଗୋରୀ ।—ତାଳ ଆଡ଼ା ।

ବ୍ୟାକୁଳା କମଲିନୀ ହେରି ଦିବା ଅବସାନ୍ ।

ଶଶଧର ମୋହାଗିନୀ କୁମୁଦିନୀଗଣ,

ସବେ ପୁଲକିତ ପ୍ରାଣ୍ ।

ନିରସ୍ତର ପିକବର ମଧୁର ତାନେ,

ଶୁଖେ କରିତେଛେ ଗାନ୍ ।

ଯୁବ । ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଲୋ ଦେଖ୍ଚି ଯେ, ତବେ ଆଜ୍ ଓଠା  
ଯାକ୍ । ଦେଖ, ଆମି କାଲିଇ ଚେଦିରାଜ୍ୟ ଗମନ କରିବୋ,  
ତୋମରା ତାର ଉଦ୍‌ୟୋଗ କରଗେ । ( ଗାତ୍ରୋଷାନ ) ।

[ ସକଳେର ପ୍ରାଞ୍ଚାନ ।

## ଦ୍ୱିତୀୟ ଗର୍ଭାକ୍ଷ ।



ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଗୃହ ।

( ଲବଙ୍ଗଲତାର ସହିତ ରକ୍ଷଣୀ ଉପବିଷ୍ଟା । )

ଲବଙ୍କ । ତା କି ପ୍ରିୟମଥି ଆମି ଜାନି ନେ ?  
ତୋମାର ହଦୟବଲ୍ଲଭ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଏ ଆମି ବିଶେଷ ଜାନି ।  
ତୁମେ ଶୁଣ ଗାନ ଶୁଣେ ଯେ ତୁ ମି ଦେହ, ମନ,  
ପ୍ରାଣ, ଜୀବନ, ସୌବନ୍ଧ, ମନେ ମନେଇ ତାକେ ସରପଣ  
କରେଛ ତା ଆମାର ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ଆମି ତା

ବଲ୍‌ଚିମେ, ବଲି ତୁମି ଏତ କରେ ଭଗବାନେର ଆରାଧନା  
କଚ୍ଛୋ, ବାରାତ କଚ୍ଛୋ, ଆର ଆମରାଓ ଅସ୍ତିକା-  
ଦେବୀର ନିକଟେ ଏତ ମାନ୍ତି ଟାନ୍ତି, ଏତେଓ କି ତୋମାର  
ମନୋବାଙ୍ଗୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହବେ ନା ? ଅବଶ୍ୟଇ ହବେ ।

କଞ୍ଜିଣୀ । ସଥି, ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାଇ ଆମାର ଏତ-  
ଦୂର ତପନ୍ୟ । କି ଯେ ଆମି ତୋର ପ୍ରଗଣ୍ଠିନୀ ହିଁ । ଯାର  
କୋନ୍ହାଇ ଅବଲମ୍ବନ ନାହିଁ ଅଥଚ ଉଚ୍ଚ ପଦେ ଉଠିଲେ ଯାଇ  
କରେ ତାର ପତନ ସଥି ଅବଶ୍ୟଇ ହୟ ।

ଲବନ୍ଧ । ହଁ, ତା ହୟ ବଟେ, କିନ୍ତୁ ଦେଖ ପ୍ରିୟସଥି,  
କେବଳ ବାୟୁକେ ଆଶ୍ରଯ କରେଓ ତୋ ଚକୋରୀ ଚାଦେର ଶୁଦ୍ଧା  
ପାଇଁ । ତେମ୍ଭିନି ପ୍ରେମ ଆଶ୍ରଯ କରେ ସେ ଶୁଣନିଧିକେ  
ଲାଭ କରା ତୋମାର ପକ୍ଷେ ବିଚିତ୍ର କି ?

କଞ୍ଜିଣୀ । ଆମାର ଅଦୃତେ କି ତେମ୍ଭିନି ଘଟିବେ ?  
ସଥି, ଆମି କେନ ଏତଦୂର ଆଶା କରିଲେମ ! କୈ, ତୋକେ  
ତୋ ଆମି କଥନ ଚକ୍ର ଦେଖି ନାହିଁ, ତିନିଓ ମୋଦ  
କରି ଆମାକେ ଜାନେନ ନା, କେବଳ ତୋର ରୂପଶୁଣେର  
କଥା ଶୁଣେଇ ଆମାର ମନ ଏକେବାରେ ମଜ୍ଜିଲୋ । ମେଦିନ  
ଆବାର ସ୍ଵପ୍ନେ ତୋର ମୁଣ୍ଡି ଦେଖିଲେମ, ଦେଖେ ଅବଧି ଆମାର  
ମନେର ଭାବ ଯେ କି ହୟେ ଉଠେଛେ, ତା ଆମି ବଲ୍‌ଚିମେ  
ପାଚିଯିନେ ? କୁଷମଯାଇ ଯେନ ଏଥନ ଜଗଂ ହୟେଛେ, ଆମି  
ଯେ ଦିଗେ ଚାଇ ମେଇ ଦିଗେଇ ଯେନ ମେଇ ନବୀନ-ନୌରଦ-ମୁଣ୍ଡି

ଆମାର ନୟନପଥେ ଉପଶ୍ରିତ ହୁଯ । ଏ କି ସଥି,—  
ଆମାର ଏତଦୂର ମନେର ଆସ୍ତି କେନ ହଲୋ ? ଆର ଦେଖ  
ଭାଇ, ତୁ ମିଠୋ ଜୀବ, ଆମି ଗାନ୍ଧୁତେ-ଏତ ଭାଲ-  
ବାସ୍ତେମ୍, କାବ୍ୟ ଇତିହାସ ପାଠେ ଏତ ମଧ୍ୟ ହୟେ ଥାକ୍-  
ତେମ୍, କିନ୍ତୁ ଏଥିନତୋ ଆର ତା କିଛୁଇ ଭାଲ ଲାଗେ ନା,  
କୁଞ୍ଚମଲତିକା ଶୁଣିତେ ଜଳ ମେଚନ କରୁତେ, ସହକ୍ରେ ପୁଞ୍ଜ  
ଚଯନ କରେ ମାଲ୍ୟ ରଚନା କରୁତେ, ଆମାର କତ ଆମୋଦ  
ଛିଲ ଦେଖେଛ ତୋ ? କିନ୍ତୁ ଏଥିନ ଆର କୋନ କର୍ଶେଇ  
ଇଚ୍ଛା ହୁଯ ନା । ଏଥିନ ମନେ ସର୍ବଦାଇ ହଚେ ଯେନ ତ୍ାରି  
ନିକଟେ ଆଛି, ତ୍ାରି ଚରଣ ମେବା କଚି । ଆର ସଥିନ  
ଏକାକିମୀ ଥାକି, କତଇ ଯେ ମନେ ଉଦୟ ହୁଯ, ଭାବି  
ଭାଗ୍ୟଶୁଣେ ସଦି ତିନି ଆମାର ପତି ହନ, ନିରନ୍ତରଇ  
ତ୍ତାର ପ୍ରିୟକାର୍ୟ କରିବୋ, କତ ଯତେ ତ୍ତାର ମନୋରଙ୍ଗନ  
କରିବୋ, ଏଇରୂପ ଚିନ୍ତାମାଗରେଇ ଭାସ୍ତେ ଥାକି । ଭାଇ,  
ଏ ସକଳ କେନ ହୁଯ ? ତୁ ମି ବୋଧ କରେବୋ କି ? ଆମାକେ  
ତିନି କି ଦାସୀ ବଲେ ଦୟା କରିବେନ ? ଆମାର ଅଭିଲାଷ  
କି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହବେ ?

ଲବନ୍ଧ । ପ୍ରିୟମଧି, ଓ କେବଳ ତୋମାରଇ ଅଭି-  
ଲାଷ ଯେ ତା ନୟ, ଆମାଦେରଓ ତୋ ନିତାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା  
ତୁ ମି କୁଷ-ମହିଷୀ ହବେ । ଯାର ନାମ ଭୁବନ-ବିଦ୍ୟାତ  
ହୟେଛେ, ଯିନି ଶୁନେଛି ନାରାୟଣେର ପ୍ରତିରୂପ ପୃଥିବୀତେ

ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ—ଭାଇ ତିନି ତୋମାକେ ବିବାହ କରିତେ ଆସିବେନ, ଆମରା ତୀର ମେଇ ଅଜାଙ୍ଗନାଗଣେ—ମନ୍ତ୍ରଭୋଲାନ ରୂପ ନୟନେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରେ କୃତାର୍ଥ ହବୋ, ତୋମାକେ ତୀର ବାମେ ସିଯେ ଶୁଗଳ ରୂପ ଦେଖିବୋ, ମାଲ୍ୟଚନ୍ଦନ ପ୍ରେଦାନ କରେ ଜୀବନ ସାର୍ଥକ କରିବୋ, ଏ ଆମାଦେର ତୋ ସର୍ବଦାଇ ଅଭିଲାଷ । ଏ ଅଭିଲାଷ କି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହବେ ନା—ଅବଶ୍ୟକ ମେଇ ଦୟାମୟୀ ଅନ୍ଧିକାଦେବୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବେନ; ନା କରିଲେ ଯେ ତୀର ଭକ୍ତବଂମଳୀ ନାମେ କଲକ୍ଷ ହବେ ।

କୁଞ୍ଜନୀ । ଏ ଅଭିଲାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ ହବେଇ ଏମନ ବିଶ୍ୱାସ ତୋମାର ଭାଇ କିମେ ହଲୋ ବଲ ଦେଖି ?

ଲବନ୍ଧ । ବଲବୋ ? ମେଇ ମେ ଦିନ,—କେନ ଭାଇ ତୁ ଯିଓତୋ ଶୁନେଛ,—ମେଇ ବୁଡ଼ୋ ଝଷିଟୀ ମହାରାଜକେ ବଲିଲେନ—ମହାରାଜ, ଆପନାର ଏହି କନ୍ୟାଟୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେନ । କେମନ ବଲିଲେନ ନା?—( ଇସଂ ହାତ୍ୟମୁଖେ ) ତା ଭାଇ ତାଇତେଇ ବଲି ନାରାୟଣ କି ଲକ୍ଷ୍ମୀଛାଡ଼ା ଚିରଦିନ ଥାକିବେନ ? ଅବଶ୍ୟକ ମିଳନ ହବେ ।

କୁଞ୍ଜନୀ । ସେଟୀ ଭାଇ, ଝଷି ଆମାକେ ନାକି କ୍ଷେତ୍ର କରେନ, ମେଇ କ୍ଷେତ୍ରର କଥା, ଆର ତୋମାରେ ସଥି ଓଟି ଭାଲବାନାର ଅନୁରୂପ ଆଶା ମାତ୍ର ।

ଲବନ୍ଧ । ନା, ନା, ଝଷି କି ଅମନ ବାଡ଼ିଯେ ବଲେ

ଥାକେନ ? ତା କଥନ ବଲେନ ନା । ଆରୋ ଏକ କଥା ସିଲି, ଶୁଣେଛି ଶ୍ରୀରଙ୍ଗର ଆଦର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯେମନ ଜାନେନ ଏମନ ନାକି ଆର କେଉ ଜାନେ ନା । ( ହାସ୍ୟମୁଖେ କଞ୍ଚିଗୀର ଚିବୁକେ ଅଞ୍ଚୁଲୀ ଅର୍ପଣ କରିଯା ) ତା ପ୍ରିୟ-  
ସଖି, ଆହ୍ଲାଦେର ଏ ରଙ୍ଗର ତୁଳ୍ୟ ରଙ୍ଗ ପୃଥିବୀତେ କି  
ଆଛେ ବଲ ଦେଖି ?

କଞ୍ଚିଗୀ ! ଚୁପ କର ସଖି, କେ ଆସିଚେ ।

( ହାସ୍ୟବଦନେ ଚିତ୍ରାର ପ୍ରବେଶ । )

ଚିତ୍ରା । କୋଥା ଗୋ ଦିଦି ଠାକୁରଙ୍ଗ, ସିଲି ଏକ ଜନେର  
ଭାଇ ଏକଟୀ ଆହ୍ଲାଦେର କଥା ଆମି ବଲ୍ଲତେ ଏଲେମ ।

ଲବନ୍ଧ । ମେ କି ଚିତ୍ରେ, କାର ଆହ୍ଲାଦେର କଥା  
ବଲ୍ଲ ଦେଖି ଶୁଣି ।

ଚିତ୍ରା । ଯଦି କିଛୁ ପାଇ ତବେ ସିଲି, ଅମ୍ଭନି  
ବଲ୍ବୋ ? ( କଞ୍ଚିଗୀର ପ୍ରତି ) କେମନ ଗୋ ଦିଦି ଠାକୁ-  
ରଙ୍ଗ, ସିଲି କିଛୁ ଦେବେତୋ ତା ଆଗେ ବଲୋ ?

କଞ୍ଚିଗୀ ! ପରିତୋଷ ହୁଯ ତୋ ଅବଶ୍ୟ ପାରିତୋ-  
ଷିକ ପାବେ ।

ଚିତ୍ରା । ତା ଆର ହୁବେ ନା ? ଏମନ ଆହ୍ଲାଦେର  
କଥା । ( ହାସ୍ୟ ) ।

ଲବନ୍ଧ । ମର୍ଯ୍ୟ, ହେମେଇ ମଲି ଯେ, କି ଆହ୍ଲାଦେର  
କଥା ବଲନା ଶୁଣି ?

ଚିତ୍ରା । ଓଗୋ, ଦିଦିଠାକୁରଙେର ବେ ହବେ ଗୋ ବେ  
ହବେ । ଶୁଣେ ଏମେଯ, କତ ଉଯୁଗ ଟୁଯୁଗ ହଚ୍ଛେ ।

ଲବନ୍ଧ । ( ସୋଂସ୍କୃତକେ ) କୋଥାଯ, କୋଥାଯ ?  
କେ ବଲ୍ଲେ, କାର ସଙ୍ଗେ ବିଯେ ହବେ ?

ଚିତ୍ରା । ଯୁଦ୍ଧରାଜ ଆପନିଇ ବର ଆବୃତେ ଗେଛେନ ।

ଲବନ୍ଧ । କାକେ ଆବୃତେ ଗେଛେନ ? କାକେ ? କାକେ ?

ଚିତ୍ରା । କେ ଜୀବେ ଭାଇ,—କି ପାଲକେ ।

ଲବନ୍ଧ । କି ପାଲ ଆବାର ?

ଚିତ୍ରା । ତା ବଡୋ ବଲ୍ଲେତେ ପାରଲେମ ନା । ( ହାନ୍ତ୍ୟ-  
ବଦନେ ) ଯୁଦ୍ଧରାଜ ତୀର ଭଗିନୀକେ କୋନ ପାଲେ ମିଶିଯେ  
ଦେବେନ ନାକି ? ( ହାନ୍ତ୍ୟ ) ।

ଲବନ୍ଧ । ଦୂରଃ, ଏଥନ ପରିହାସ ରାଖ । ବରେର  
ନାମ କି ବଲ୍ମିଆ ଶୁଣି ?

ଚିତ୍ରା । ନାମଟୀ ଭୁଲେଗିଛି—ଦିବିୟ ନାମଟୀ—କି  
—ପାଲ ।

କୁଞ୍ଜନୀ । ( ଜନାନ୍ତିକେ ) ତବେ ବୁଝି ଗୋପାଳଙ୍କ  
ହବେନ ।

ଲବନ୍ଧ । ( ଜନାନ୍ତିକେ ) ଏମନ ଦିନ କି ଆମା-  
ଦେର ହବେ ?

ଚିତ୍ରା । ତୋମରୀ ଆପନା ଆପନି କି ବଲାବଲି  
କଚ୍ଛେ ?

ଲବଙ୍ଗ । ନା କିଛୁ ନୟ, ତୁ ଇ ବଲ୍ଦେଖି ଭାଇ, କାର ଛେଲେ ?

ଚିତ୍ରା । ଏ ସା ! ବାପେର ନାମଟିଓ ଭୁଲେ ଗିଛି,  
କି ସୋବ ।

ଲବଙ୍ଗ । ସୋବ ଆବାର କି ?

କଞ୍ଚିତ୍ତି । ( ଜନାନ୍ତିକେ ) ସଥି, ଓ ଭାଲ କରେ  
ବଲ୍ତେ ପାଚୋ ନା, ଆମାର ବୋଧ ହୟ ନନ୍ଦଶୋବଇ ହବେ ।

ଲବଙ୍ଗ । ( ଜନାନ୍ତିକେ ) ହଁ ହତେ ପାରେ, ମେଳପ  
ପରିଚଯଓ ତୋ ତୋ ଆହେ । ( ଚିତ୍ରାର ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶେ )  
ହଁରେ ଚିତ୍ରେ, ତୋ ବାଡ଼ୀ କୋଥାଯି ଶୁଣିମ୍ବନି ?

ଚିତ୍ରା । କେ ଜାନେ ଭାଇ, ଅତୋ ଆମି ଶୁଣି ନି ।  
ଶୁଣୁଛିଲେମ ଏମନ ବଡ଼ମାନୁଷ ନାକି ଆର ନାହି । ତିନି  
ନାକି ରୂପେ ଶୁଣେ ପୁକଷେର ମଧ୍ୟେ ଉତ୍ତମ ।

କଞ୍ଚିତ୍ତି । ( ପରମାହଳାଦେ ଜନାନ୍ତିକେ ) ସଥି,  
ଏତ ଦିନେ ତୁଁର ଅସ୍ତିକାଦେବୀ ଦୟା କରିଲେନ । ପୁକଷେ-  
ତ୍ୟ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କି, ଏର ଆର ସନ୍ଦେହ ନାହି ।

ଲବଙ୍ଗ । ତା ବେଶ ହେଯାଇଛେ । ଚିତ୍ରେ, ତୁଁଇ ଭାଇ  
ଏକବାର ରାଜମାତାର ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯା ନା ; କବେ ବେ ହବେ,  
କବେ ବର ଆସିବେ, ବରେର ନାମ କି, କାର ଛେଲେ, ସବ  
ଭାଲ କରେ ଶୁଣେ ଆଯନା ଭାଇ ।

ଚିତ୍ରା । ତବେ ଯାଇ, ଆମି ଏହି ଏଲୁମ ବଲେ ।

[ ଚିତ୍ରାର ପ୍ରଶ୍ନାନ ।

ଲବଙ୍ଗ । କେମନ ପ୍ରିୟମଧି, ଆମାର କଥା ହଲୋ କିମା, ଆମି ତୋ ବଲେଇଛି ତୁମି ଭାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମାରା-ଯଣେର ସଙ୍ଗେ ତୋମାର ଘିଲନ କେନ ନା ହବେ ? ଆମି ଭାଇ ଅସ୍ତିକାଦେବୀର ନିକଟେ ଅମେକ ମେନେଛି, ଭାଲ କରେ ତୁଁର ପୂଜୋ ଦିତେ ହବେ ।

କଞ୍ଚିତ୍ତବନ୍ଧ ! ଅବଶ୍ୟ ଦୋବୋ । କିନ୍ତୁ ଦେଖ ସଥି, ଯଦି ସତ୍ୟଇ ଆମାର ଅନ୍ତର୍ଫଳ ପ୍ରମତ୍ତ ହୁଯେ ଥାକେ ତବେ ଏକଟୀ କଥା ତୋମାକେ ଏହି ସମୟ ବଲେ ରାଖି, ତୋମାକେ ଭାଇ ଆମାର ସଙ୍ଗେ ଯେତେ ହବେ ।

ଲବଙ୍ଗ । ତା ଏକଥା କି ଆର ବଲୁତେ ହୁଯ ଭାଇ ? ଛାଯା କି କଥନୋ ବନ୍ଧୁ ଛାଡ଼ା ହତେ ପାରେ ? ତୁମି ଯେଥାନେ ଯାବେ ଆମି ଓ ମେଥାନେ ଯାବୋ ।

(ହାତ୍ତବଦନେ ଚିତ୍ରାର ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ ।)

ଚିତ୍ରା । ଏହି ଭାଇ, ସବ ଶୁଣେ ଏମିଛି ।

ଲବଙ୍ଗ । ଏଥିନ ଭାଲ କରେ ବଲୁଦେଖ ଶୁଣି, ବରେର ନାମ କି, କାର ପୁତ୍ର ।

ଚିତ୍ରା । ବର ଦମ୍ଭୋଷେର ପୁତ୍ର ଶିଶୁପାଲ ।

କଞ୍ଚିତ୍ତବନ୍ଧ । (ଚମକିତ ହଇଯା ଅତୀବ ବିଷାଦେ) ଅଁ—ସଥି ଏ ଆବାର କି କଥା ? ( ସ୍ତର୍ତ୍ତିତପ୍ରାୟେ ଅବଶ୍ୟାନ ) ।

লবঙ্গ। ও চিত্রে, তুই কি বল্লি ? কে বর ?

চিরা। শিশুপাল।

লবঙ্গ। দূর হ, অমন কথা বলিস্বনে।

চিরা। না দিদি, তামাসা নয়, সত্যই বলুচি,  
দমঘোষের নন্দন শিশুপাল।

লবঙ্গ। তোর মুখে আশুন্ম, তুই ভুলে গেছিস,  
নন্দঘোষের নন্দন পশুপাল হবে ?

চিরা। নামা, দিদি, তোর মাথা খাই আমি  
ভুলিনি। তুই তো ভাই শ্রীকৃষ্ণের কথা বল্চিস্,  
তা সে কথাও তো হয়ে ছিল শুনে এলেম, বৃক্ষ  
মহারাজ নাকি শ্রীকৃষ্ণের সঙ্গে সহন্ধ করে ছিলেন,  
তা যুবরাজ কর্তৃতে দিলেন না, রাগারাগী করে  
আপনিই বর আন্তে গেছেন।

লবঙ্গ। শিশুপালকেই আন্তে গেছেন, তুই  
নিশ্চয় জেনে এসেছিস ?

চিরা। হাঁ গো, আমি এই যে আবার শুনে এলেম।

কর্ত্ত্বগী। (দীর্ঘনিশ্চাস পরিত্যাগ পূর্বক সবি-  
ষাদে) লবঙ্গলতা, আমি তো ভাই তখুনিই বলেছি,  
বলি এ আশা আমার দুরাশা মাত্র। আমার এমন  
অদৃষ্ট কি যে আমি কঁকড়মহিষী হবো ? (সজল নয়নে  
মুখাবরণ)।

ଲବନ୍ଧ । ପ୍ରିୟସଥି, ଶ୍ଵିର ହୋ, ବ୍ୟାକୁଳ ହେଁବୋ ନା ।  
ଚିତ୍ରା । ତା ଆକୁଫେର ମଙ୍ଗେ ବିଯେ ନା ହଲୋ ନାଇ  
ହଲୋ, ଓ ବରା ଶୁନେଛି ଖୁବ ଭାଲୋ ।

କୁଞ୍ଜିଶି । ( ଲବନ୍ଧଲତାର ପ୍ରତି ) ସଥି, ଏଥନ  
ତୁ ମିହ ସଦି କୋନ ଉପାୟ କରିତେ ପାରୋ ?

ଲବନ୍ଧ । ଓରେ ଚିତ୍ରେ, ବେଳାଟା ହଲୋ ରାଜକନ୍ୟାର  
ପୂଜୋର ଯୋ କରୁଗେ ଯା, ଆର ବିଲସ କରିମ୍ ନେ ।

ଚିତ୍ରା । ହଁ ବେଳା ହଲୋ ବଟେ, ତବେ ଯାଇ ।

[ ଚିତ୍ରାର ଅନ୍ତର୍ମାଣ ।

କୁଞ୍ଜିଶି । ( ସରୋଦନେ ) ଆମାର ଚିରଦିନେର ଆଶା-  
ଲତା ଏହିତୋ ଏକେବାରେଇ ଶୁକ୍ର ହେଁବେ ଗେଲ, ଏଥନ  
ଉପାୟ କି ବଳ ସଥି ?

ଲବନ୍ଧ । ତାଇତ, ଉପାୟ କି କରି ?

କୁଞ୍ଜିଶି । ସଥି, ଆମି ଓକଥା ଶୁନ୍ବୋ ନା ( ହତ୍ତ  
ଧରିଯା ସରୋଦନେ ) ତୁ ମି ସଦି ଉପାୟ ନା କରୋ, ଆମି  
ବିଷ ଖେଯେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରୁବୋ ।

ଲବନ୍ଧ । ପ୍ରିୟସଥି, ଶ୍ଵିର ହୋ ଶ୍ଵିର ହୋ । ( କିଞ୍ଚିତ୍  
ଚିନ୍ତା କରିଯା ) ଭାଲ, ଏକଟା କର୍ମ କରିଲେ ହୟ ନା ?

କୁଞ୍ଜିଶି । କି ବଲୋ ? ତୁ ମି ଯା ବଲ୍ବେ ଆମି ତାଇ  
କରବୋ । :

লবঙ্গ । দ্বারকাতে একবার সম্বাদ দিলে হয় না ? তিনি জান্তে পারলে যা হয় এর একটা উপায় তিনিই করবেন ।

কল্পনী । তিনি অস্তর্যামী, তিনি কি জান্তে পারেন নাই ?

লবঙ্গ । না ভাই, তবু এক বার জানাতে হয়, তা কাকে পাঠান যায় বল দেখি ? বিশ্বস্ত ব্যক্তি হয়, বুবরাজ আবার না জান্তে পারেন । (চিন্তা) ভাল, এই যে দুঃখি আঙ্গণটী আছেন যিনি তোমার নিত্য পূজার নৈবেদ্য পান ।

কল্পনী । হঁ—তা তিনি কি যাবেন ?

লবঙ্গ । কেন যাবেন না ? বল্লে অবশ্যই যাবেন ।

কল্পনী । যদিও যান, তিনি গুচিয়ে ত বলতে পারবেন না ।

লবঙ্গ । তুমি এক থানি খুব ভাল করে পত্র লেখ, এই দোত কলম নেও, আমি চিরাদ্বারা সেই আঙ্গণটীকে ডাকিয়ে আনি ।

কল্পনী । সে কি সখি, আমি তাঁকে কেমন করে পত্র লিখবো ? কুলন্তুর লজ্জাই আবরণ, তা যদি আমি পরিত্যাগ করি তা হলে অন্যে উদিগে থাক

তিনিই যে আমাকে হণ্ডি করবেন । না ভাই তা আমি  
পারবো না, আর যা বলো ।

লবঙ্গ । সখি, উৎকর্ট রোগের উৎকর্ট চিকিৎসা ।  
যে বিষ প্রাণনাশ করে, রোগবিশেষে সেই বিষই  
আবার পরম ঔষধ হয় । তা এখন ভাই লজ্জা  
পরিত্যাগ করাই তোমার এ রোগের চিকিৎসা । এ  
না হলে এখন আর অন্য উপায় কি আছে ?

কফিণী । আমি ভাই কেমন করে লিখবো—কি  
লিখবো—কিছুই ভেবে স্থির করে পাচিয়ে । তবে  
তুমি ভাই বলে দেও আমি না হয় লিখি ।

লবঙ্গ । ( ঈষৎ হাস্যমুখে ) প্রিয়সখি, প্রেমের  
ভাষা কাকেও শিখিয়ে দিতে হয় না ।

কফিণী । তুমি ভাই যা বলো, তাই করি তবে ।  
( পত্র গ্রহণ ) ।

লবঙ্গ । ইঁ লেখ, একটু শীত্র লেখ, আমি এলেম্  
- বলে ।

[ প্রস্থান ।

কফিণী । ( স্বগত ) তিনি সকলের অন্তর্যামী,  
সকলি জান্মচেন, তাঁকে আমি কি জানাবো—লিখি—  
সখী বললে । ( পত্র লিখন ) ।

( কিঞ্চিত পরে লবঙ্গলতার প্রবেশ । )

লবঙ্গ ! কৈ, লেখা হয়েছে ?

কল্পনী ! হঁ। সখি, এই লিখ্লেম, কি হলো  
বুজ্জতে পারিনে, পড়ে দেখ দেখি ভাল হলো কি না !

লবঙ্গ ! ( পত্রপাঠ করিয়া আহ্লাদে ) বেশ  
হয়েছে, উভয় হয়েছে। তুমি যে বল্ছিলে সখি,  
আমি পার্বোনা, এখন দেখ দেখি কেমন ভাবের  
পত্র খানি হয়েছে, এপত্র পেলে কি আর তাঁর মন  
সুস্থির থাক্কতে পারবে ?—সে আক্ষণ্ণও এলেন বলে ।

কল্পনী ! ( স্বগত ) আর একটা কথা লিখ্লে  
ভাল হতো—দিই লিখে ( লবঙ্গলতার হস্ত হইতে  
পত্র লইয়া প্রকাশে ) রসো ভাই, কাটাকুটি হয়েছে,  
পরিষ্কার করে তুলে দিই ! ( অন্যপত্রে উত্তোলন ) ।

( ধনদাসের প্রবেশ । )

ধন ! ( আহ্লাদে স্বগত ) আজ সংজ্ঞান্তি,  
রাজকন্যা ডেকেচেন, এই পুরোহিটাই দানের প্রশংসন  
সময়, তবে বাম্বনে কপাল বলা ও যায় না, যাই  
দেখিই না কি হয় ( অগ্রে আসিয়া ) কৈ গো !  
রাজকন্যা, ব-ব-বলি বড় দা-দা-দাতার মেয়ে বা-বাছা  
তুমি, তোমার অ-অ-অন্ধেই আমি প্রতিপালিত, তা

হে-হে-হেদেখ—বড়ই কষ্ট—আজগীর তো আ-আ-  
আর নাই, যতক্ষণে আমিই নে গে দিব। আর  
শা-শা-শা-শান্তেও লিখেছে, দানৎপরতরং নহিং।  
( কল্পনী উঠিয়া প্রণিপাত ) এস মা এস, ম-ম-ম-  
মনোবাহু পূর্ণ হোক। আহা ! এমন সু-সুশীলা যেয়ে  
কোথাও দেখি নাই ; সাক্ষাৎ লক্ষ্মী ! ত-ত-ত-  
তবে বাছা বসবো কি ?

ଲବ୍ଦ । ଆଶ୍ରମଠାକୁର, ଆପନାକେ ଏକବାର ହାରକା-  
ପୂରୀତେ ଯେତେ ହବେ, ଏହି ପାତ୍ର ଥାନି—

ধন। (আহ্লাদে) আঁ, আঁ-প-গত্র! তা দেও,  
দেও বাছা। দ্বা-দ্বারকাতে কি শ্রান্ত? বসুদেবের কি  
কাল হয়েছে? দেও, কি-কি-কিঞ্চিৎ লাভ হ'বে এখন  
বুঝতে পাচ্য!

ଲବ୍ଦ । ଏ ଶ୍ରୀକୃତିର ପତ୍ର ନହିଁ ।

ধন। তবে কি বি-বি-বিবাহ?

ଲବ୍ଧ । ନା, ଏ ନିମ୍ନରେ ପତ୍ର ନାହିଁ, ରାଜକମ୍ଯୀ  
ଦ୍ୱାରକାଧିପତି ହଙ୍କକେ କୋଣ ବିଶେଷ ପ୍ରୋଜନ ବଶତଃ  
ଏହି ପତ୍ର ଲିଖେଛେନ, ମେଥାନଥେକେ ଏଇ ପ୍ରତ୍ୟୁଷର ଆପ-  
ନାକେ ଆନ୍ତିତ ହବେ ।

ধন ! (সবিশাদে) নি-নি-নিম্নলুগ নয় ! তবেই  
তো ! এ-ক-ক কর্ম আর কা-কা কারু দ্বারা করালে  
গ

হয় না। হ্যাদেখো, আ-আমার এই বৃক্ষ বয়স,  
ত-ত-ত দূর কি আমি যেতে পা-পারবো? বিশেষত  
আ-আমার একটু ক-ক-ক-কর্মাস্তুর আছে, তা-তাই  
তাই বলি।

লবঙ্গ। না, তা হবে না, একশ্বটী আপনাকেই  
কর্তৃতে হবে।

ধন। ব-ব-বটে?—তা কা-কাল গেলে হয় না?

লবঙ্গ। না, এখনি যেতে হবে।

ধন। ত-ত-তবে একবার আ-আক্ষণীর সঙ্গে  
দেখাটী ক-ক-করে বলে আসিগো।

লবঙ্গ। না না, আর আক্ষণীর সঙ্গে দেখায় কাম  
নাই; কি জানি আবার যদি আক্ষণীর সঙ্গে দেখা  
কর্তৃতে গেলে দ্বারকায় যাওয়াই ঘুরে যায়।

ধন। না না, তা-তা-তা হবে না, যা-যা-যা-বো  
বৈ কি। দেও, প-পত্র দেও।

কল্পিণী। ঠাকুর এই পত্র নেন, সেই আক্ষফেরই  
হাতে দিবেন; আর দেখুন ঠাকুর, অপর কারো  
নিকটে যেন এ কথার প্রসঙ্গও না হয় এই আমার  
বিশেষ অনুরোধ। (পত্রাপূর্ণ ও প্রণাম)।

ধন। তা-তা-তা আর ব-ব-বল্তে হবে না।  
(পত্র লইয়া স্থগত) কি করি? গে-গেলে সেখানে যত

ଲାଭ ଭାବ ହବେ ତା ବୁ-ବୁଝିତେ ପାଞ୍ଚି ; କିନ୍ତୁ ଆବାର ଯଦି ନା ଯାଇ ନୈବେଳ୍ତେ ବନ୍ଧ ହବେ ; ବି-ବିଷମ ବିପଦେ ପଡ଼ିଲେମ । ହଁ ଆମି ତଥିନି ଭେବେଛି ବାମଣେ କପାଳ— ଏତେ ଡ-ଭଦ୍ରତା ନାଇ ।

ଲବଙ୍ଗ । ଓ ଠାକୁର, କି ଭାବ୍ରଚୋ : ବିଲସ କଚୋ କେନ ? ଯାଓ ନା, ଆକ୍ଷଣୀ ବିଧବୀ ହବେନ ନା, ଡର ନାଇ । ଆର ଦେଖ, ତୋମାର ଶ୍ରମ ନିତାନ୍ତ ବିଫଳ ହବେ ନା ।

ଧନ । ନା ଏ-ଏଇ ଯେ ଯାଚିୟ, ( ବିରଜନଭାବେ ସ୍ଵଗତ ) କୈ, ପଥଥରଚେର ଛୁଟୋ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୋ ହୋଲୋ ନା ଦେଖ୍ଚି । ତା ବୋଧ କରି ସେଇ କୁକ୍ଷେର ଉପର ବରାତଇ ବା ଏହି ପତ୍ରେ ଦିଯେ ଥାକୁବେନ । ତିନି ବ୍ୟକ୍ତିଟି ବଡ଼, ତା ହଲେ କିଛୁ ଅଧିକ ପେଲେଓ ପେତେ ପାରି ; ଯାଇ ହୋକୁ ଏଥିନ ଯେମନ କରେ ପାରି ଯେତେଓତୋ ହବେ । ( ପ୍ରକାଶେ ) ଚ-ଚ-ଚଲେମ ତବେ । ଦୁର୍ଗା ଦୁର୍ଗା ।

[ ଅନ୍ତର୍ମାଣ ।

କଞ୍ଚିଣୀ । ଆକ୍ଷଣଠାକୁର ମେଥାନେ ଯାବେନ୍ ତୋ ।

ଲବଙ୍ଗ । ଯାବେନ ବୈ କି ।

କଞ୍ଚିଣୀ । କୈ ସନ୍ତୋଷ ପୂର୍ବକ ତୋ ସ୍ବିକାର କରିଲେନ ନା ।

ଲବଙ୍ଗ । ଆକ୍ଷଣେର ସନ୍ତୋଷ କିଛୁ ପେଲେଇ, ନୈଲେ

ও জেতের কি সন্তোষ আছে । তা সে কথারও তো  
একরূপ ইঙ্গিত করে দিলেম ।

কল্পনী । ইঁ তা আমি ওঁর বিষয়ে বিশেষ ঘনো-  
যোগ করবো । সে বা হোক, দেখ সখি—আমার মনে  
এখন বড় আশকা হচ্ছে ; আমি মনের ব্যাকুলতায়  
লজ্জা খেয়ে স্বরং পত্র পর্যন্ত লিখলেম, যদি শ্রীকৃষ্ণ  
অঙ্গুকা করেন, হংণা করেন ?

লবঙ্গ । প্রিয়সখি, তাও কি হতে পারে ?  
তিনি এর একটা উপায় করবেনই করবেন, তুমি ভাবুন।  
করো না । চল, স্বান করতে চল, বেলা অধিক  
হয়েছে ।

কল্পনী । তা ঠাঁর মনে কি আছে কে বলতে  
পারে ( দীর্ঘনিশ্চাস ) ।

[ উভয়ের অস্থান ।

প্রথমাঙ্ক সমাপ্ত ।

## ଦ୍ଵିତୀୟାଙ୍କ ।



ଦ୍ୱାରକାପୁରୀର ନିର୍ଜନ-ଗୃହ ।

( ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଉପବିଷ୍ଟ, କଞ୍ଚୁକୀ ଦଶ୍ୟାଯମାନ । )

କୁଷ ! କେମନ, ପିତାର ଅକୋଟି ହତେ ସମ୍ବାଦ  
ଏନେହ ? ତିନି ଏଥିନ ଭାଲ ଆଛେନ ? ମା ଭାଲ  
ଆଛେନ ତୋ ?

କଞ୍ଚୁ ! ଆଜ୍ଞା ହଁ, ତୁମା ଉଭୟେଇ ଭାଲ ଆଛେନ ।

କୁଷ ! ଦେଖ ଜୟନ୍ତ, ଆମି ଅନ୍ୟକର୍ମ ବଶତଃ ସର୍ବ-  
କ୍ଷଣ ବ୍ୟକ୍ତ ଥାକି, ତୁମା ପ୍ରାଚୀନ ହେଁବେଳେ, ତୁମି ସର୍ବ-  
ଦାଇ ତୁମର ଶାରୀରିକ କୁଣ୍ଡଳେର ବିଷୟ ଆମାକେ ସମ୍ବାଦ  
ଏନେ ଦିବେ । ଏଥିନ ତୁମା କି କଚ୍ୟେ ?

କଞ୍ଚୁ ! ଆଜ୍ଞା ଦେବର୍ଭି ଏମେଚେନ, ତୁମାରେ ସଙ୍ଗେ  
କଥୋପକଥନ ହଚ୍ୟେ ।

କୁଷ ! ( ସ୍ଵଗତ ) ଦେବର୍ଭି ନାରଦ ! ତିନି କେନ  
ଏମେଚେନ ! ବୋଧ କରି କୋନ ଏକଟା ବ୍ୟାପାର ଥାକବେ ।  
( ପ୍ରକାଶେ ) ଆଜ୍ଞା ତୁମି ଏଥିନ ଯାଓ ।

କଞ୍ଚୁ ! ଯେ ଆଜ୍ଞା ।

[ କଞ୍ଚୁକୀର ପ୍ରତ୍ୟାନ ।

କୁଷ ! ( ସ୍ଵଗତ ) ଦେବର୍ଭି ସଥିନ ଏମେଚେନ ତଥିନ

কি একটা কাণ্ড আছে, সঙ্গেই নাই । আমার নিকটে  
একবার আস্বেনই এখন, তা হলেই—এই যে  
আস্চেন !

( ভজন গাইতে গাইতে নারদের প্রবেশ । )

রাগিনী সিঙ্গুপিলু । তাল টুঁরী ।

কেশব কুঞ্জ-বিহারী গিরিধারী ।  
দীনদয়াময় দৈবকী-নন্দন,  
কৎসবিনাশন কালিয়-গঞ্জন,  
গোপীজন মনোহারী, শুভকারী ॥  
পীতাম্বর নব নটবর নাগর,  
রাস রসিক রসমাগর সুন্দর,  
দানব-দলন মুরারি বনচারী ॥

কঢ় । আশুন্দেবর্ষে আশুন্দ আশুন্দ !!

নারদ । ইঁ ঠাকুর এলেম, অনেক দিন তোমাদের  
সঙ্গে সাক্ষাৎ হয় নাই, তা বলি একবার দ্বারকায়  
যাই, কেমন পুরীটা নির্মাণ হয়েছে দেখে আসি ।  
তা আমি এসেছি অনেকক্ষণ । তোমার পিতামাতার  
সঙ্গে সাক্ষাৎ করলেম, তার পর পুরীর শোভাও  
সকল সন্দর্শন করা হলো ।

କୁଳ । ( ଇସ୍ତାନ୍ତ ବଦନେ ) ଦେଖିଲେନ କେମନ ବଲୁନ ।

ନାରଦ । ହଁ, ଦେଖିଲେମ ; ଏମନ ନିତାନ୍ତ ମନ୍ଦଇ କି ?

କୁଳ । ନିତାନ୍ତ ମନ୍ଦ ନଯ, ଏ କଥାଯ ବୋଧ ହୟ ନିତାନ୍ତ ଭାଲୁ ହୟ ନାହି ।

ନାରଦ । ଭାଲଇ କେମନ କରେ ବଲବୋ ? କେବଳ ମଣିରତ୍ରେଇ କି ଗୃହେର ଶୋଭା ହୟ ଠାକୁର ? ରମଣୀ-ରତ୍ନ କୈ ? ଅଧାନ ଉପକରଣ ସଥନ ହୟ ନାହି ତଥନ ଗୃହ ଶୋଭା ପାବେ କେନ ? ଗୃହିଣୀ ଥାକୁଲେ ତବେ ଗୃହେର ଶୋଭା ।

କୁଳ । ଦେବର୍ଭି, ଆପଣି ଯା ବଲୁଚେନ ଆମି ବୁଝେଚି ; ବିବାହ କରା ଆପନାର ଅଭିପ୍ରାୟ, ( ଇସ୍ତାନ୍ତ ମୁଖେ ) ତା କି କରେ ବିବାହ କରି, ଲୋକେ ଯେ ଆମାକେ କାଳୋ ବଲେ ଯେଯେ ଦେଇ ନା ।

ନାରଦ । କାଳୋ ବଲେ ଯେଯେ ଦେଇ ନା ? ତା ଏକ କର୍ମ କର ନା ।

କୁଳ । କି କର୍ମ ?

ନାରଦ । ଏଥନ କେଉ କେଉ ଶୁଭକେଶ ଜ୍ଞବ୍ୟଗୁଣେ କାଳୋ କୋରେ ଥାକେ, ଏମନ ଦେଖା ସାଚ୍ୟ—ତା ତୁମି କାଳୋ ଗାୟେ କୋନ ଜ୍ଞବ୍ୟ ଦିଯେ କି ସୁନ୍ଦର ହତେ ପାରୋ ନା ?

କୁଳ । ( ହାସ୍ୟ କରିଯା ) ନା ନା, ରହସ୍ୟ ନଯ, ସଥାର୍ଥ କଥା ; କନ୍ୟା ଘୋଟେ କୈ ; ଆମାକେ ବିବାହ କରୁତେ କୋନ୍ତେ

ମେଯେ ସ୍ଵିକାର କରିବେ ? ଆମାର ସେ ରୂପ, ଏତେ ଆମି  
କାର ମନ ଭୁଲାତେ ପାଇବୋ ବଲୁଣ୍ଟ ଦେଖି ?

ନାରଦ । ( ସହାସ୍ୟ ବଦନେ ) ହଁ ତା ବଟେ, ଶ୍ରୀଲୋକେର  
ମନ ଭୁଲବାର ବିଷୟଟା ତୁମି ବିଶେଷ ଜାନ ନା ; ଛଁ !  
ମେ ଯାଇ ହୋକ, ଆମି ତୋମାକେ ଏକଟା କଥା ବଲି,  
ତୁମି ଆର ଓ ବିଷୟେ ଉପେକ୍ଷା କରୋ ନା, ଏଇ ପର  
କାନ୍ତିକେର ଘତ ହୟେ ଥାକୁତେ ହବେ, ଓକର୍ଷ ଆର ହବେ  
ନା । ଆର ଏକ କଥା ବଲି, ତୋମାର ପିତାମାତାର  
ସଙ୍ଗେ ଆଜ୍ଞ ମାଙ୍ଗାଇ ହଲୋ, ତୋରା ବିଷ୍ଣୁ କୋଭ  
କରିଲେନ ; ବଲ୍ଲେନ୍ ଦେବର୍ଷି, ପୁଅ ହୟେ ଯା କରୁତେ ହୟ  
ଆମାର କୃଷ୍ଣ ସକଳି କରେଛେନ, ଆମାଦିଗେର ଚିର-ବନ୍ଧନ  
ମୁକ୍ତ କରେଛେନ, ଶକ୍ତ ବିନାଶ କରେ ସଶ୍ଵରୀ ହୟେଛେନ,  
ଅପୂର୍ବ ପୁରୀଓ ନିର୍ମିତ ହୟେଛେ, କିନ୍ତୁ ଆମରା ଚିର-  
ଦିନ ପୁଅବ୍ୟ ମୁଖ ଦର୍ଶନେ କି ବକ୍ଷିତ ଥାଇବୋ ? ମେ  
ବିଷୟେ କୁକ୍ଷେର ମନୋଯୋଗ ନାଇ କେନ, ବୋଲୋଦେଖି  
କୁକ୍ଷକେ ?

କୁକ୍ଷ । ଏହି କଥା ଆମାର ପିତାମାତା ଆପନାକେ  
ବଲ୍ଲେନ୍ ?

ନାରଦ । ହଁ, ପରିହାସ ନାହିଁ ।

କୁକ୍ଷ । ଆପନି ତୋଦେର କି ବଲ୍ଲେନ୍ ।

ନାରଦ । ଆମି ତୋଦିକେଇ ଅନୁଯୋଗ କଲେୟମ,

ଆର ବଲ୍ଲୋମ ସେ ଏ ବିଷୟେ ଆପନାଦେଇ ବା ଚେଷ୍ଟା କୈ ? କୁଝ ତୋ ଆର ଆପନି ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ କତ୍ତେ ପାରେନ ନା ; ସେ ଦିନ ତବୁ କୁଝ ଆମାର ଛାତ ଧରେ କାନ୍ଦିତେ ଲାଗିଲେନ, ଆର ଆମାକେ ବଲ୍ଲେନ, ଦେଖୁନ୍ ଦେବର୍ଷି, ଆମି ଏତ ବଡ଼ ହେଲେଛି ତଥାପି ଆମାର ପିତାମାତା ଆମାର ବିବାହେର ନାମଟି ଓ ମୁଖେ ଆମେନ ନା !

କୁଝ । (ଆଶର୍ଯ୍ୟ ହଇଯା) ସେ କି ଠାକୁର ! ଆମି ତୋମାକେ ଏମନ କଥା କବେ ବଲ୍ଲୋମ ?

ନାରଦ । ନା, ତା ତୋ ବଲୋଇ ନି । କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟ ଐ କଥା ବଲେ ତୁମର ଉପର ଦୋଷ ନା ଦିଯେ ଆର ବଲି କି ?

କୁଝ । ଛି ! ଛି !! ଆପନି ଏମନ ମିଛେ କଥା କେନ ବଲ୍ଲେନ । ଆମାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ ହଚ୍ଛେ, ଏମନ କଥାଯି ତୁମ୍ହେ ବା ଭାବୁଲେନ କି ?

ନାରଦ । ତବେଇ ହେଲେ ! ଦେଖ ଆମାର ବୋଧ ହଚ୍ଛେ ତୋମାର କଥନାଇ ବିଯେ ହବେ ନା ।

କୁଝ । କେନ, ବିଯେ ହବେ ନା କେନ ?

ନାରଦ । କି କରେ ହବେ ? ଲକ୍ଷ କଥା ନା ହଲେ ବିଯେ ହେଯ ନା, ତାର ମଧ୍ୟ କତକ ମିଥ୍ୟା ହୟ କତକ ବା ସତ୍ୟ ହୟ, କିନ୍ତୁ ଏହି ଏକଟି ମିଥ୍ୟା କଥାତେ ସେ ଏତ ବିରକ୍ତ ହୟ, ତାର କଥନ ବିଯେ ହେଲେ ଥାକେ :

কুফ । (সহাস্য মুখে) তাই বটে !

নারদ । বটে কিনা বিবেচনাই কর না ; আমি ও কথা বল্লেম কেননা তা হলে তাঁরা আরও ভালো করে চেষ্টা চারিত্ব করবেন, তা না করলে কি অমনি বিয়ে হয় ?

কুফ । তা অমন মিছে কথা বলে আমাকে লজ্জিত করলেন কেন ? বরং কোথায় চেষ্টা করবেন তাই কেন বল্লেন না ? তাতো পারেন্ন না ।

নারদ । কেন তার অভাব কি, আমাকে বলনা, আমিই ষটকালি কচি ! বিদর্ভ দেশের ভৌগোক রাজার কন্যা কঞ্জনী, এমন রূপে গুণে মেঝেটী আছা ! তোমাকে বলবো কি, সাক্ষাৎ লক্ষ্মী !

কুফ । (স্বগত) সেকি কঞ্জনী ! যাঁর রূপ গুণের কথা এতো লোকের মুখে শ্রবণ করেছি, ইনি যে তাঁরই নাম কচ্যেন । আমার মনোগত নায়িকাই বটে, কিন্তু এর নিকটে এখন কিছু ভাঙা হবে না ।

নারদ । কৈ উত্তর করোনা কেন ? বল তো আমি সেখানে যাই স্থির করে আসিগে ।

কুফ । নানা হঠাৎ সেখানে যাওয়াটা ভাল হয় না ; বিশেষত ভৌগোকের পুত্রেরা আমার দ্বেষ্টা, কি হয় না হয়, এখন কাজ্জকি ও কথায় ।

ନାରଦ । ତବେଇ ହଲୋ ; ଆମି ଯା ବଲେଛି ତାଇ ଆରକି ; ଯାର ଏତ ଲଜ୍ଜା, ଏତ ମାନ ଭୟ, ତାର କି କଥନ ବିଯେ ହୟ ? ତା ଥାକୁ, ଆମି ଏଥନ ଚଲ୍ଲେମ,— ଆମାକେ ଏକବାର ବିଦର୍ଭଦେଶେ ଯେତେ ହବେ ।

କୁଷ ! ଏଇ ସର୍ବନାଶ କରେ, ବଲି ଏଥନ ଓସବ କଥା ଯେନ ମେଥାନେ କିଛୁ ନା ବଲା ହୟ ।

ନାରଦ । ନା ଆମାର ଓସକଳ କଥାଯ ପ୍ରଯୋଜନ କି ? ଆମାର ଏମନ ସ୍ଵଭାବ ନୟ ଯେ ଆମି ଓର କଥାଟି ଏରେ ଏର କଥାଟି ଓରେ ବଲେ ବେଡ଼ାଇ ; ଆମି ମୁନି ଖବି ଲୋକ, ଆମାର ଓତେ ପ୍ରଯୋଜନ କି ?

କୁଷ ! ଇଁ, ତା ସତ୍ୟଇତୋ, ଆପନାର ଏମନ ସ୍ଵଭାବ କେ ବଲେ ; ତା ବିଦର୍ଭ ଏଥନ କି କରୁତେ ଯାବେନ ?

ନାରଦ । ଯାବୋ, ଆମାର କି ଆର କିଛୁଇ କର୍ମ ନାହିଁ ।

କୁଷ ! କି କର୍ମ ତାଇ ବଲୁନ୍ ନା ଶୁଣି ?

ନାରଦ । ମେ କଥା ଶୋନାର ପ୍ରଯୋଜନ କି, ଆମି ଚଲ୍ଲେମ । ଫଳେ ତୋମାର ବିଯେ କୋନ କାଲେ ହବେ ନା ଏହି ସାର କଥା ଆମି ବଲେ ଗେଲେମ—ଦେଖୋ ।

[ ନାରଦେର ପ୍ରଶ୍ନାନ ।

କୁଷ ! ( ସ୍ଵଗତ ) ଏ ବ୍ରାହ୍ମନ ଆବାର କି ଗୋଲ- ଘୋଗ କରେ ଦେଖ । ଏଥନ କି କରା ଯାଇ ;—କଞ୍ଜିଣୀକେ

পাবার উপায় কি? তাঁর আতারা আমার দ্বেষী, তারা তো ইছাপুর্খক কথনই আমার সঙ্গে বিবাহ দিবে না, আর কল্পনীর মন আমাপ্রতি কি রূপ তাওতো বিশেষ জান্তে পাঞ্চিয়নে; তাঁর নিয়িত্তে আমার মন যেমন ব্যাকুল হয়েছে তাঁর কি তা হয়েছে? কেনই বা হবে; হয়তো আমার নাম পর্যন্তও তিনি শুনেন্ন নাই। সেই কল্পনী গৃহ-পিঞ্জরের অবকন্দ নায়িকা, তিনি আমাকে কি করে জান্তে পারবেন? এখন কি করি? দেবখর্ষিও তো গেলেন।—(চিন্তা)

(কঙ্কালীর প্রবেশ।)

কঙ্ক। ভগবন! বিদর্ভদেশ থেকে একটী প্রাচীন আক্ষণ এসে দ্বারদেশে দণ্ডায়মান, আপনকার সন্দর্শন প্রার্থনা কচ্যেন।

কৃষ্ণ। (সোৎসুকে) কি বিদর্ভদেশ থেকে এসেছেন?

কঙ্ক। আজ্ঞা!

কৃষ্ণ। এখানেই সঙ্গে করে নিয়ে এস।

কঙ্ক। যে আজ্ঞা।

[প্রস্থান।

କଞ୍ଚ । (ସ୍ଵଗତ) ଏ ଆମାର କି ? ବିଦର୍ତ୍ତ ଥେକେ ଆକ୍ଷଣ ଏମେହେମ କେନ ? ଆମାର କାହେ କିଛୁ ଅର୍ଥ ପ୍ରାର୍ଥନାୟ କି ଏମେହେନ ?—ନା, ତା ବୋଧ ହୟ ନା, ଏଥନ ତୋ କୋନ କ୍ରିୟା କର୍ମ ଉପସ୍ଥିତ ନାହିଁ । ରାଜ୍ଯ ଭୌତିକ କି ପାଠିଯେ ଦିଯେଛେନ ? ଆକ୍ଷଣକେ କେନ ପାଠାବେନ ? ହୟତୋ ବିବାହେରଇ ବା କୋନ କଥା ହବେ,—ନା ନା ତାଇ ବା କି କରେ ହତେ ପାରେ, ଓଟା କେବଳ ଆମାର ମନଃ-କଳ୍ପିତ ସମ୍ଭାବନା, ଓ କଥନଇ ସମ୍ଭବେ ନା । ତୀର ପୁତ୍ରେରା ଆମାର ବିଷମ ବିଦ୍ରୋହୀ; ତାଦେର ଅମ୍ବାତିତେ ତିନି କି ଆକ୍ଷଣକେ ପାଠାବେନ ? କିଛୁଇ ବୁଝାତେ ପାଚିଯନେ—ଆଶ୍ରମ, ଏଲେଇ ବୋକା ଯାବେ ଏଥନ ।

( କଞ୍ଚକୀସଙ୍ଗ ସନଦାମେର ପ୍ରବେଶ । )

କଞ୍ଚ । ଆଶ୍ରମ, ଏଇ ପଥ ଦିଯା ଆଶ୍ରମ ।

ଧନ । ଚଚ-ଚଲ ବାବା ! (ସ୍ଵଗତ) ଓଃ, କୁକେର କି ବିଷୟ ହୟେଛେ ! ଆଶୀର୍ବାଦୀ କବିଭାଟୀର ତିମଟି ଚରଣ ହୟେଛେ ଏକଟା ବାକୀ,—ଜୟ ମା ସ୍ଵରମ୍ଭାତୀ—ହୟେ ଯାବେ ଏଥନ । ( ପ୍ରକାଶେ ) କୈ କଞ୍ଚ କୈ କୋଥାଯା ?

କଞ୍ଚ । ଐ ଯେ ଉପବେଶନ କୋରେ ଆଛେନ, ଅଗ୍ରେ ଯାନ୍ ।

ଧନ (ଅଗ୍ରେ ଗିଯା ଦେଖିଯା) ଏଇ ଯେ ଆଃ, ବସୁଦେବେର କିବା ପୁଣ୍ୟ ! ପୁତ୍ରେ ସଶେ ନରଶ ପୁଣ୍ୟ ଲଙ୍ଘଣ୍ଗ !

কুষ । (অতি সমাদরে) আসুন ! আসুন !  
আস্তে আজ্ঞা হয়, গ্রনাম করিব। (প্রণিপাত)

ধন ! (হস্তোভোলন করিয়া) ব-বলি একটা  
আ-আশীর্বাদী কবিতা কর। হ-হয়েছে,—অকালং  
কালং কুম্ভগুৎ রা-রাজতে সারমানবৎ। তব কুষ পরং  
ত্রঙ্গং (কিঞ্চিৎ কাসিয়া) চ-চবাতুহি চ-চ-চবাতুহি ॥  
অর্থাৎ কিনা, তুমি পরং ত্রঙ্গ, কি না তুমিই ত্রঙ্গ,  
—কুষঃ কিস্তুতঃ, কিনা রা-রাজতে সা-সারমানবৎ,  
অর্থাৎ টা কি—ম-মনোযোগ করলে না, কুষ শোভা  
পাচেয়া—সার পেলে যেমন মান বাড়ে তেমনি তুমি।  
এখানে মান শব্দের শ্লেষ্টা বুঝে যেয়ো, অর্থাৎ  
এক পক্ষে তো-তোমার মান, কি না স-সন্ত্রয়-বৃদ্ধি,  
আর অপর পক্ষে মা-মা-মানকচু ।

কুষ । (ঈষৎহাস্ত্যমুখে) থাক থাক আর অর্থ  
কর্তে হবে না ।

ধন ! না না, অ-অর্থ না করি বাবা, বাক্যার্থটা শোন  
ব-বলি—ত্রঙ্গস্বরূপ যে বর্ণনাটা ক-কর। হলো, কুষ  
তু-তুমি ত্রঙ্গ, য-যদি বল ত্রঙ্গ কালো কেন ? তাই  
ব-বলেছি এই অকালং কালং কু-কুম্ভগুৎ, কি না  
ত্রঙ্গাগুৎ, কোন কোন কুমড়ো দে-দেখ্তে কা-কা-কালো  
দেখায়, কিন্তু তা-তার ভিতরে অ-অকালং গুড়ং,

କି ନା ସେତ ବର୍ଣ୍ଣ । ଆର ଚ-ଚ-ଚବାତୁହି ଚ-ଚ-ଚବାତୁହି  
ଇଟି ପା-ପା-ପାଦ ପୂରଣେ, ତାତୋ ବୁ-ବୁ-ବୁଝେଇଛେ ।

କୁଞ୍ଜ । ( ହାସ୍ୟବଦନେ ) ଆର କେଳ, ବମ୍ବନ୍, ବେଲାଟୀ  
ଅଧିକ ହେଁଛେ ; ଆହାରାଦି ହେଁଛେ ତୋ ?

ଧନ । ( ବମ୍ବିଯା ) ଆଃ ! ଆହାରାଦିର କ-କ-କଥା  
ଜିଜ୍ଞାସା କଚ୍ଚେ ? ଆ-ଆହାରାଦିଟା ପଥେ ଘ-ଘଟେ  
ଓଠେ ନାହିଁ ।

କୁଞ୍ଜ । ( ବ୍ୟକ୍ତ ଭାବେ ) କି ! ଆହାର ହୟ ନାହିଁ ?  
( କଞ୍ଚକୀର ପ୍ରତି ) ଏକ ଜନ ଭୃତ୍ୟକେ ଡାକୋ ?

କଞ୍ଚକ । ସେ ଆଜା ମହାରାଜ ।

[ ପ୍ରସ୍ଥାନ ।

କୁଞ୍ଜ । ବିଦ୍ରଭ ଥେକେଇ ଆପନାର ଆସା ହଲୋ ?

ଧନ । ହଁ, ବଲି ଆ-ଆଶୀର୍ବାଦଟା କ-କରେ ଯାଇ ।

କୁଞ୍ଜ । ହଁ ତା ଭାଲାଇ ତୋ ।

( କଞ୍ଚକୀର ସହିତ ଭୃତ୍ୟେର ପ୍ରବେଶ । )

କୁଞ୍ଜ । ( ଭୃତ୍ୟେର ପ୍ରତି ) ଅରେ, ଠାକୁର ଅତ୍ୟନ୍ତ  
ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ହେଁଛେନ, ପାଖା ଥାନା ଆମାକେ ଦେ ଦେଖି ।  
ଆର ଦେଖ, ଠାକୁରେର ଆହାର ହୟ ନାହିଁ ; ତୁଇ କିଞ୍ଚିତ  
ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଶୀତ୍ର ନିଯାଯ୍ ।

ଭୃତ୍ୟ । ସେ ଆଜା ।

[ ପ୍ରସ୍ଥାନ

( କୁଷ୍ଣ ତାଲବୃକ୍ଷ ଦ୍ଵାରା ଆଙ୍ଗଳିକେ ବୀଜନ । )

ଧନ । ଏତକାଳ ପଡ଼ା ଶୁଣ୍ଟା କରା ହୁଯେଛେ, ଆ-ଆପନାର କାହେ ପ-ପରିଚୟଟା ଛିଲ ନା, ତାଇ ବଲି ଏକବାର ଆ-ଆଶୀର୍ବାଦଟା କରେ ଆସି ।

କୁଷ୍ଣ । ଅଗ୍ରେ ଆହାରାଦି କରନ୍ତୁ, ଶାନ୍ତ୍ରେ ଆଲାପ ହବେ ଏଥିନ; ଆର ଆପନାର ବିଦ୍ୟାର ପରିଚୟର ଅପେକ୍ଷା ଓ ବଡ଼ ନାଇ, ସେ କବିତା ପାଠ କରେଛେନ ତାତେଇ ବିଲକ୍ଷଣ ବୋଖା ଗେଛେ । ଏଥିନ ଏକଟୁ ଝୁଲୁ ହୋଇଲା; ଏତଟା ପଥ ଏମେହେନ, ବିଶ୍ରାମ କରନ୍ତୁ ।

ଧନ । ଆଃ ! ବାବା ଆମାର ସକଳ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଦୂର ହୁଯେଛେ; ଆ-ଆପନାର ସୌଜନ୍ୟ ଆର ବିପ୍ର-ଭକ୍ତି ଦେଖେ ଶା-ଶରୀର ଝୁଲୁତିଲ ହୁଯେଛେ । ( ସ୍ଵଗତ ) ବିଶେଷ ଲାଭେର ସମ୍ଭାବନା ।

( ଆହାର-ସାମଗ୍ରୀ ଲଇୟା ଭୃତ୍ୟେର ପ୍ରବେଶ  
ଓ ତ୍ୱରିତାନାମାଦି । )

କୁଷ୍ଣ । ଆହାର କରନ୍ତୁ ଆପଣି ।

ଧନ । ( ଦେଖିଯା ପରମାହାତ୍ମାଦେ ) ଇଃ ! ଏ-ଏତ ସାମଗ୍ରୀ । ( ଏକବାର ଘଟୀର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ ) ବଲି ଏତ ସାମଗ୍ରୀ ତୋ ଆ-ଆମି ଖେ-ଖେତେ ପାରବୋ ନା ।

କୁଷ୍ଣ । ପାରବେନ ବୈ କି, ସବ ଖେତେ ହବେ ।

ଧନ । ( ହଷ୍ଟଚିତ୍ରେ ) ସବ ଖେତେ ହବେ, ତାଇତୋ, ଏତ କି ଖେତେ ପାରିବୋ ; ( ସ୍ଵଗତ ) ତୋଳାଟା କିଛୁ ଅସଭ୍ୟତା, ତାହୋକୁ, ଦେଖିତେ ନା ପେଲେଇ ହଲୋ, ଓ ସଥନି ଅନ୍ୟ ଦିକେ ଚାବେ, ତଥନି ସଟୀର ମଧ୍ୟେ ଫେଲିବୋ । ( ତୋଜନାରତ୍ନ ) ବ-ବଲି ଏଟା କି ?

କୁଷ ! ଓଟା ଚଞ୍ଚପୁଲୀ ।

ଧନ ! ଚଞ୍ଚପୁଲୀ ! ଠିକ୍ କଥା, କେମନ ଚ-ଚନ୍ଦ୍ରର ନ୍ୟାୟ ଆକାର । ( ସ୍ଵଗତ ) ଆହା ଏ ଚଞ୍ଚ ଆକ୍ଷଣୀର ମୁଖ୍ୟମୁଖ୍ୟେ ଉଦୟ ହଲୋ ନା, କେବଳ ଏହି ରାତ୍ରାଶେ ପଡ଼ିଲୋ । ( ପ୍ରକାଶେ ) ଏଦିଗେ ଅଞ୍ଚ ରାଙ୍ଗା ରାଙ୍ଗା ଶା-ଶାଲାଶେର ଆକୃତି ଏ-ଏଣ୍ଟଲି କି ?

କୁଷ ! ଓର ନାମ ରସଗୋଲା ।

ଧନ ! ର-ରସଗୋଲା କି ଏକେଇ ବ-ବଲେ ? ( ଭକ୍ଷଣ କରିଯା ) ଉଃ ! ଏତେ ଏତ ରସ, ଏମନ ମୁରମ ସା-ମାନ୍ୟାତ୍ମକ କଥନ ଓ ଖାଓଯା ଯାଇ ନାହିଁ । ( ସ୍ଵଗତ ) ରମ-ଗୋଲା, ଆମାର ମୁଖେ ଏ ରସ କେବଳ ଗୋଲାଇ ଗେଲ, ଆକ୍ଷଣୀକେ ତୋ ଦିତେ ପାଲେୟମ ନା ।

କୁଷ ! ଥାଉନ ନା, ଏଣ୍ଟଲି ଥାଉନ୍ ଦେଖି, ଏ ମନୋ-ହରା, ଏଣ୍ଟଲି ମନୋରଞ୍ଜନ ।

ଧନ ! ଆହା ! କି ଯୁ-ସୁନ୍ଦର ନାମଣ୍ଟଲି, ଶୁ-ଶମ୍ଲେଇ କର୍ଜୁ-ଜୁଡ଼ାଯ, ଆର ଖେଲେ ପେଟ ଜୁଡ଼ୋବେ ତାର ଆର

আ-আশ্চর্য কি ! ( স্বগত ) আর তো খাওয়া বাই  
না । পোড়া কপাল ! এমন সব সামগ্ৰী কচ্ৰে কেন,  
তা যা থাকে অদৃষ্টে, আঙুলীৰ জন্যে এমন অপূৰ্ব  
সামগ্ৰী কিছু নিয়ে যেতেই হবে । কিন্তু তুল্তে গেলে  
যদি দেখ্তে পায় ! আঃ—তা পেলেইবা, আঙুলণেৰ  
ও স্বভাৱ আছে সকলেই জানে, তবে পাছে দ্বাৱ-  
পাল বেটারা ঘটাটে ধৰে শেষে টানাটানি কৰে ? তা  
কি পারবে ?—না ! ভাল, দেখাই যাক না ।

কফ ! ওঠাকুৱ ! আপনি ভাবছেন কি ?

ধন ! না এমন কিছু নয়, এই তো-তোমার পু-পুৱীৰ  
শোভাটা ভাব্চি ( উৰ্জে দৃষ্টিপাত কৱিয়া ) তা  
ইঁয়া দেখ বাবা, ঐ যে উপরেৰ ছাদ, ওটাও কি স্বৰ্ণ  
দিয়ে নিৰ্মাণ কৰা ? ( কফেৰ উৰ্জে দৃষ্টি ও সেই  
অবসৱে আঙুলণেৰ জলপাত্ৰে মিষ্টান্ন সমৰ্পণ এবং  
সহসা আচমনে উদ্যত । )

কফ ! ও কি ! আচমন কচ্যেন্ম যে, কি খাওয়া  
হলো ? আৱ কিছু খেতে হবে ।

ধন ! য-যথেষ্ট খা-খাওয়া হয়েছে বাবা, এই দেখ  
না, পাত সাবাড় হয়েছে, আৱ কিছু খেতে পারবো  
না ।

কফ ! ( জলপাত্ৰেৰ প্ৰতি ঈষৎ দৃষ্টিপাত কৱিয়া

হাস্যমুখে) হঁা তা বটে, তা আর কিছু আনিয়ে  
দেব কি ?

ধন ! না না আ-আ-আর কেন ? ( স্বগত ) ও  
কি দেখতে পেয়েছে নাকি ?—আঃ ! পেয়ে থাকে  
পেয়েইছে । ( আচমন ও তাম্বুল ভক্ষণ । )

কুকু ! তবে আসা হলো কি মানসে, বলুন শুনি ?

ধন ! না, মা-মানস এমন কিছুই নাই, ব-বলি এক-  
বার আশীর্বাদ করে আসি ।

কুকু ! ( স্বগত ) আশীর্বাদ ! আশীর্বাদ ! এই  
কথাই বল্চেন, তবে যা মনে করেছিলাম তা নয়,  
কিছু ভিজ্ঞা করতে এসেছেন । দেখি দেখি একবার  
বিশেষ করে জিজ্ঞাসা করে । ( প্রকাশে ) ঠাকুর !  
বলি, বিদ্রোজ ভৌম্যকের সন্মাদ জানেন, তিনি ভাল  
আছেন, তাঁর পুত্র কন্যা সকলে ভাল আছেন তো ?

ধন ! ( স্মরণ করিয়া ) হঁা, হঁা ! ওঁ বিস্মৃত  
ছিলেম, আ-আপনার নামে একখানি প-পত্র আছে ।  
( পত্র প্রদান । )

কুকু ! ( পত্র খুলিয়া স্বগত ) একি ! কল্পনী স্বরং  
যে, আমি মনে করেছিলেম ভৌম্যক বৃক্ষ লিখেছেন ।  
( ধনদাসের নির্দ্বাবেশ । )

কুকু ! ( ত্রস্তভাবে পত্রপাঠ ) দীননাথ ! শুনেছি

কেহ মহৎবিপদগ্রস্ত হলে—আপনার পদাঞ্চয়—  
তাকে না কি রক্ষা—এ দাসী ঘোর বিপাকে—  
স্ত্রী জাতির লজ্জা অধান তথাপি—পিতা বৃক্ষ  
—পুত্রের প্রতি রাজ্যভার—কিন্তু আতা  
নিষ্ঠুর হয়ে দুর্বৃত্ত শিশুপালের হন্তে আমাকে—  
যাবজ্জীবনের অভিলাষ—নির্মূল হয়—  
অপার বিপদ-সাগরে পতিত, করণ করে যদি হস্ত  
গ্রহণে উদ্ধার করেন তবেই রক্ষা । ত্রীচরণে শরণাগত  
হলেম — যে বিহিত করিবেন ইতি— ( পত্-  
পাঠাস্তে কিঞ্চিৎ চিন্তা ) “হস্তগ্রহণে উদ্ধার,” এতো  
প্রকারাস্তরে পাণিগ্রহণেরই ইঙ্গিত । “আতা নিষ্ঠুর,”  
“দুর্বৃত্ত শিশুপালের হন্তে সমর্পণ” — সে কি ? তা  
তো কখনই আমার জীবন থাকতে হবে না ?

ধন । ( নিদ্রাবস্থায় ) আক্ষণী, ও আক্ষণী, এই  
এমন র-রসগোল্লা !

কঢ় । ( স্বগত ) আক্ষণ নিদ্রিত হয়েছে ; স্বপ্ন  
দেখচ্যে ( পুনর্বার পত্রের প্রতি দৃষ্টি করিয়া )  
“ত্রীচরণে শরণাগত হলেম ।”—আহা, কি মধুর  
বচন, কি কোমল প্রকৃতি ! ( বক্ষঃস্থলে পত্রধারণ  
করিয়া ) কল্পিতীর মনোগত অভিপ্রায় না জান্তে  
পেরে আমি চিন্তিত হয়েছিলেম, এইতো তাও

ଜାନା ହଲୋ, ଏଥିନ କି କରା ଯାଇ । ଏକଟା ବିରୋଧେର ସମ୍ଭାବନା ; ( ଚିନ୍ତା କରିଯା ) ଯାଇ ହୋକ୍. ଆମାକେ ଯେତେ ହବେ ।

ଧନ । ( ନିର୍ଦ୍ଧାବନ୍ଧାର ) ଏ ଯାଃ ? ସ-ଘଟୀଟେ ଫେଫେଲେ ଏଲେମ୍ । ( ଚମକିତ ଓ ଜାଗରିତ ହଇଯା ) ଆ-ଆ-ଆଃ ।

କୁଞ୍ଜ । କି ଠାକୁର, ନିର୍ଦ୍ଧା ଭଙ୍ଗ ହଲୋ ?

ଧନ । ହଁ ବାବା, ପ-ପ-ପଥଶ୍ରମଟା ହଯେଛେ ତାଇ ଏକଟୁ—ଅଳ୍ପ ବୋଧ ହଯେଛେ । ତୋମାର ପତ୍ର ପାଠ ହଲୋ ?

କୁଞ୍ଜ । ହଁ, ପତ୍ର ପାଠ କଲେୟମ ।

ଧନ । ତା-ତା-ତାର ପର ପତ୍ରେର ଉତ୍ତର ?

କୁଞ୍ଜ । ଆପଣି ବଲ୍‌ବେନ ଗିଯେ, ଯେ—ନା ! ଆମିଇ ମେଖାନେ ସାଚି ; ଆର ଉତ୍ତର କି ଲିଖିବୋ ? ( କଞ୍ଚକୀର ପ୍ରତି ) ଜୟନ୍ତ ! ସାରଥୀକେ ଆମାର ସ୍ଵେଚ୍ଛାନ ପ୍ରସ୍ତର କରୁତେ ବଲୋ ଗେ ।

କୁଞ୍ଜ । ଯେ ଆଜ୍ଞା । ( ପ୍ରଶ୍ନାନୋଦ୍ୟତ । )

କୁଞ୍ଜ । ଆର ଶୋନ, ଏହି ତ୍ରାକ୍ଷଣକେ ସଙ୍ଗେ କରେ ନିଯେ ସାଓ, ସାରଥୀକେ ବଲୋ ଅନ୍ୟ ରଥେ କରେ ଏଁକେ ଏଥିନି ବିଦର୍ଭେ ପାଠାଇଯା ଦେଇ ।

କୁଞ୍ଜ । ଯେ ଆଜ୍ଞା ! ଆସୁନ୍ ଠାକୁର ମହାଶୟ ।

ଧନ । ଆ-ଆମି ତବେ ବି-ବିଦ୍ୟାୟ ହବୋ ?

କୁଳଶ୍ଵର । ଆଜାହା ହଁ ! ପ୍ରଗମ କରି, ଆମିଓ ମହାର ଯାଚି । ( ପ୍ରଣିପାତ । )

ଧନ । ତା ଦେଖ ବାବା, ର-ରଥେ ଆମାର ଭ-ଭ-ଭ-  
ଭୟ କରେ, ସ-ସ-ଟାଟି ପଡ଼େ ଯାବେ ; ଆମି ହଁଟେ—

କୁଳଶ୍ଵର । ନା ନା ହଁଟେ ଅନେକ ପଥ ଯେତେ ପାରିବେନ  
ନା ; ଭୟ କି ! ଯାଉନ୍ ।

ଧନ । ( ଉଠିଯା ସ୍ଵଗତ ) କୈ କିଛୁଇ ହଲୋ ନା ଯେ ;  
ଅମନି କେଟୋ ପ୍ରଗମେ ବିଦ୍ୟାୟ । ନା, ବୋଧ ହୟ ତା  
କରୁବେ ନା, ବଡ଼ ମାନୁଷ କି ହାତେ କରେ ଦେଇ, ରଥେ  
ଉଠିଗେ, ପାଠିଯେ ଦିବେନ ଏଥନ ।

[ କଞ୍ଚିକୀର ସହିତ ଧନଦାସେର ପ୍ରଥାନ ।

କୁଳଶ୍ଵର । ( ସ୍ଵଗତ ) ଆମି ଅନ୍ତର୍ଗତରେ ଯାଇ, ମୁସଜଜ ହୟେ  
ଯାଓଯାଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଆମି ଏକଟୁ ଅଗ୍ରମର ହଇ, ଆର  
ଦାଦାକେ ବଲେ ଯାଇ ତିନି କତକ ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ ଲୟେ  
ପଞ୍ଚାତେ ଯାବେନ ଏଥନ ।

[ ପ୍ରଥାନ ।

## তৃতীয়াঙ্ক ।



### প্রথম গভীর ।



সঙ্গীত-শাল ।

(লবঙ্গলতা ও কুমুমলতার সহিত  
রঞ্জিণী উপবিষ্টি । )

লবঙ্গ ! রাজকন্যে, ও কি কথা ? তোমাকে—  
অন্যমনা কর্বার নিমিত্ত আমরা এখানে আন্ত্রেণ,  
এখানে এসেও আবার ঐ কথা বলতে লাগলে ?  
ওকথা কি মুখে আন্তে আছে ? একটু শ্বির হও  
ভাই, দেখ সকল বিষয়েই ঈধর্য্য অবলম্বন আবশ্যক ।  
আমি তোমাকে একটী নৃত্য গান শোনাই, কুমু-  
মতা ! তুমি ভাই ঐ ত্বলার্টা নেওতো !

সঙ্গীত ।

রাণিণী কাকৌসিঙ্কু—তাল থৎ :

প্রেম বিনে অবলার্, সথীরে কি ধন আছে আর্.  
ভুবন মাঝে তার্।

যে জন সৌপেছে, প্রেমিকে আঁণ,  
সে জানে প্রেমেরি শুণ,  
লোকলাজ ভয়, কুল-শীল-মান,  
ভাবে না সে একবার।  
যে করে বারেক, এ শুধাপান,  
জুড়ায় তার জীবন।  
মিছে ধনজন, র্যোবন রতন,  
এ শুখ অভাব যার॥

কঞ্জিণী ! ইঁ সখি, আক্ষণ কি দ্বারকায় গিয়েছেন,  
তুমি জানো ?

লবঙ্গ ! গিয়েছেন বৈ কি, আমি চিত্রাকে তখনি  
তাঁর বাড়িতে পাঠিয়ে দিয়েছিলেম, সে দেখে এসেছে  
তিনি গেছেন।

কুসুমলতা ! ( লবঙ্গলতার প্রতি জনান্তিকে )  
দেখ, ওরূপ উল্লাস-জনক স্বর অবলম্বনে কিছুই হবে  
ন। দেখচো ন। ওঁর মন সেই দিগেই পড়ে আছে ?

লবঙ্গ ! ( জনান্তিকে ) ভাল বলেছ, তবে আমি  
করণারসাংশ্রয় একটী করে গান গাই, দেখি, তাতেই  
বা কি হয়। ( প্রকাশে ) প্রিয়নথি ! ভাল, এই  
একটী অন্যরূপ গান গাই—শোন দেখি। এটী বোধ  
করি একটু ভাল লাগতে পারে।

( କଳ୍ପନାରେ ସଜ୍ଜିତ । )

ରାଗିଣୀ ଲୁମ୍ବାର୍ଥିଟ,—ତାଳ ଶ୍ରୀ ।

ଶୁଜନେ ମନ ଦାନେ, ଉପଜେ ଶୁଖ ପ୍ରାଣେ,

ଶୁଜନ ମିଳନ, ଛୁଥେର କାରଣ,

ଅକପ୍ଟ ପ୍ରେମ ସମାନେ ।

ପ୍ରଗୟ ରତନ, ପ୍ରେମିକେରି ଧନ,

ଅରସିକ ରମ କି ଜାନେ ।

କେମନ ପ୍ରିୟମଥି ଶୁଣ୍ଲେ ତୋ ।

କର୍ତ୍ତିଣୀ । ( ଚକିତ ପ୍ରାୟ ) ଆଁ କି ବଲ୍ଲହିଲେ ?

ଲବଙ୍ଗ । ବଲି ଏ ଗାନ୍ଟା ଘନୋଯୋଗ କରେ ଶୁଣ୍ଲେ ନା :

କର୍ତ୍ତିଣୀ । ସଥି, ତୋମାର ଗଲାଟି ଅତି ଶୁଦ୍ଧିଷ୍ଟ,  
ଗାନ୍ତି ଉତ୍ତମ, କିନ୍ତୁ ଭାଇ ବଲ୍ଲତେ କି—ଆମାର ଓଦକଳ  
ଏଥନ ଭାଲ ଲାଗୁଛେ ନା । ଆଜ୍ଞାନ ଏଥନେ ଫିରେ ଏକେନ  
ନା ଆମାର ମେହି ଉତ୍କଳ୍ପା ହଚ୍ଛେ । ସଥି, ଆମାର ମନ  
ତକ୍କାର୍ଡ ଚାତକେର ନ୍ୟାୟ ନବୀନ ଜଲଧର ମୂର୍ତ୍ତି ନିରନ୍ତରରେ  
ଧ୍ୟାନ କଚ୍ଛେ ।

ଲବଙ୍ଗ । ତାତୋ ଆମି ଜାମୁତେ ପାଟିଯ, ଆର  
ଜାମାତେ ହବେ କେନ ? କିନ୍ତୁ ଏକଟୁ ଶ୍ଵିର ହୁଏ, କି କରୁବେ  
ବଲୋ, ଆଜ୍ଞାନକେ ପାଠାନୋ ଗେଛେ ତିନି ଆଦେନ ଏହି ;  
ଅଧିକ ଦୂର କି ନା ତାତେଇ ବିଲମ୍ବ ହଚ୍ଛେ । କୁଶମଲତା

তুই ভাই একটু বাইরে গিয়ে দেখ দেখি আঙ্কন  
এলো কি না। ঐ যে কে আস্বে, কার পায়ের শব্দ  
শোনা যাচ্ছে না?

(কঞ্জুকৌর প্রবেশ।)

কঞ্জু। এখানে কে গো? ও লবঙ্গলতা, ও কুমুম-  
লতা, বিবাহ সভায় সকলেই এসেছেন, বর এসে  
উপস্থিত হয়েছেন। যুবরাজ আজ্ঞা করলেন, রাজ-  
কুমারীকে বিবাহবেশ পরিয়ে অষ্টিকাদেবীর মন্দির  
হতে পূজাদি সমাপন করিয়ে শীত্র আনয়ন কর।  
———— এই শোন, যেন বিলম্ব না হয়। আমি এখন  
মহারাজকে সন্ধান দিতে যাই।

[প্রস্থান।

(বিষণ্ণতাবে পরস্পরের প্রতি পরস্পরের  
দৃষ্টিপাত।)

কঞ্জী। সখি, এখনও তোমরা আমাকে বিষ  
এনে দিলে না? এখনও অপেক্ষা করচো? সেই  
হুরাচার শিশুগাল এসেছে, সে আমার করম্পর্শ  
করবে, এই কি তোমাদের ইচ্ছা? সিংহের সামগ্রী  
শৃঙ্গালে লবে? তোমরা কি উপেক্ষা কচ্ছে? আমি  
মনে মনে দ্বারকাপাতিকে পতিত্বে বরণ

କରେଛି, ସଦିଓ ତିବି ଗ୍ରେହ କଲ୍ପନ ନା, ଏହି ବଲେ  
କି ଆମି ଅନ୍ୟ ହଞ୍ଚେ ପତିତ ହବୋ ? ( ଲବଙ୍ଗଲତାର  
ହଞ୍ଚ ଧାରଣ କରିଯା ) ହେ ମଥି, ତୋମାକେ ମିନତି  
କରି, ଆମାକେ ଶୌତ୍ର ବିଷ ଏନେ ଦେଓ, ଆର ବିଲସ କରୋ  
ନା—ମଥି, ତୋମାଦେର ସଙ୍ଗେ ଆମାର ଏତ ପ୍ରଣୟ,  
ତୋମରା ଆମାକେ ଏତ ଭାଲ ବାସ, ମେ ମକଳ କି ଏଥନ  
ବିଶ୍ୱାସ ହଲେ ? ହା ଆମାର କପାଳ ! ( ରୋଦନ ) ।

ଲବଙ୍ଗ । ତାଇ ତୋ, ଏଥନ କି କରା ଯାଇ ; କି  
ସର୍ବନାଶ ! ଆକ୍ଷଣ୍ଟତୋ ଏଥନୋ ଫିରେ ଏଲୋନା ।

କୁମୁଦ । ବୋଧ ହୟ ଆକ୍ଷଣ ଆଗତ ପ୍ରାୟ । ଅତି  
ଦୂର ପଥ, ତାଇ ଆସୁତେ ବିଲସ ହଚ୍ଛେ ।

ଲବଙ୍ଗ । ତା ବଟେ, କିନ୍ତୁ ଆର ତୋ ସମୟ ନାହିଁ ।  
ପ୍ରିୟମଥି, ରୋଦନ କରୋ ନା, ଏକଟୁ ଶ୍ଵିର ହୋ, ଏକଟୁ  
ଶ୍ଵିର ହୋ ; ଆମି ଗେ ଚିଜାକେ ଏକବାର ମେଇ ଆକ୍ଷ-  
ଣେର ବାଡ଼ିତେ ପାଠିଯେ ଦି ; ଦେଖେ ଆମୁକ ଦେଖି,  
ଏଥନୋ କି ଆକ୍ଷଣ ଆସେ ନାହିଁ ? କୁମୁଦଲତା, ତୁ ଯି ନା  
ହୟ ଏ ବୀଗାଟା ଏକବାର ବାଜାଓ, ଦେଖ ଯଦି ରାଜ-  
କନ୍ୟାକେ ଆର କ୍ଷଣକାଳ ଅନ୍ୟମନକ୍ଷ ରାଖିତେ ପାରୋ,  
ଆମି ଆଗତ ପ୍ରାୟ । ( ଲବଙ୍ଗଲତାର ପ୍ରଶ୍ନାନ ଓ  
କୁମୁଦଲତାର ବୀଗାବାଦନ ) । ( ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରତ )  
ପ୍ରିୟମଥି, ଏହି ଆକ୍ଷଣ ଆସୁଚେନ ।

কঞ্জিনী । ( নয়নজল মুছিয়া ব্যাকুলভাবে )—কৈ,  
কৈ !

• লবঙ্গ । ঐ যে ঐ দেখ না । ( সকলের দর্শন । )

( শুশ্রাবে ধনদাসের প্রবেশ । )

ধন । ( সক্রোধে স্বগত ) ছঁ, হতভাগিনীকে অল-  
কার পরাবো বড় আশা ! এখনি অলঙ্কার খোলা হয়ে-  
ছিল । যে রথের বেগ, উঃ ! অপঘাতটা হয় নাই  
এই যথেষ্ট । লাভ হবে ? ছঁ ! লাভের মধ্যে  
গাম্চাখানিও গেল, ঘটিটীও গেল । আর মিষ্টা-  
ঘের তো কথাই নাই ।

কঞ্জিনী । আমুন, আমুন ! প্রণাম করি ( প্রণি-  
গাত ) । কেমন ঠাকুর কি হলো বলুন ?

ধন । ( ঘন ঘন নিশ্চাস ত্যাগ করিতে করিতে )  
উঃ ! হাড় গোড় ভে-ভেঙে গেছে, আর হ-হ-হন্দে  
কি বল ! আ ! আ !—( ভূমিতে উপবেশন । )

কঞ্জিনী । কেন ? কেন ?

লবঙ্গ । কিছু বলচেন না যে ; মারু ধৱ খেয়েচেন  
না কি ?

কুসুম । তাইতো, আহা, ইঁপাচ্যেন যে । ঠাকুর  
কি হয়েছে বলুন না ।

ଧନ । ହ-ହବେ ଆର କି, ସମ୍ମ ପଥଟା ଏକଟା  
ଚରକାର ଉପର ବ-ବସେ ଏସେ ଆମାର ସ-ସର୍ବାକ୍ଷେ ବେଦନା  
ହେଁଯେ—ଆ !

କୁଞ୍ଜମ । ଓ ମା, ଚରକା ଆବାର କି ? ଚରକାଯ ବସେ  
କେମନ କରେ ଏଲେମ ?

ଧନ । ଆରେ ଐ ସେ ର-ର-ରଥ—ରଥ ; ଓଣଲୋତେ  
କି ଆମରା ଚଢ଼ିତେ ପାରି ? ବାପ !

କୁଞ୍ଜି । ଆମାର ପତ୍ରେର ଉତ୍ତର ପୋଯେଛେନ ?  
ବଲୁନ୍ ନା ।

ଧନ । ଆଁ ! ଆମାତେ କି ଆମି ଆଛି ; ଏହି  
ସବ ବେ-ବେଦନା । ( ଗାତ୍ରପ୍ରଦର୍ଶନ । )

ଲୁବଙ୍ଗ । କି ଦାୟ ! ବେଦନା ହେଁଯେ ଭାଲ ହବେ ;  
ଏଥନ ଦ୍ୱାରକାଯ ସେ ଗେଲେନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାଂ  
ହେଁଯେଛିଲ ତୋ ?

ଧନ । ସାକ୍ଷାଂ ?—ତା ବଲ୍ଚି, ଏକଟୁ ଛିର ହଇ  
ଆଗେ । ଆଃ !

କୁଞ୍ଜମ । ସାକ୍ଷାଂ ହେଁଯେଛିଲ କିନା ଏ ବଲ୍ଲତେଓ  
କି କଟ ? ଇଁ କି ନା ତାଇ ବଲୁନ୍ ନା ।

ଧନ । ତୋମାଦେର ଏତ ତା-ତାଡ଼ାତାଡ଼ି କିମେର ?  
ଏହି ପ-ପରିଶ୍ରମଟା କରେ ଏଲେମ, ତୋମାଦେର ଏକଟୁ  
ବି-ବିଲଙ୍ଘ ସ-ସମ୍ମ ନା ।

ଲବନ୍ଧ । ଆପଣି ଏତ କଥା କହେନ, ସାକ୍ଷାଂ ହଲୋ  
କି ନା ଏଠି ଆର ବଲ୍ଲତେ ପାରେନ ନା ?

ଧନ । ସାକ୍ଷାଂ ?—ଉ ! ଦ୍ୱାରକା ତୋ ସା-ସାମାନ୍ୟ ଦୂର ନୟ ।

କଞ୍ଚିଗୌହି । ଠାକୁର, ଆପଣାର ପାଯେ ପଡ଼ି, ଆର  
ବିଲସ କରବେନ ନା ; ମେଥାମେ ସେ ଗେଲେନ, କି ହଲୋ  
ତାଇ ବଲୁନ ।

ଧନ । କିଛୁଇ ହ-ହଲୋ ନା । କେ-କେବଳ କ-କର୍ମ-  
ଭୋଗ ମାତ୍ର ।

ଲବନ୍ଧ । ମେକି ! କି ବଲେନ୍ ଆପଣି—ସାକ୍ଷାଂ ହୟ  
ନାହି !

କଞ୍ଚିଗୌହି । ପତ୍ର ଦେଓଯା ହୟ ନାହି ।

ଧନ । ମେ ସବ ହ-ହେଯେଛେ, ତା ହଲେ କି ହବେ ?  
ଅ-ଅଦୃଷ୍ଟେ ନା ଥା-ଥାକ୍ଲେ ତୋ କିଛୁ ହୟ ନା ।

କଞ୍ଚିଗୌହି । (ଅତି ବିଷାଦିତ ଭାବେ ମଜଳ ନୟନେ  
ଜନାନ୍ତିକେ) ସଥି, ଏହି ତୋ ମକଳ ଆଶା ଭରମାଇ  
ଆମାର ଶେବ ହଲୋ—ଛି ଛି କି ଲଜ୍ଜାର କଥା । ପତ୍ର  
ଲେଖାଟା ଭାଲ ହୟ ନାହି, ତିନି କି ମନେ କରିଲେନ,  
ତୀର ରୂପ ଶୁଣ ଅବଶେ ଆମାର ମନଇ ତୀତେ ଆକଷ୍ଟ  
ହେଯେଛେ, ତିନି ତୋ ଆମାକେ ଜାନେନ ନା ; ପତ୍ର ଦେଖେ  
ଅବଶ୍ୟ ଅଗ୍ରାହ୍ନ କରେଛେନ ; କି ବାଚାଲ ପ୍ରୋତ୍ଥାଇ ବା  
ଅନୁମାନ କରେଛେନ । ଛି ଛି, କି ଲଜ୍ଜାର କଥା ।

ଲବନ୍ଦ । (ଜନାନ୍ତିକେ) ପ୍ରିୟମଥି, ତୁ ମି ଏକଟୁ  
ଶ୍ଵିର ହୋ, ଆମି ଭାଲ କରେ ଜିଜ୍ଞାସା କରି । (ପ୍ରକାଶେ  
ଧନଦାସେର ପ୍ରତି) ଠାକୁର, ବିଶେଷ କରେ ସକଳ ବଲୁନ୍ତୋ ।  
ଆପଣି ମେଥାନେ ଗେ କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲେନ ?

ଧନ । ଦେ-ଦେଖିଲେମ ଭାଲ ; ପ୍ର-ପ୍ରଚୁର ଐଶ୍ୱର୍ୟ, ମୋ-  
ମୋଗୀର ଅଟ୍ଟାଲିକା ବା-ବାଡ଼ି, ମାନୁଷଟୀ ଓ କ୍ରପେ ଶୁଣେ  
କଥା ବାର୍ତ୍ତାଯ ଅତି ଉ-ଉତ୍ତମ । ଆ-ଆମାକେ ଓ ସ-  
ସଥେଷ୍ଟ ଆ-ଆଦର ଅପେକ୍ଷା କରେ ଥା-ଥାଓଯାଦା ଓୟାର  
ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ଦିବ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଦିଲେନ ; ତା-ତା-ତାତେ  
ଭାଲ, କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ-ବ-ବହି ନାହିଁ । ଏଦିକେ  
ହା-ହା-ହାତ୍ତା କିଛୁ କ-କଶା । ଆର ବ-ବ-ବଲ୍ବୋ  
କି ବଳ ।

ଲବନ୍ଦ । (ଜନାନ୍ତିକେ) ପ୍ରିୟମଥି ! ଏ ଭାଙ୍ଗଣେର  
ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝିତେ ପାଚ୍ୟ ?

କୁଞ୍ଜନୀ । (ଜନାନ୍ତିକେ) ଏହି ଭାଙ୍ଗଣ ମେଥାନେ  
କିଛୁ ପାଯ ନାହିଁ ତାହି ବଲ୍ଚେ ନା ।

ଲବନ୍ଦ । ମନୋଯୋଗ କରେ ଶୋନ ନା କି ବଲ୍ଚେନ ।  
(ପ୍ରକାଶେ) ତାର ପର ଠାକୁର, କି ହଲୋ ପ୍ରକୃତ ତାହି  
ବଲୁନ ନା ? ମେ କଥାଟୀ ବଲ୍ଚେ ଏତୋ ବିଲମ୍ବ କଚେନଇ  
କେନ ?

ଧନ । ଆରେ ର-ର-ରଥେ ଚଢ଼େ ସେବ ତା-ତା-ତାଡ଼ା

তাড়ি এলেম, কিন্তু আমাৰ জি-জিবে তো আৱ  
আটঘোড়াৰ র-ৱথ মেই ষে তা-তা-তাড়াতাড়ি  
কথা তা-তাইতে চালিয়ে দেব।

লবঙ্গ ! কি বিপদ ! বলি পত্ৰখানি তাঁৰ হাতে  
দিলেন তো ?

ধন ! ( ইৰাণ্বিত ) হা-হাতে দোবো বৈ কি  
পা-পাৰ দোবো ?

লবঙ্গ ! আগনি রাগ কৱেন কেন ?

ধন ! তা, তো-তো-তোমাৰ ষেমন কথা !

লবঙ্গ ! না না বলি পত্ৰ পেলেন, তবে তাৰ  
উত্তৰ লিখিলেন না কেন ?

ধন ! কেন তা আ-আমি জানি কি ! ব-বড়  
মানুষেৰ অভিপ্ৰায় কে বুৰ্ঝতে পাৱে !

লবঙ্গ ! পত্ৰ পড়েছিলেন ?

ধন ! হঁ।

লবঙ্গ ! পড়ে কিছুই বল্লেন না ?

ধন ! না—তা-তাৰ পৱ আমি প-পত্ৰেৰ উত্তৰ  
চা-চাইলাম, তা তিনি বল্লেন এ প-পত্ৰেৰ আৱ  
উ-উত্তৰ কি লিখ্বো ?

কঞ্জিগী ! ( অস্তৰভাৱে জনান্তিকে ) ঐ শোন  
দেখি কি বলুচেন !

লবঙ্গ । ( জনাতিকে ) হঁ—স্থির হও ( প্রকাশে )  
কি বল্লেন ?

ধন । বল্লেন, পত্রের উ-উত্তর কি লিখ্বো ।  
আ-আমাকে সে-সেখানে যে-যেতে হলো—আমি  
আজই বিদর্ভে যাত্রা কর্বো, তু-তু-তুমি বলো ।  
বলে অমনি আমাকে বিদায় করে দিলেন ।

লবঙ্গ । শোন প্রিয়সখি, শোন, তুমি কি  
অগ্রাহের সামগ্ৰী যে অগ্রাহ করবেন ; কৃষ্ণ আস্বেন  
স্বীকার করেছেন ।

ধন । কেবল স্বীকার নয়—ত-তখনি সা-সারথিকে  
র-রথ সজ্জা ক-কর্তে বল্লেন, বলে আমাকে অন্য  
র-রথে করে পাঠিয়ে দিলেন ।

কল্পনী । ( সমস্তোষে ) কৃষ্ণ আস্বেন ?  
আমার যে এত সৌভাগ্য হবে এমনতো মনে বিশ্বাস  
হয় না ! আমার চিরদিনের আশা কি পূর্ণ হবে !

ধন । তা-তার পর শুন, আ-আমার দুর্দ্বার ক-  
কথাটা—বলি আমি তো র-রথে আস্তে কো-কোন  
ক্লপেই সম্মত হই নাই ; বলি আ-আমি প-পড়ে  
যাবো, ঘটীটী গামচাখানি প-পড়ে যাবে, তা যা-যা-  
ভাব্লেম তাই ; শুন্লেন না—রথে তুলে দিলেন,  
ঘ-

লবঙ্গ । আৱ শোন্বাৱ প্ৰয়োজন নাই।

ধন । (ঈষৎ ক্ৰোধে) আ-আৱ প্ৰয়োজন থা-থাক্বে কেন ; আ-আমাৱ এই স-স-সময়ে জ-জল পাত্ৰটী গেল তা-তাৱ এখন কি হবে ?

কুস্থ । (সহান্য মুখে) আৱ একটী জলপাত্ৰ কি আৱ হবে না ?

ধন । কোথা পা-পাৰো ? কে দে-দেবে ?

লবঙ্গ । ভাল তাৱ জন্মে ভাবনা নাই ; আপনি এখন একবাৱ ঘৰে যান, আঙ্গীৰ সঙ্গে সাক্ষাৎ কৰন গে !

ধন । ত-তবেই বোৰা গ্যাছে ! স-স-সকল লাভই হোলো আৱ কি ! আৱে আঙ্গী কি আমাকে জলপাত্ৰ দেবে ? পোড়া অদৃষ্ট আমাৱ যেমন ! যাই তবে, এখন এখানে থা-থাক্লে আৱ কি হবে !

[সক্ৰোধে প্ৰস্থান।

(কঞ্চুকীৱ পুনঃপ্ৰবেশ।)

কঞ্চু । কৈ গো, এখনো রাজকুমাৱীৰ বিবাহবেশ পৱান হয় নাই ? সত্ত্বৰ নেও না ! রঞ্জিগণ সঙ্গে যাবে, তাৱা সুসজ্জ হয়ে দাঁড়িয়ে আছে !

লবঙ্গ । হঁ যাচ্য আমৱা ! আৱ বড় বিলম্ব নাই !

কঞ্চু । তবে শীত্র শীত্র এস !

[কঞ্চুকীৱ প্ৰস্থান

ଲବନ୍ଧ । ପ୍ରିୟମଥି ଓଠ, ତ୍ରୀକୃତ ଆସିବେଳ ତୋ  
ସ୍ଵିକାର କରେଛେନ, ଆର ନିରାଶା କେନ ହଚ୍ୟେ ? ଚଲୋ  
ବେଶଗୃହେ ଯାଇ ।

କୁଞ୍ଜିଶ୍ରୀ । ସ୍ଵିକାର ବେ କରେଛେ ମେଟୀତୋ ଛଲନା  
ହବେ ନା ?

ଲବନ୍ଧ । ମେ କି, ଅମନ କଥା ବଲୋନା ।

କୁଞ୍ଜିଶ୍ରୀ । ସଥି, ଆମାର ଅଦୃକ୍ଷେ ମକଳି ସମ୍ଭବେ,—  
ତବେ ଚଲ ଯାଇ ।—ଆସିକାଦେବୀର ସନ୍ଦିରେତୋ ଅଗ୍ରେ  
ଯେତେ ହବେ, ଏର ମଧ୍ୟେ ସଦି ମେହି ମନୋରଥ ପତି  
ଆମାର ନୟନପଥେ ପତିତ ହନ୍ ଭାଲାଇ, ନତୁବା ମେହି  
ଦେବୀର ନିକଟେଇ ଆମାର ଯା ମନେ ଆଛେ କରିବୋ ।

[ ସକଳେ ଉଠିଯା ପ୍ରଥାନ ।

## ଦ୍ୱିତୀୟ ଗର୍ଭାକ୍ଷ ।



ମନ୍ଦରେର ଆନ୍ତରିକ ।

( ଧନଦୀମେର ପ୍ରବେଶ । )

ଧନ । ( ଆଗମନ କରତ ଆଉଗତ ) ହଁ ! ଏତୋଟା  
ଐଶ୍ଵର୍ୟ, କି କୁଳପଣ ! କିଛୁଇ ଦିଲେ ନା ? ଏହି ପରିଶ୍ରମ-

ଟା କରେ ଗୋଲେମ, ତା ସେ ବେଟୀ ଓ ସେମନ, ଏ ବେଟୀ ଓ ତୋ  
ତେମନି ; ଏଇ ପର ଧନ ଗଲାଯ ବେଂଧେ ମରିବେନ, ଆର କି  
ହବେ । ( ଦେଖିଯା ) ଏ ଆବାର କୋଥା ଏସେ ପଡ଼ିଲେମ ?  
ଦିକ୍ ଭୟ ହଲୋ ନା କି ? ଦୂର ହୋକଗେ, ଆର ପାରିନେ ।  
ମନ ଏମନି ହଯେଛେ । ( ପୁନଃ ଦେଖିଯା ) ନା, କେବ, ଏହିତୋ  
ଏସେଛି, ଏହି ସେ ବଡ଼ ପୁ-ପୁକୁର ନା ? ହା ତାଇ ତୋ,  
ଏହି ସେ ଅଶ୍ଵ ଗାଛ । ଆଁ, ଏହି ଗାଛଟା କି ମେହି ?  
ମେହିଙ୍କପ ବୋ-ବୋଧ ହଚ୍ଚେ, ତବେ ଆମାର ଘ-ଘର କୋଥା  
ଗେଲ ? ମେ କି ! ଏହି ଆମାର ଭଜାମନ ଦେଖିଚି, କ୍ରି  
ହାଟେର ପ-ପ-ପଥ ଦେଖା ଯାଚ୍ଚେ, ତବେ ଆମାର ଘରଥାନି  
କି ହଲୋ ! କୈ ଦେଖିଛିଲେ ଯେ ! ତ-ତବେ କି ଉଡ଼େ  
ଗ୍ରେଲ ? କୋନ ବଡ଼ ମାନୁଷ ବୁଝି ଏଥାନେ ହୃତନ ବାଡ଼ି  
କୋଚ୍ଚେ । ତା ଆମାର ଘର ଭେଣେ ଉଠିଯେ ଦେ କି ବାଡ଼ି  
କୋଚ୍ଚେ ? ଆଙ୍ଗଣୀଇ ବା କୋଥା ଗ୍ରେଲ ? ବୃକ୍ଷାନ୍ତଟା କି,  
ଆଁ ! ଆମି ଏଥନ କୋଥା ଯାଇ ? ଆମାର ଘର ଦୋର  
ସବ ଗେଛେ । ( କିଞ୍ଚିତ ଉଚ୍ଚେଷ୍ଟରେ ) ଆମାର ଆଙ୍ଗଣୀ  
କୋଥାଯ ? ଏଥନ କି କରି ? ଆଙ୍ଗଣୀ, ଓ ଆଙ୍ଗଣୀ !  
କେ ଆମାର ଆଙ୍ଗଣୀକେ ନିଯେ ଗ୍ରେଛେ ?

( କୌତୁକଧନେର ପ୍ରବେଶ । )

କୌତୁକ ! ଓ ଠାକୁର ! ଆପନା ଆପନି କି  
ବୋକୁଚୋ ? ପେଂଚେ ପେଯେଛେ ନାକି ? ଆବାର କାନ୍ଦଚା

ଯେ ; କି ହେଯେଛେ ବଲନା ଶୁଣି । — କଥା କଓନା ଯେ ;  
ବଲି ବାକ୍ରୋଧ ଧରେଛେ ନାକି ?

ଧନ । ତୁ-ତୁମି ଆମାର ବ୍ରାକ୍ଷଣୀକେ ଦେ-ଦେଖେଛୁ ?

କୌତୁକ । ଆର ବ୍ରାକ୍ଷଣୀକେ ଦେଖିବୋ କି ଠାକୁର ;  
ବ୍ରାକ୍ଷଣୀର କି ଆର ମେ ଦିନ ଆଛେ ?

ଧନ । ( ସତ୍ରାମେ ) ଆଁ, କି ବ-ବଲେଯ ?

କୌତୁକ । ବଲ୍ଲୁମ ତୋମାର ମାଥା ଆର ମୁଣ୍ଡ ।  
ତୁମି ଗିଛିଲେ କୋଥାଯ ?

ଧନ । ଆଁ ? ଶୁଭ୍ରତେ ପେଲେମ ନା ।

କୌତୁକ । ହଁ ! ଆବାର କାଣେଓ ଖାଟୋ ହେଯେଚୋ  
ନା କି ? ବଲି ବେଶ୍ମ ପୋଡା ଥାବେ ?

ଧନ । ଆ ଆମାର ଘନ୍ଟା କେମନ ହେଯେଚେ, ତୋମାର  
କଥା କିଛୁ ବୁ-ବୁଝୁତେ ପାଇୟିନେ ; କି ବ-ବଲ୍ଲଚୋ ?

କୌତୁକ । ( କରେର ନିକଟେ-ଉଚ୍ଚେଷ୍ଟରେ ) ବଲି  
ବ୍ରାକ୍ଷଣୀ ଯେ ବିଧବୀ ହେଯେଛେନ ; ଶୋନ ନାହିଁ ।

ଧନ । ହଁ, ତା ବୈକି ; ତୁମି ତା ତାମାସା କଚ୍ଚୋ ।

କୌତୁକ । ନା ନା, ତାମାସା ନଯ, ତୋମାର ମାଥା ଥାଇ,  
ଆମି ସତିୟ ବଲ୍ଲଚି ।

ଧନ । ବ୍ରାକ୍ଷଣୀ ବିଧବୀ ହେଯେଛେନ ବୈକି ; ଏହି ଯେ  
ଆମି ର-ରଯେଛି ।

କୌତୁକ ତୁମି ରଇଲେଇ ବା ; ତାତେ କି ହବେ ?

ସ୍ଵାମୀ ଥାକୁତେ କି ସ୍ତ୍ରୀ ବିଧବୀ ହୟ ନା ? କତ ଶତ ! ସେ  
ମାହୋକ ତୁମି ଏତ ଦିନ ଗିଛିଲେ କୋଥା ?

ଧନ । ଆ-ଆମି ଏକଟୁ ଶାନାମ୍ଭରେ ଗିଛିଲେମ୍ ।

କୌତୁକ । ବାଡ଼ିତେ ବଲେ ଗିଛିଲେ ?

ଧନ । ନା, ବ-ବଲେ ଯାଓଯା ହୟ ନାହିଁ ।

କୌତୁକ । ତବେଇ ହେଁଯେଛେ ।

ଧନ । କେନ ? ବା-ବାରୋ ବଚ୍ଛର ତୋ ହୟ ନାହିଁ ।

କୌତୁକ । ଆରେ ଏଥନକାର କାଳେ ବାରୋ ଦିନ  
ଯେତେ ଗୋଟିଏ ମଯ ନା, ବାରୋ ବଚ୍ଛର ।

ଧନ । ବ-ବଲୋ କି ।

କୌତୁକ । ଆର ବଲ କି ! ତୋମାର ଗୋଟିଏ ଶାନ୍ତି ।  
(ସ୍ଵଗତ) ଆମାର ଏକଟୁ ବିଶେଷ କର୍ମ ଆଛେ, ନୈଲେ  
ଖାନିକ୍ ରଂ କରା ଯେତୋ । (ପ୍ରେକାଶ) ଏଥନ କି  
କରିବେ କରୋ, ଆମି ଚଲିଲେମ୍ ।

[ ପ୍ରଶ୍ନା ।

ଧନ । ଏ କଥା ଟା କେ-କେମନ ହଲୋ ?—ନା, ତା କି  
ହେଁଯେ ଥାକେ ? ଆମି ବ-ବଲେ ଯାଇ ନାହିଁ, ତାଇ ଅଭିମାନେ  
ଆନ୍ଦ୍ରା କୋଥାଯ ଗେ-ଗେ-ଗେ ଥାକୁବେ । ତା ଯାଇ ହୋକ୍,  
ଏକବାର ତାକେ ଦେ-ଦେଖିତେ ପେଲେ ହୟ । (ସଜ୍ଜଳ ନୟନେ)  
ମେ ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ନା ଦେଖେ ଆମାର ମନ କେମନ କୋଚ୍ୟେ ;  
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ୍ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖିଚି; କେନ ମତ୍ତେ ଦ୍ୱାରକାରୀ

ଗେଛିଲେସ ! ସଟି ଗେଲ, ଗା-ଗାଯଚା ଗେଲ, ଏହି ଏତ  
କ୍ଳେଶ ପେଲେମ, ଆବାର ଏଦିକେ ସ-ସବ ଶୂନ୍ୟକାର—  
ସ-ସବ ନାହି, ଦୋ-ଦୋର ନାହି, ଆଙ୍ଗଣୀଓ ନାହି, ହା  
ଆମାର ଅ-ଅ-ଅଦେଷ୍ଟ ! ( ଉପବେଶନ କରିଯା ରୋଦନ । )

( ଦୋସୀଦ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରବେଶ । )

ପ୍ରଥମ । ଓ ଦିଦି, ଏହି ଯେ ଏଥାନେ ବୋସେ ଆଛେନ ।  
ଦ୍ଵିତୀୟ । ( ଦେଖିଯା ) ହଁ ! ତୋ ! ଓ ଠାକୁର, ଓଥାନେ  
ବସେ କି କଚ୍ଚୋ ? — ଆଁ — କଥା କଓନା କେନ ? —  
ଏମୋନା ।

ଧନ । କୋ-କୋଥାଯ ଯାବୋ ?

ଦ୍ଵିତୀୟ । କ୍ଷି ଯେ, କ୍ଷି ବାଡ଼ିତେ ଚଲ ନା ।

ଧନ । ଆ-ଆମି ମେ ରୀତେର ଲୋକ ନଇ । ଆ-  
ଆମାକେ କେନ ?

ଦ୍ଵିତୀୟ । ମେ ରୀତେର ଏ ରୀତେର ଆବାର କି ?  
ତୋମାକେ ଡାକ୍ଚେନ୍ ଯେ ।

ଧନ । କହି ? କେ ଡାକ୍ଚେନ ? ଓ ଆ-ଆମାକେ  
ନୟ, ଆ-ଆର କାକେ ହବେ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ । ଆର କାକେ ? ମା ଠାକୁରଙ୍ଗ ତୋମାକେ  
ଡାକ୍ଚେନ ।

ଧନ । ( ବିରକ୍ତିଭାବେ ) କୋନ୍ ମା ଠାକୁରଙ୍ଗ

আবার ডা ডাকেন ? এ-এক মাঠাক্কণ ডেকে তো  
আ-আমার স-সর্বনাশ করেছেন ।

প্রথমা । এসে দেখনা কে ডাক্চেন ।

ধন । ( বিরক্তিভাবে ) আঃ যাও যাও ! কে-কেন  
তো-তোমরা আমাকে বি-বি-বিরক্ত করো ; আ-  
আমি যরি আ-আপনার জ্বালায় ।

প্রথমা । জ্বালা আবার কি ? ডাক্চেন ঘরে  
যাবে না ?

ধন ! কা-কার ঘরে যাবো ?

প্রথমা । তোমারি ঘর ; আবার কার ঘর ।

ধন । তা সে অ-অনুগ্রহ করে যা বলো ।

প্রথমা । অনুগ্রহ করে আবার কি ? এ কি রকম  
বামণ !—বলি যাবে না তুমি ?

ধন । না, আ-আমি কোথায় যাবো ?

দ্বিতীয়া । আচ্ছা । দিদি তুমি এখানে থাকো,  
আমি তাকে বলিগে ।

[ দ্বিতীয়ার প্রস্থান ।

প্রথমা । ঠাকুর তুমি গিছিলে কোথায় ?

ধন । যে-বেধানে যাই নে কেন, তো-তোমার  
কি ? আ-আমি মন্ত্রে গিছিলেম ।

প্রথমা । এ কি এ ! এমন তো কোথায় দেখিনি ।

ধন। দে-দেখ নাই তো দে-দেখ। আ-আ-  
আমি মরি আপনার জ্বালায়, আমার স-সঙ্গে রঙ  
কত্ত্ব এলেন ; আ-আর কি রাস্তায় মা-মানুষ নাই।

( দ্বিতীয়ার প্রবেশ । )

প্রথমা । কি বল্লেন ?

দ্বিতীয়া । ওঁকে ধরে নিয়ে যেতে বল্লেন ।

প্রথমা । ধরে কি করে নে যাবো ? ( নিকটে গিয়া )  
ও ঠাকুর, ওঠ ওঠ, চলো । ( উভয়ে গিয়া হস্ত  
ধরিয়া টানা টানি, আঙ্গণের রোদন । )

প্রথমা । ( হস্ত ছাড়িয়া ) আমি একবার যাই,  
বলিগে ।

[ অস্থান ।

( কিঞ্চিৎ পরে আঙ্কণীমহ প্রবেশ । )

আঙ্কণী । ( নিকটে আসিয়া ) বলি এখানে  
বসে কি হচ্ছে ? আমি ডাক্ষি, এসোনা ।

ধন । ( না দেখিয়া বিরক্তিভাবে ) আঃ জ্বা-  
জ্বালাতন কোলে ! ( অপে অপে দেখিয়া স্বগত )  
ইনি আবার কে ? ব-বড় মানুষের মেয়ে দেখচি ।  
( প্রকাশে ) আ-আমি কো-কোথায় যাবো ?

আঙ্কণী । ঘরে এসোনা, গাছ তলায় বসে

କାନ୍ଦଚୋ କେନ ? ମେ କି ! ତୋମାର ସର, ତୋମାର ଦୋର,  
ତୁ ମି ଆମାର ସ୍ଵାମୀ,—

ଧନ ! ଆ-ଆ-ଆପନାର ଏମନି ଦ-ଦୟାଇ ବଟେ ।

ଆକ୍ଷଣୀ ! ଓ କି କଥା ବଲୋ ? ତୁ ମି କି ଆମାକେ  
ଚିନ୍ତେ ପାଚ୍ୟନା ? ଚେଯେ ଦେଖ ଦେଖି ।

ଧନ ! ଏହି ଦେଖ ବା-ବାଛା, ତୋମରା ଆମାକେ କେନ  
জ୍ବାଲାତନ କଚ୍ୟୋ ? ଆ ଆ-ଆମାର ସ-ମର୍ବନାଶ  
ହୟେଛେ ; ଆମାର ଆର କିଛୁଇ ନାହିଁ ।

ଆକ୍ଷଣୀ ! ଓ କି ଓ ! ଓ କଥା କି ବଲ୍ଲତେ  
ଆଛେ ? ତୁ ମି ପାଗଳ ହୟେଛ ନା କି ? ( ସତ୍ତର ଗିଯା  
କର ଧାରଣ । )

ଧନ ! ( ହଣ୍ଡ ଧାରଣ କରତ ଏକ ଦୃଢ଼ିତେ ଆକ୍ଷଣୀର  
ମୁଖେର ଅଭି ନିରୌକ୍ଷଣ କରିଯା ) ଆଁ ! ଏ କି ! ମେ-ମେହି  
ତୁ-ତୁ ମି ନାକି ? ତା ମେହି ତୁ-ତୁ ମି, ଏମନ ତୁ-ତୁ ମି  
ହଲେ କି-କି-କି କରେ ? ଆ-ଆମି ମନେ କରେଛିଲେମ  
ଆର କେଉ ! ତା ତୋ-ତୋମାର ଏ କି ହ-ହୟେଛେ ! ଆଁ !  
ଏ ମକଳ କୋ-କୋଥାଯ ପେଲେ ?

ଆକ୍ଷଣୀ ! ତୁ ମି ଦ୍ଵାରକାତେ ରାଜକନ୍ୟାର ପତ୍ର ନେ  
ଗେଛିଲେ ?

ଧନ ! ଇଁ ଇଁ ।

ଆକ୍ଷଣୀ ! ତାଇ ରାଜକନ୍ୟା ମନ୍ତ୍ରୁଷ୍ଟ ହୟେ, ଏହି ଦେଖ

ଏସେ, କତ ଔଷଧ୍ୟ ଦେଛେନ, ଐ ବାଡ଼ୀ କରେ ଦିଚ୍ୟେନ,  
ଏଥନ ଆପାତତ ଏହି ବାଡ଼ିତେ ରେଖେଛେନ ।

ଧନ । ଦୂର !—ମିଛେ କଥା । ତି-ତିମି ଆବାର  
ଦେବେନ, ହାୟ ! ହାୟ ! ପଥେ ଜ-ଜଲଥେତେ ଯାର ଛୁ-ଛଟୋ  
ପଯସା ଦେନ୍ ନାହିଁ ।

ଆକ୍ଷଣୀ । ହଁ ଗୋ, ତିନିଇ ଦିଯେଛେନ ; ଆମି କି  
ଗିଥେଯ କଥା ବଲ୍ଲଚି । ଆହା ! ତୁ କି ସାମାନ୍ୟ ଦୟା !

ଧନ । ଅଁ ! ବଲ କି ! ତବେ ସ-ସତ୍ୟ କଥା ।  
(ଅତିଶ୍ୟ ଆକ୍ଲାଦେ) ତାଇ ତ ବଲି ; ହ-ହବେ ନା  
କେନ, ରା-ରାଜକନ୍ୟେ କେମନ ଦା-ଦା-ଦାତାର ଯେଯେ !  
ଆହା ! ଆମାର କି ଆର ଆ-ଆନନ୍ଦେର ସୌ-ସୌମ୍ୟ !  
ଆହେ । (ଉଠିଯା ଉଲ୍ଲାସହୃଦୟ ଗାନ । )

ଥାମାଜ—ପୋଷ୍ଟ ।

କେ ଆର ମୋରେ ପାରେ, ଏବାରେ,  
ମମ ସମ କେ ଆଛେ ସଂସାରେ ।

ଏତ ଶୁଖ ବିଧି କପାଳେ ଲିଖେଛିଲୋ,  
ଏକ ମୁଖେ କହିବ କାହାରେ ।

ଏ ସୁନ୍ଦର ସର ଅମର ପୂର ଜିନି,  
ରବ ଶୁଖେ ଏ ହେନ ଅଗାରେ ।

ସତ ଦେଖି ଦାସ ଦାସୀ ସକଳି ଆମାର,

ନିଶି ଦିନେ ସେବିବେ ଆମାରେ ।

ତାଲପତ୍ର ଛତ୍ର ଛିଲ ଭଗ୍ନ ଜଳପାତ୍ର,

ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଥାଲେ ବସିବ ଆହାରେ ।

ଆଙ୍କଣୀର ଅଞ୍ଜେ ଶୋଭେ ନାନା ଅଲଙ୍କାର,

କେ ନା ଭୁଲେ ହେରିଯେ ଏହାରେ ।

ଆଙ୍କଣୀ । ଏଥାନେ ଆର ଆନନ୍ଦ କଲେୟ କି ହବେ ;  
ଚଲ—ଚଲ—ସରେ ଚଲ ; କତ ଦିବ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଦିଯେଛେନ,  
ଏକବାର ଦେଖିବେ ଚଲ ।

ଧନ । କୈ ଚ-ଚଲ, ଦେ-ଦେଖିଗେ ଯାଇ ।

[ ସକଳେର ପ୍ରଶ୍ନାନ ।

# চতুর্থাঙ্ক ।



## প্রথম গৰ্ভাঙ্ক ।



পথ ।

( সোণা ও শ্যামার প্রবেশ । )

সোণা । আঃ বাঁচলুম ! — সেই সকাল থেকে  
এই অশ্বিকাদেবীর মন্দির আৱ রাজবাটী এই কচ্ছ ;  
উন্মুক্তী চৌষট্টি, একখানি তো আনা নয় ; আসন,  
পুষ্পপাত্র, ধূপাধাৰ, উপকরণ, এ কি, অংপ-সামগ্ৰী !  
( ঈষৎ হাস্তমুখে ) আবাৰ মধ্যে মধ্যে পুকৃত্তাকুৱেৱ  
নশ্চিৱ শামুকটীও আছে !

শ্যামা । আমি এই যে ভাই তিনি চার্বাৰ এলুম !

সোণা । তুই তো তিনি চার্বাৰ, আমি যে কত-  
বাৰ এলুম তাৱ আৱ গণাগাধা নেই !

শ্যামা । তা তোৱা বৱণ্ড এলে আস্তে পারিস,  
তোদেৱ তো আৱ অন্য কাব নাই ; আমাদেৱ ঘৱ  
কঘাৱ পাইট গলায়, আমাদেৱ কি নিশ্চেস ফেল্বাৱ  
যো আছে ? না এলে নয় তাই কাপোড়, অলঙ্কাৱ,  
মধুপক, এই সব সামগ্ৰী আন্তে হলো !

ମୋଣା । ଏଥିମ ତୋ ଦିଦି ସବ ଆମା ହେଁଯେଛେ, ଏହି ଏକପାଶେ ଏଟୁ ଦାଁଡା ନା, ତୋକେ ଏକଟା କଥା ଜିଜ୍ଞାସା କରି । ( ଉତ୍ତରେ ଦଶ୍ମାଯମାନା । )

ଶ୍ରୀମା । କି ଜିଜ୍ଞାସା କରୁବି କର, ଆମାର ଆବାର ଦୁଧ ଜାଲ ଦିତେ ହବେ ଭାଇ, ବଡ଼ ଦାଁଡାତେ ପାରବୋ ନା ।

ମୋଣା । ଏହି ଦେଖ ଦିଦି, ରାଜବାଟୀତେ ବିଯେ, ତା ଆମାଦେର ପାଟେର କାପଡ଼ ମୋଣାର ଅଲଙ୍କାର କୈ ? କତ ଆଶା ଭରମା କରେଛିଲୁମ, ସଲି ରାଜକମ୍ପାର ବିବାହ ହବେ, ଆମରା ଏତୋ ପାବୋ ତତୋ ପାବୋ, ତା କୈ କିଛୁଇ ଯେ ଦେଖିନେ । ଏର କାରଣ କି ଜାନିସ୍ ?

ଶ୍ରୀମା । ( ସବୈଲକ୍ଷ ) ହଁଃ ମେ ସବ ଆର ଏ କର୍ମେ ହଲୋ କୈ ; ତବେ ବଲ୍ଲତେ ପାରିନେ ସଦି ପରେ ହୟ ।

ମୋଣା । କେନ ଦିଦି, କି ହେଁଯେଛେ ?

ଶ୍ରୀମା । ତା ଭାଇ, ଏଥିମ ବଲ୍ବୋ ନା, ପରେ ଶୁଭେ ପାବି । ( ଗମନୋଚୂତା । )

ମୋଣା । ଦାଁଡାନା ଏଟୁ, ଆର ଏକଟା କଥା ଜିଜ୍ଞାସା କରି । ଏହି ଦେଖ ଦିଦି, ରାଜମାତାର ମନ୍ଦିରେ ଆମି ବାରଦୁଚାର ଗିଯେଛିଲୁମ, ମେଖାନେ ଦେଖିଲୁମ ବୁନ୍ଦ ମହା-ରାଜ ଅଧୋମୁଖେ ବସେ ଆଛେନ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଭାବ ; ରାଜମାତାଓ ମେଖାନେ ମାଟିତେ ଅମନି ବସେ ରଯେଛେନ, ମୁଖେ ଝାଁସି ନାଇ, ଚୋକେ ଜଳ ପଡ଼ିଛେ ; ଏ କି ଦିଦି !

ଆଜିକେର ଦିନ ଏ ସକଳ କେନ ? ଝାଁଦେର ଘେରେ ବିଯେ,  
ଏକଟୀ ବୈ ଘେରେ ନାହିଁ, କୋଥା ଆଙ୍ଗଲାଦେର ପରିସୀମା  
ଥାକିବେ ନା, ଲୋକକେ ପାଁଚ ସାମଣୀ ହାତ ତୁଲେ ଦେବେନ  
ଥୋବେନ,— ତା ଯକ୍କ ଗେ ନାହିଁ ଦିନ, ଆଜି ମଞ୍ଚଲ କର୍ମ,  
ଝାଁଦେର ଏମନ ବିଷଷ୍ଟ ଭାବ କେନ, ଆର କାନ୍ନାହିଁ ବା କିମେର  
ନିମିତ୍ତ, ଆମି ତୋ ଦିଦି କିଛୁଇ ବୁଝିତେ ପାଲ୍ୟେମ  
ନା । ସତବାର ଗିଯ଼େଛି ତତ ବାରଇ ଐନ୍ଦ୍ରପ ଦେଖେଛି;  
କେନ ? କି ହେଯେଛେ ବଲ୍‌ତେ ପାରିସ ?

ଶ୍ରୀମା । ତୁଇ ଫିରିଯେ ଯୁରିଯେ ଏ କଥାଇ ଜିଜ୍ଞାସା  
କଚିସ ; ଆମି ଜାନି ସକଳ କିନ୍ତୁ ଭାଇ ବଲା ଉଚିତ ନାହିଁ;  
ଆମରା କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ, ଦାସୀବୃତ୍ତି କରି, ଓ ସକଳ କଥାଯା  
ଆମାଦେର ଥାକୁତେ ନାହିଁ ।

ମୋଣା । ମବ ସଦି ଜାନିସ ତବେ ଆମାକେ ବନ୍ଦଲେଇ  
କି ଏତ ଦୋଷ । ତା ନା ବଲିସ ନାହିଁ ବଲ୍‌ଲି ।

ଶ୍ରୀମା । ନା ଦିଦି ତା ନାହିଁ, ବଡ଼ ଘରେର କଥା, ବଲ୍‌ଲେ  
ସଦି ପ୍ରକାଶ ହୟ, ତାଇ ଭୟ କରେ ଭାଇ ।

ମୋଣା । ତୋରା ସକଳେ ଶୁନେଛିସ, ଆର ଆମି  
ଶୁନ୍ଦଲେଇ ପ୍ରକାଶ ହବେ ? ଆମି ଏମନ ମୁଖ ରାଖିମେ ;  
ଆମାର ପେଟେ କତ କଥା ଆଛେ, ଆମି ବଲି, ଏମନ  
କଥମୋ ଶୁନେଛିସ ?

ଶ୍ରୀମା । ତୁଇ ରାଗ କରିସ କେନ ?

সোণা । তা তোর যেমন কথা ; আমি কি ভাঙ্গা  
ঢাক, তুই বিশ্বেস করে একটী কথা আমাকে বল্বি,  
আমি অমনি সে কথাটী প্রকাশ করবো ?

শ্যামা । তা প্রকাশ না করিস্ব তো বলি শোন্ ।  
এই দেখ (অনুচ্ছবে) বিয়েতে ভারি বিভাট  
পড়ে গেছে ।

সোণা । (অনুচ্ছবে) কেন ? কেন ?

শ্যামা । দেখ, হয় তো বিয়ে উল্টে যায় ।

সোণা । (সভয়ে) হয়েছে কি ?

শ্যামা । বৃন্দ মহারাজ এক স্থানে সমন্বয় স্থির করে  
ছিলেন, যুবরাজ তা করতে দিলেন না, আর একপাত্র  
এনে উপস্থিত করেছেন, তাতেই বৃন্দ মহারাজ  
অত্যন্ত দুঃখ পেয়েছেন, বল্চেন্ম যদি আমার কথা  
রক্ষা হলো না, যা জানে কক্ষ, আমি ওর মধ্যে  
নই ।

সোণা । সে কেমন হলো ? বৃন্দ মহারাজ কর্তা,  
ঁার কন্যা, তিনি যা করবেন তার উপর অন্যের  
কথা ?

শ্যামা । বৃন্দ মহারাজ কর্তা আর কৈ ? তিনি  
প্রাচীন হয়েছেন, বিষয় আশয় রাজ্য সম্পত্তি সকলি  
এখন যুবরাজের হাতে ।

ମୋଖ । ତା ହଲେଇ କି ବାପେର କଥା ଶୁଣ୍ଟେ ହୟ ନା ? ମେ କି କଥା ?

ଶ୍ରୀମା । ଦିଦି, ତୁଇଓ ସେମନ, ଏଥନକାର କାଳେ ଛେଲେରୀ କି ବାପେର ବାଧ୍ୟ ଥାକେ ? ଏଥନକାର ଉପଯୁକ୍ତ ଛେଲେର କାହେ ବାପ୍ ଛୋଲାର ଖୋଶା ।

ମୋଖ । ଉଚ୍ଚି ଭାଇ ଭାରି ଦୁଃଖେର କଥା ; ଏତକାଳ ଥାଇସେ ଦାଇରେ ମାନୁଷ ମୁନୁଷ କରିଲେନ, ଏଥନ ଗ୍ରାହିର ମଧ୍ୟେଇ କରେନ ନା, ଏ ସାମାନ୍ୟ ଘନକ୍ଷାପ ନନ୍ଦ ।

ଶ୍ରୀମା । ବୁଦ୍ଧ ମହାରାଜ ସଦି ଅନ୍ୟାଯ କର୍ତ୍ତେବ୍ ତା ହଲେ ସା କରିବା ଶୋଭା ପେତୋ ; ତିନି ନା କି ଏକଟି ଉତ୍ତମ ପାତ୍ର ନ୍ତିର କରେଛିଲେନ, ତାଇ ତୀର ଏକାନ୍ତ ମନ ମେଇ ପାତ୍ରେ କନ୍ୟା ଦେନ ।

ମୋଖ । ଆଗେ କୋନ୍ ଦେଶେର ରାଜାକେ ନ୍ତିର କରେ-ଛିଲେନ ?

ଶ୍ରୀମା । ବଲ୍ୟେଇ ତୁଇ ଏଥନି ଜ୍ଞାନ୍ତେ ପାରବି ! ଦ୍ୱାରକାର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣକେ ଜ୍ଞାନିସ୍ ତୋ ?

ମୋଖ । ବଲିସ୍ କି ଶ୍ରୀମା ! ଓ ମା ! ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣକେ ଆମି ଜ୍ଞାନିନେ ? ଜଗତେ ତୀରକେ କେ ନା ଜାନେ ? ଆହା ! ତୀର ସଙ୍ଗେ ଆମାଦେର ରାଜକନ୍ୟାର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେବିଲି, ବିଯେ ହଲେ ବେଶ ମାଜୁତୋ । ଆହା ! ଏମନ ବରକେ କେନ ଯୁବରାଜ ମନୋନୀତ କଲ୍ୟାନ୍ ନା ?

ଶ୍ରୀମା । ତୁ ଇ କି ତୀକେ ଦେଖେଛିସ୍ ?

ମୋଣୀ । ଦେଖିଛି ଦିଦି ; ଅଥୁରାୟ ନାକି ଆମାର ବୋନେରୁ ବାଡ଼ୀ, ମେଥାନେ ଆମି ମାସ୍ ହୁଇ ଗିଯେଛିଲୁମ, ତାଇ ଏକ ଦିନ ପଥେ ଦେଖିଛିଲୁମ । ଆହା, ଏମନ ରୂପ ଆମି କଥନୋ ଦେଖିନି !

ଶ୍ରୀମା । ତିନି ନାକି କାଳୋ ?

ମୋଣୀ । ହଁ ଦିଦି—ସଦି ବିଯେ ହୋତୋ, ଏସେ ସରେ ବସ୍ତେନ, ତବେ ଦେଖିତିମ୍ ; ତିନି ଯେ କାଳୋ ସେ କାଳୋତେ ସରେର ଅନ୍ଧକାର କି ମନେର ଅନ୍ଧକାର ଦୂର ହୋତୋ । ଶୁଣେଛି ତିନି ନାକି ଭଗବାନେର ଅବତାର ।

ଶ୍ରୀମା । ବଟେ ? ତବେ ଏତ ଦିନେର ପର ବୁଝିଲେମ ; ମେହି ଖଷିଟି, ଯିନି ବୁଦ୍ଧ ମହାରାଜେର ନିକଟେ ପ୍ରାୟେ ଏସେନ, ତିନି ମେହି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କେ ସଙ୍ଗେ ରାଜକନ୍ୟାର ସମସ୍ତ ଚିହ୍ନ କରେ ଏସେ ଏକଦିନ ବୁଦ୍ଧ ମହାରାଜକେ ବଲ୍ଲେନ, ଶୁଣେ ଆମାଦେର ରାଜମାତା ଅମନି ଆହଳାଦେ ଫୁଟି ଫାଟା ; ବଲ୍ଲେନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କେ ମନୁଷ୍ୟ ନନ୍ଦ, ସାକ୍ଷାତ୍ ମାରାୟଣ ; ମେହି ମାରାୟଣ ଆମାର ଜୀବାଇ ହବେନ, ଆମାର ଏମନ ଦିନ କି ହବେ ? ବଲେ କତ ଆମୋଦ କରିବେ ଲାଗୁଲେନ । ଆମାକେ ଡେକେ ବଲ୍ଲେନ, ଶ୍ରୀମା ଦେଖ, ସଦି ଆମାର କର୍ଣ୍ଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମହିଷୀ ହୟ, ଆମାର ମନୋବାଙ୍ଗୀ ସଦି ବିଧାତା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରେନ, ତାହଲେ ତୋଦେର ସକଳକେ

পাটের শাড়ী আৱ সোণাৱ অলকার দেবো ;  
তোৱা পৱমেৰেৱ কাছে তাই প্ৰার্থনা কৱ ।

সোণা । যুবরাজ তাঁৰ সঙ্গে বিয়ে দিবাৱ মত  
কৱলেন না কেন ?

শ্বামা । তা বিশেষ কিছু বলতে পাৱি নে ; তিনি  
ওপৱ পড়া হয়ে গে অন্য পাত্ৰ এনে উপস্থিত  
কৱেছেন ।

সোণা । শ্ৰীকৃষ্ণ এদেশে এলে এদেশ যে পৰিত্র  
হবে ।

শ্বামা । শুনেচি শ্ৰীকৃষ্ণ আমাদেৱ রাজকুমাৰীৰ  
কূপ শুণেৱ কথা নাকি শুনেচেন, শুনে তিমি আপ-  
নিই এখানে আসবেন নাকি স্থিৱ কৱেছেন ; এখন  
কি কৱেন বলা যায় না ।

সোণা । বলিস্ব কি ? তিনি আসবেন ?

শ্বামা । কাণাকাণি শুন্তি দিদি, নিশ্চয় কিছু  
বলতে পাৱি নে । কে এসে বলেচে শ্ৰীকৃষ্ণ আস-  
চেন, তাই শুনে যুবরাজ শশব্যুত্ত, যদি বিবাহে  
একটা গোলোৰোগ হয় এই ভেবে যুবরাজ আপনি  
সকল সৈন্য সামন্ত সাজাচ্যেন, আৱ যে যে রাজাৰ  
সঙ্গে ভাৱ প্ৰণয় আছে, তাদেৱ সকলকে নিমন্ত্ৰণ  
কৱে সৈন্যে আনিয়েছেন । আৱও শুন্তুম

রাজকন্যা অশ্বিকাদেবীর মন্দিরে আস্বেন, পাছে  
পথে কোন গোলমাল হয় তাই সেই সঙ্গে অনেক  
রক্ষিগণ আস্বে ।

( নেপথ্যে বাদ্যোদ্যম । )

সোণা । ঐ বুঝি রাজকন্যা অশ্বিকাদেবীর  
মন্দিরে আস্চেন ?

শ্যামা । হবে, তবে চল আর বিলম্ব করা হবে  
না । আমাদের তো সেই সঙ্গে আবার আস্তে হবে ।

সোণা । হাঁ, তবে শীত্র চল ।

[ উভয়ের প্রস্থান ।

( অগ্রে শ্রেণীবদ্ধকূপে রক্ষিগণের প্রবেশ, পরে  
সখীগণ পরিবেষ্টিতা বিবাহ বেশ-ধারিণী  
রুক্মীণী, ও পক্ষাতে রক্ষিদলের প্রবেশ । )

( সখিদিগের মঙ্গল সঙ্গীত । )

খাত্রাজ—ঘৎ ।

কিবা সুখের আগমন এশ্বত দিনে ।

চন্দন রূপতন, কুসুম হার,  
নাগরী নাগরে দিব যতনে ।  
সখীর পরিণয় শুভ সাধিব,  
সকল মিলিয়ে মঙ্গল গানে ।

( ରୁକ୍ଷିଣୀ ଅସ୍ତିକାର ମନ୍ଦିରେର ସନ୍ଧିକଟେ ଉପଚ୍ଛିତ  
ହଇଲେ ହଠାତ୍ ଆକାଶ ହଇତେ ବ୍ୟୋମଯାନ ଅବ-  
ତରଣ, କୁଷ୍ଣ ତାହା ହଇତେ ସତ୍ତର ନାମିଯା  
ରୁକ୍ଷିଣୀର ହଞ୍ଚ ଧାରଣ, ଓ ସକଳେର  
ବିଶ୍ୱାସ, ରକ୍ଷିଗଣେର କୋଲାହଳ । )

ଲବଙ୍ଗ । ( ସଭୟେ ) ଏକି ହଲୋ ! ଓମା ଆମି କୋଥା  
ଯାବୋ !

କୁମୁଦ । ( ଜନାନ୍ତିକେ ) ମର ! ଚୁପ୍ତ କରନା । ଏ ଦେ  
ଦେଇ ତିନି, ଜାନିସ୍ତନେ ?

ଲବଙ୍ଗ । ( ଜନାନ୍ତିକେ ) ଅଁଯା ! ତିନି ?  
କୁମୁଦ । ସଥି, ଆମାଦେର ଆର ଏଷ୍ଟାନେ ଥାକା ଉଚିତ  
ନୟ ।

( ସଥିଗଣେର ଅନ୍ତାନ, ଏବଂ କୋଲାହଳ  
ଶୁଣିଯା ରାଜପୁରୁଷଗଣେର ସତ୍ତର  
ତଥାଯ ଆଗମନ । )

ରାଜଗନ । କି, କି, କି ହେଁବେ ? କେ କାକେ  
ଲାଯେ ଯାଯ ? ମାର୍ ମାର୍ ମାର୍ ।

( କୁଷ୍ଣ ରୁକ୍ଷିଣୀକେ ବ୍ୟୋମଯାନେ ଉତ୍ତୋଳନ । )  
କହୁଁ ! ଦେଇ କାଲଟାଇ ଯେ ! ମାର୍ ମାର୍, ଏତୋ ଦ୍ଵା  
ର୍ଦ୍ଧା ଆମାର ଭଗିନୀକେ—

ଶିଶୁ । ( ସକାତରେ ) ଏକି ସର୍ବନାଶ ! ଆପନାରା ସକଳେ କି ଶୁଦ୍ଧ ହେଁଇ ରାଇଲେନ ? ଏତ ଗୁଲିକାରୀ ସମ୍ଭାନ ଥାକୁତେ କି ଏକଟା ଗୋଯାଳା ଏମେ ରାଜକନ୍ୟା ହରଣ କଲେୟ ।

ରାଜଗଣ । ଭୟ କି ? ଭୟ କି ? କୋଥାଯ୍ ଯାବେ !

[ କୁଷ୍ଠେର ପ୍ରତି ରାଜଗଣେର ଅନ୍ତ୍ର ନିକ୍ଷେପ ; ଯୁଦ୍ଧ କରିତେ କରିତେ ବୋମଯାନେ ଆରୋହଣ କରିଯା ଆକାଶ ପଥେ କୁଷ୍ଠେର ପ୍ରଶ୍ନାନ ; ତଦ୍ବୁଦ୍ଧରଣେ ରାଜଗଣେର ପ୍ରଶ୍ନାନ, ଓ ସୌରତର ରଣବାଦ୍ୟ ।

## ଦ୍ୱିତୀୟ ଗର୍ଭାଙ୍କ ।



ଭଗ୍ନ ଶିବିର ।

( କୃତ ଶରୀରେ ରାଜଗଣ କେହ ଉପବିଷ୍ଟ ଓ କେହ ଶୟାନ, ନାରୁଦ ଦଶ୍ୟମାନ । )

ଦ୍ୱତ୍ତବକ୍ର । ( ସାକ୍ଷେପେ ) ହଁ କି ବଲ୍ବୋ, ହାତେ କାମଦ୍ଵେ ଘର୍ତ୍ତେ ଇଚ୍ଛା ହଚ୍ୟେ, ଅନ୍ତେ କିଛୁ କରୁତେ ପାରିଲେମ ନା, ତାନୈଲେ, ଏକବାର ଦେଖିତେମ ।

କଳ୍ପରଥ । ଯଥାର୍ଥ କଥା ; ଏତ ଅନ୍ତର ଶନ୍ତି ନିକ୍ଷେପ କରାଗେଲ, କିଛୁଇ ହଲୋ ନା ? ।

ଶାଲ୍ୟ । ଅନ୍ତେ ଓବେଟାର କାହେ କିଛୁ କରିବାର ଯୋ ନାଇ ; ଓର ସେ ଏକ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ଆହେ ଓଟା ଭୟା-ନକ ଚକ୍ର, ଓତେ ସମୁଦୟ ଅନ୍ତର ଶନ୍ତି ବିଫଳ ହୟ ।

ନାରଦ । ଭୟାନକ ଚକ୍ରଇ ବଟେ, ଓର ଚକ୍ର କେ ବୁଝିବେ ? ଏମନି ପାକ ଚକ୍ରେ ଫେଲେ ସେ ଲୋକ ବ୍ୟତି-ବ୍ୟକ୍ତ ହୟେ ଓଠେ ।

ବିଦୂରଥ । ଆମି ଚକ୍ର ଫକ୍ର ସବ ବୁଝିବେ ପାରିତେମ ; ଏଥିନି ଐ ଗୟଳା ବେଟାକେ ରଥଚକ୍ରେ ବେଁଧେ ଆନ୍ତିତେମ ।

ନାରଦ । ତା ଆନ୍ତିତନ ବଟେଇତୋ, ଆପନି ସଦି ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗ କରିବେନ, କି ନା କରିବେ ପାରିବେନ ।

ବିଦୂରଥ । ଓକେ କି ଆମି ଯନ୍ମସ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ଗଣ୍ୟ କରି ।

ନାରଦ । କେନ କରିବେନ ? ଓ କି ଯାନୁଷ ?—କିନ୍ତୁ ଏକଟା କଥା ଜିଜ୍ଞାସା କରି, ତବେ ଦୟା କରେ ଛେଡ଼େ ଦିଲେନ କେନ ବଲୁନ୍ ଦେଖି ?

ବିଦୂରଥ । ଆରେ ଦୟା କେନ ?—ଐ ସେ ଲାଙ୍ଗୁଳୀ ବେଟା ଏସେଇତୋ ସବ ନଷ୍ଟ କରିଲେ ।

ନାରଦ । ହଁ, ହଁ, ତା ବଟେ ! ଐ ତୋ ନଷ୍ଟେର ଗୋଡ଼ା ; ଆପନାରା ଏକବାର ଈଟିକେ କିଞ୍ଚିତ ଶିକ୍ଷା ଦିତେ ପାରେନ ?

বিদ্যুরথ ! ওকে পার্বার যো নাই।

নারদ ! তাও বটে ; ওটার বল বীর্য অসাধারণ !

বিদ্যুরথ ! না না, বলবীর্য থাক না কেন, সে ।  
তো ক্ষত্রিয়ের প্রশংসা ; তায় দোষ কি ? ভাল,  
যুদ্ধ কর্বি—কর, অন্ত শন্তি ব্যবহার কর ; তা নয় ;  
গলায় লাঙ্গল দিয়ে হিড় হিড় করে টেনে নিয়ে  
যাওয়া, এ কোন দিশি কথা, কোন দিশি যুদ্ধ, এ  
কি বীরের কর্ম ?

নারদ ! তা বৈ কি, ওতো চাষার কর্ম, ক্ষত্রিয়  
জাতি অতি ভজ্জ, এরা কি গুরু যে লাঙ্গলের সঙ্গে  
যুজ্বে !

কহী ! ( বন্ধারুত শরীরে ) কি, ঐ বলার কথা  
হচ্যে তো ; কি জানেন, এদিগে যা বলুন, ও লোক্টা  
কিন্তু সাদা সিধা, খল কপট জানে না ।

নারদ ! বটে, কিন্তু তাতে ফল কি ? অমন  
অনিয়ম যুদ্ধ করা কি ক্ষত্রিয়ের রীতি ?

কহী ! না, না, বলি ওর শরীরে দয়া ধর্ম আছে,  
ও ভজলোক ।

নারদ ! ভজলোক সত্যি ! এদিকে কতক সততা  
আছে বটে কিন্তু রাগ্গলে আবার জ্ঞান থাকে না ।

কহী ! তা যা বলুন, বলদেব বলেতেই যা করক,

ଓ ଅନ୍ୟାଯ କରୁ କରେ ନା, ବରଂ ସେ ଅନ୍ୟାଯ କରେ  
ତାକେ ଓ ସ୍ବେ କରେ ଥାକେ ; କିନ୍ତୁ ଏକ କାଳୋଟା ଯେ,  
ଓର ଭିତରେ ଓ ସେମନ ବାଇରେ ଓ ତେମନ ।

ନାରଦ । ସଥାର୍ଥ ବଲେଛୋ, ଓର ସବ ସମାନ ।

କହୀ । ବଲ୍ଲତେ କି, ଏତ କ୍ଷଣ ଆପନାଦିଗଙ୍କେ  
ଦେଖାଇ ନି, ଏହି ଦେଖୁଣ୍ଡ ଦେଖି ଆମାର ଏ କି ଦୁର୍ଦ୍ଶା  
କରେଛେ । ( ମନ୍ତ୍ରକେର ବନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ସୋଚନ )

ସକଳେ । ( ଦେଖିଯା ) ଏକି ! ଏକି !

କହୀ । ଦେଖୁଣ ; ଭାଲ ଜୟ କରିଲି, ବେଶ କଥା ;  
ଏକି, ମନ୍ତ୍ରକ ମୁଣ୍ଡନାଦି ! ଏଟା କି ବୀରେର କାର୍ଯ୍ୟ ?

ନାରଦ । ଛି ! ଛି ! ଛି ! ତାଇ ତୋ ! ଏ ଅପ-  
ମାନ ସହ୍ୟ କରା ଯାଯ ନା ; ଆମି ବୁଡ଼ୋ ମୁଣି ଝବି  
ମାନୁଷ, ଆମାରଇ ଦେଖେ ଗାଟା କେମନ୍ କେମନ୍ କଚେ ।

ଶିଶୁପାଲ । ଏର ଚେଯେ ଅପମାନ ଆର କି  
ଆଛେ ?

ଶାଲ୍ୟ । ଏ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରାଣେ ସଥ କରାଓ ଭାଲ ଛିଲ ।

ନାରଦ । ନା, ତା ହଲେ ଆର ତୋ ଏର ପରିଶୋଧ  
ଦେଓଯା ହତୋ ନା, ଏଥିନ ସରକୁ ତାର ଉପାୟ ହତେ  
ପାରିବେ ।

କହୀ । ପ୍ରାଣେ ମାରିତେ ଓ ଉଦ୍ୟତ ହେଯେଛିଲ, ମେଟା  
କି ଅଞ୍ଚେ ଛେଡ଼େ ଦିତୋ ? କେବଳ ଆମାର ଭଗିନୀ

কল্পণী রোদন করতে লাগলো, কত অনুময় বিনয় করলে, কত অনুরোধ করলে, তাই বধ না করে শেষ এই দশা করে দিলে । তা সে সময় বলদেব অনেক আমার পক্ষ হয়ে বলেছিল ।

নারদ ! ছি ! ছি ! এ বড় অপমান ! যথার্থ বলতে কি, এতে চুপ করে থাকাতে নিতান্ত কাপুক-বস্ত্র প্রকাশ হয় ; এখন কি করা কর্তব্য তাই বিবেচনা করা উচিত ; মৈলে এমন অপমান সহ্য করে যদি থাক তা হলে তোমাদের ক্ষত্রিয় কুলেতে কলঙ্ক !

শিশুপাল ! (অসহ হইয়া) যথার্থ কথা ! এ সকল অপমান তো আর সইতে পারা যায় না । আপনারা অনেক বীর এখানে আছেন, একটা মন্ত্রণা করন ; সে কফাকে এর প্রতিফল দিতেই হবে । আমার মতে সকলে মিলে চলুন, তার দ্বারকাপুরী গিয়ে একেবারেই অবরোধ করা যাক ।

নারদ ! সৎপরামর্শ ; মন্ত্র যুক্তি নয় ।

জরাসন্ধ ! তোমরাতো অনেকেই অনেক কথা বলছো, আর আমি ও চুপ করে শুন্নেম ; এখন আমি একটা কথা জিজ্ঞাসা করি, বলি তার পুরী অবরোধ করলে কি হবে ? আমরা সৈন্যে সকলে মিলে

ତାକେତୋ ପଥେ ଅବରୋଧ କରେଛିଲେମ, କି କରୁତେ  
ପାରିଲେମ ?—

ନାରଦ । ହଁ, ମେ ଏହି ସେ ସକଳକେ ଜୟ କରେ ଚଲେ  
ଗେଲୋ ; କିନ୍ତୁ ତାଓ ବଲି ଆମି ବୋଧ କରି ଆପ-  
ନାରା ମେନ୍ଦର ମନୋଯୋଗ କରେନ ନାଇ, ତାଇତେ—

ଜରାମନ୍ଦ । ନା ନା, ଓ ବଲେ ମନ୍ତ୍ରକେ ପ୍ରବୋଧ ଦିଲେ  
ହେବେ କେନ ? ଆମି ଏକଟା କଥା ଶ୍ଵିର କରେଛି କି ତା  
ଜାନେନ, ସାର ସଖନ ପଡ଼ତା ପଡ଼େ ; ଓର ଏଥନ ସମୟ  
ଭାଲ, ହଠାତ୍ ଏଥନ ଓର କେଉ କିଛୁ କତେ ପାରବେ  
ନା ; ତା ନା ହଲେ ଐ ଗୋଯାଲା ଛୋଡ଼ାକେ ବିଲକ୍ଷଣ  
ଶିକ୍ଷା ଦିତେ କତକ୍ଷଣେର କର୍ମ ?—ଏହି ମେ ଦିନ ଦେଖ-  
ଲେନ ନା; ଏତ ବଡ଼ ବୀର ସେ କଂସ ଆମାର ଜୀବାତା  
ମେ କଂସକେ ଓ କେବଳ ବାହୁବଲେ ଅନାଯାସେଇ ଧ୍ୱଂସ  
କରୁଲେ ।

ନାରଦ । କେବଳ କଂସଇ କେନ ? ଛୁଟୋ ତାଇତେ ନା  
କରିଲେ କି ? ଚାନ୍ଦର ମୁଣ୍ଡିକ ଓ ଶଳ ତୋଶଳ ପ୍ରଭୃତି  
ଦୈତ୍ୟଗଣ ଅସଂଖ୍ୟ ମଙ୍ଗଗଣ—

ଜରାମନ୍ଦ । ତାଇ ତୋ ବଲ୍ଚି ; ଅଧିକ କଥା କି,  
ଆମି ରାଜ୍ଞୀ ଜରାମନ୍ଦ, ଆମାର ଭୁଜବଳ ପରାକ୍ରମ  
ତୋ ଆପନାରା ଜାନେନ, ଆମି ସତର ବାର ଓର କାଛେ  
—ଦୂର ହୋକ ମେ କଥାଯ ଆର କାଷ ନାଇ !

নারদ। সতৰ কি? বৰঞ্চ আৱো দ্বুই এক বার  
বেশি হবে। তা হলোই বা, তা বলে তোমৰা কি  
ক্ষান্ত হবে? বিশ্বামিত্ৰ ক্ষত্ৰিয়, তিনি বশিষ্ঠের  
নিকটে কতবাৰ পৱাজিত হন, তাঁৰ একশত সন্তানকে  
বশিষ্ঠ বিনাশ কৱেন, তবু কি তিনি যুক্তে পৱাঙ্গুখ  
হয়েছিলেন? ক্ষত্ৰিয় সৰ্পের জাতি, কেউ মন্তকে  
পদার্পণ কৱলে কি সহ্য কৱতে পাৱে? আমৰাতো  
এই জানি, তবে একবাৰ পৱাজিত হয়ে যদি তোমা-  
দেৱ মনে বৈৰাগ্য হয়ে থাকে সে স্বতন্ত্ৰ কথা; কেননা  
মানুষ অপদন্ত হলে অমন্ত্ৰ ওদান্ত হয়ে থাকে!

দন্তবক্তৃ! ভাল বলচেন আপনি! একবাৰ যেন  
পৱান্তুই হওয়া গেছে, এই বলে কি চুপ কৱে  
থাকবো? তা হলে ধিক্ আমাদেৱ ক্ষত্ৰিয় কুলে!

কহী! পুনৰ্বাৰ যুক্ত কৱা যদিও আপনাদেৱ মত  
না হয়, কিন্তু আমি এতদূৰ অপমান কখনই সহিতে  
পাৱবো না; ভগিনীটৈকে হৱণ কৱে নে গেলি, তায়  
আবাৰ এ কি!

নারদ। তা বটেইতো, একে ভগিনীটৈকে কেড়ে  
নিয়ে গেল তায় আবাৰ এযে বিপৰীত কাণ্ড; মন্তক  
মুণ্ডন! ভাল, না হয় যেন ঘাথাৰ চুল আবাৰ গজাবে,  
কিন্তু অপমানটীতো আৱ জন্মে যুচ্ছবে না।

କହୀ । ଏ ଅପମାନେର ମୂଲୀଭୂତ କାରଣ ତୋ ଆପନି ।  
ନାରଦ । ମେ କି ଯୁବରାଜ ! ଆମି କିମେ କାରଣ  
ହଲେମ ?

କହୀ । ତା ନୟ ? ଆପନି ନା ଦ୍ୱାରକାରୀ ସମସ୍ତ କରୁତେ  
ଗିଯେଛିଲେମ ?

ନାରଦ ! ( ସିହରିଯା ) ମେ କି କଥା ? ଆମି ସମସ୍ତ  
କରୁତେ ଗିଯେଛିଲେମ ? ହଁ ! ଆମି ବୈଶାଖ, ଜୈଯାଠ,  
ଆଶାଢ, ଏହି ଛରମାସ ମତ୍ୟଲୋକେ ଛିଲେମ ନା । ଅଧିକ  
କଥା କି ବଲ୍ଲବୋ ଆପନାର ସେ ଏକଟି ଭଗିନୀ ଆଛେ,  
ଆର ଅଦ୍ୟାପି ତାର ବିବାହ ହୟ ନାହିଁ, ଏ କଥା ଓ ଆମି  
ବିଶେଷ ଜାନ୍ମତେମ ନା ।\*

କହୀ । କେନ ? ଆମାର ପିତାଇ ତୋ ମେ ଦିନ  
ବଲ୍ଲଲେନ, ଆପନିଇ ଦ୍ୱାରକାର ସମସ୍ତ ଶ୍ଵର କରେଛିଲେନ ।

ନାରଦ । ତୀର କି ? ତିନି ବୁଦ୍ଧ ହୟେଛେନ, କି ବଲ୍ଲତେ  
କି ବଲେନ । ଆପନିଇ ବିବେଚନା କରନ୍ ନା, ତୀର  
ଯଦି ହିତା�ିତ ବୋଧ ଥାକ୍ତେ, ତିନି କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳ-  
ପ୍ରଦୀପ ହୟେ ଏକ ବେଟା ଗଯଲାର ମଙ୍ଗେ କନ୍ୟାର ବିବାହ  
ଦିତେ ଉଦ୍ୟତ ହନ । ହଁ ! ଆମି ସମସ୍ତ କରୁତେ ଗିଯେ-  
ଛିଲେମ ; ଯୁବରାଜ ଏହି କଥାଟା ଆମାକେ ବଲ୍ଲଲେନ !  
ଆମି ସମସ୍ତ କରୁତେ ସାଓସା ଉଦିକେ ଥାକ, ଆମି  
ଜାନ୍ମତେ ପାର୍ଲେ କି ଏ ବ୍ୟାପାରଟା ଘଟ୍ତେ ।

আমি এতদিন সুরপুরে ছিলেম, যুদ্ধ বার্তা শুনে ভাবলেম বলি দেখিগে যদি কোন রূপে সামঞ্জস্য করে দিতে পারি ; বিবাদ বিসংবাদ হয় এটা আমি বড় ভাল বাসিনে ; তাই তাড়াতাড়ি আস্তি, পথে আস্তে আস্তে শুন্লেম এই পর্ব ; তা এ তো সামঞ্জস্য করবার কথা নয় । আঃ লোকে যে নিন্দাটা কচ্যে ! কাণে আর শোনা যায় না । কেউ বল্চে কন্যা কুলভূষণ, তাকে অনায়াসেই হোরে নিয়ে গেল, কেউ কিছু করতে পারলেন না ; কেউ বল্চে যুবরাজের ভগিনীকে তো হরণ কল্যে, আবার অধিকন্তু তাঁর নিজের অঙ্কে গোপ দাঢ়ি নাকি মুণ্ডন করে অঙ্কচন্দ্র দিয়ে বিদায় করে দিয়েছে ; আহা ! যে অবমাননাটী করে গেল তা আর বল্বার নয় ; আবার কেউ বল্চে চেদিরাজের জ্বীটে হরণ হলো, কি কোরে সহজ কর্বেন, কি কোরে লোকের কাছে মুখ দেখাবেন, এইরূপ নানা লোকে নানা কথা কচ্যে ; শুনে আমি যে মুনিখবি লোক, বিবাদের দিগে যাইনে, আমারও অন্তঃকরণে মহাক্ষোভ হয়েছে ; তাই ভাবি, বলি এমন ব্যাপারে খবিদের ক্রোধ হয়, কিন্তু এখনকার ক্ষত্রিয়েদের কিরূপ মন বল্তে পারিনে । ছি ! ছি ! একি সামান্য অপমান !

ବିଦୂରଥ । ସଥାର୍ଥ କଥା ।

ଶିଶୁ । ଦେବର୍ଭି ଯା ବଲ୍‌ଚେନ ତାର ଅନ୍ୟଥା କି ?  
ଆମି ମୁଖ୍ୟମାଣ ହୟେ ରହେଛି ଅଧିକ ଆର ବଲ୍‌ବୋ କି ?

ନାରଦ । ନା ନା, କି ଜାନେନ, ଜୟ ପରାଜ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ  
କରିତେ ଗେଲେ ଏକଟା ସଟେଇ ଥାକେ, ତାତେ ଦୁଃଖ କି ?  
ଏକବାର ପରାଜିତ ହଲେମ, ଏକବାର ବା ଜୟୀ ହଲେମ,  
କିନ୍ତୁ ଭଗିନୀହରଣ—ମନ୍ତ୍ରକ ମୁଣ୍ଡନ—ଉଃ ! ଏ କି ସାମାନ୍ୟ  
ବ୍ୟାପାର ?

ଜରା । ହଁ, ଏ କଥା ସବ୍ ସଥାର୍ଥ ବଟେ, କିନ୍ତୁ ଆର  
ଏକଟା କଥା ଜିଜ୍ଞାସା କରି, ଆପଣାରା ଭେବେଛେନ କି ?  
ତାକେ ଜିତୋ ଏଥନ କି କେଉଁ ପାରିବେନ ? ଆପଣାରା  
ତା ମନେଓ କରିବେନ ନା ।

ନାରଦ । ତା ବଲେ ଯଦି ଆପଣାରା ଏତୋ ଦୌରାଭ୍ୟ  
ସହ କରେନ, ଏତ ଅବମାନନା ସୈୟେ ଯୁଦ୍ଧେ ନିର୍ଭ୍ରତ ହୟେ  
ଥାକୁତେ ପାରେନ, ଆମାର ଆପଣି କି ? ତବେ କି ଜାନେନ,  
ଆମି ନାକି ଯୁଦ୍ଧରାଜେର ମନେର ଭାବ ବୁଝୁତେ ପାଚିଯ,  
ଆମି ବୋଧ କରି ଉନି କଥନଇ କ୍ଷାନ୍ତ ଥାକୁତେ ପାରି-  
ବେନ ନା । ଆର କେବଳ ଯୁଦ୍ଧରାଜଇ କେନ ? ଚେଦିପତିର ଓ  
କି ସାଧାରଣ ଅପମାନ ! ଭାଲ ମାନ୍ସେର ଛେଲେ ନାନ୍ଦୀଯୁଦ୍ଧ  
କରେ ହାତେ ସ୍ତତୋ ବେଁଧେ ବିବାହ କରିତେ ଏମେଛେନ,  
ତାତେ କତ ଦୂର ମନ୍ତ୍ରାପ ଦେଖୁନ ଦେଖି ; ହସ୍ତମୁଦ୍ରାଇ

যেন ছিঁড়ে ফেলেন, বৈরস্ত্র কি করে ছিঁড়ে  
ক্ষান্ত থাকবেন ?

জরা । (সক্রোধে) আপনি ঐ কথাই বারব্বার  
বল্চেন ; আমিই কি ক্ষান্ত থাকবো ? এ কেবল  
কি ওঁদেরই অপমান ? এটী ক্ষত্রিয় জাতির মন্তকে  
পদাঘাত হয়েছে তাকি আমি জানিনে ? আমি  
বল্চি সকল কর্মেরই সময় চাই, সময় পেলে আমিই  
কি ওকে ছাড়বো ?

শিশু । আচ্ছা, আপনি আমাদের সকলের মধ্যে  
বিজ্ঞ, প্রাচীন, আপনিই এর একটা সৎপরামর্শ দিন,  
এখন কি করা কর্তব্য ।

জরা । আমার কথা যদি আপনারা শোনেন  
তবে এক কর্ম করন্ত ; একটা কোন সুবিধা দেখা  
যাউক, ওর কোন একটা রক্ত পেলে সকলে মিলে  
ওকে যা মনে আছে তাই করবো ।

শাল্য । বেশ কথা, এই পরামর্শ ।

বিদ্যুরথ । হঁা, এই স্মরণিক বটে ।

নারদ । ভাল, এই পরামর্শই যদি স্থির হলো,  
তবে আমি একটা কথা বুঝি না বুঝি বলি ; ওর একটী  
রক্ত পাবার সময় শীত্রেই আসচে ।

ଜରା । (ଆଗ୍ରହାତିଶୟ ସହକାରେ) କି ବଲୁନ ଦେଖି ? ହଁ, ଏ କାଷେର କଥା ବଟେ ।

ନାରଦ । ବଲି ଶୁଣ । ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରକ୍ଷେ ରାଜସ୍ଥଳ୍ୟ ଯଜ୍ଞ ହବେ ତାର ଆଯୋଜନ ହଚ୍ଛେ, ଯଜ୍ଞେ ପୃଥିବୀର ଯାବାତୀୟ ରାଜଗଣେର ନିମ୍ନଲିଖିତ ହବେ, ସକଳେଇ ଯାବେନ, ରାଜୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସଭାମଧ୍ୟେ ଐ କୁଳକେଇ ଅର୍ପ ଦେବେନ ତାର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ,—

ଶିଶୁ । କୁଳକେ ଅର୍ପ ଦେବେ ?

ଜରା । ହଁ, ଦିତେ ପାରେ, ପାଞ୍ଚବେରା ଯେ କୁଳରେ ଗୋଡ଼ା ।

ବିଦୂରଥ । ତା ଦିଲେ ତୋ ସକଳ ରାଜାର ଅପମାନ କରା ହବେ ?

ନାରଦ । ଆମି ତୋ ତାଇ ବଲ୍ଚି, ମେଇ ସବ ରାଜାର ସଙ୍ଗେ ତୋମରା ଯୋଗ ଦିଲେ ତୋମାଦେର ଯା ମନେ ଥାକୁଲୋ ତାଇ କରିବେ । ବିଶେଷ ତାତେ ଏକଟା ଶୁବ୍ରିଧି ହବେ ଏହି ଯେ, ମେ ସମୟ ବଲଦେବ ସଙ୍ଗେ ଥାକୁବେ ନା, ନିମ୍ନଲିଖିତ ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧ କେ କୋଥାଯା ଗେ ଥାକେ, ଆର ସଦିଓ ଯାଯ ତାରଓ ତୋ ତାଯ ଅପମାନ ଆଛେ; ମେ ବଡ଼ ଭାଇ, ମେ ଥାକୁତେ ଛୋଟିକେ ଅର୍ପ ପ୍ରଦାନ କରିଲେ, ମେଓ କ୍ଷେପିବେ, ଶୁତରାଂ ତାତେ ତାର ଆତ୍ମଭେଦଓ ହରେ ଉଠିବେ, ତୋମରା ଅନାଯାସେଇ କୁଳକେ

ଜୟ କରିତେ ପାହିବେ । ଆମାର ବୁଦ୍ଧିତେ ଉଦୟ ହଚେ  
ଏହି ପରାମର୍ଶି ଶ୍ଵର ରାଖା ଉଚିତ ।

ଜରା । ଏହି ପରାମର୍ଶି ସଂ ପରାମର୍ଶ ।

ବିଦୂରଥ । ବେଶ ବଲେଛେମ ।

ଶିଶୁ । ହଁ ତାଇ କରା ଯାବେ ; ତବେ କି ନା କିଛୁ  
ବିଲଞ୍ଚିବା ହୋଲୋ ।

ଶାଲ୍ୟ । ଏହି ମନ୍ତ୍ରଗାଇ ଶ୍ଵର ଥାକ୍ଲୋ । ମୁବରାଜ,  
ତବେ ଆର ଏଥିନ ଏଥାନେ ଥେକେ ପ୍ରୟୋଜନ କି ? ଆ-  
ପାତତଃ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ରାଜଧାନୀତେ ଯାଓଯା ଯାଉକ ।

କର୍ମୀ । ତବେ ଶୁତରାଙ୍ଗ ତାଇ ହୋଲା, ସଥିନ ଆପ-  
ନାଦେର ସକଳେର ଏହି ମତ ତଥିନ ପରାମର୍ଶ ଏହି ଶ୍ଵର  
ଥାକ୍ଲୋ । ତା ଆପନାରା ରାଜଧାନୀତେ ଯାଉନ ; ଆମାର  
କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଆମି ଏହି କାଳାଟୀକେ ପ୍ରତିକଳ ନା  
ଦିଯେ ଆର ରାଜଧାନୀତେ ମୁଖ ଦେଖାବୋ ନା ।

ଶିଶୁ । ଆମାରଓ ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ; ଚଲୁଣ ଆମରା  
ଏଥିନ ସମୁନାତୀରେ ଗେ କୋନ ଶ୍ଵଳେ ବାସ କରିଗେ ।

ବିଦୂରଥ । ଭାଲ, କିନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରଗା ଏହି ଥାକ୍ଲୋ, ନିମନ୍ତ୍ରଣେ  
ସକଳେ ଶୁସ୍ତଜ୍ଜ ହରେ ଯାଓଯା ଯାବେ, ତାର ଅନ୍ୟଥା ଯେନ  
ନା ହୁଯ ।

ଜରା । ତା ଅବଶ୍ୟ, ଏହି ମନ୍ତ୍ରଗାଇ ଥାକ୍ଲୋ ; କିନ୍ତୁ  
ଆମାରଓ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଏହି ସେ, ଏ ଅପମାନେର ପ୍ରତିକଳ

ନା ଦିତେ ପାରିଲେ ଆଖି ଜରାସନ୍ଧ ନାମ ତ୍ୟାଗ କରିବୋ ।  
ତବେ ଚଲୁନ, ଏ ଶ୍ଵାନେ ଆର ଥିକେ କାଯ ନାହିଁ । ( ସକ-  
ଲେର ଗାତ୍ରୋଷ୍ଠାନ । )

ନାରଦ । ଅନେକଶ୍ରଦ୍ଧାରୀ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ତୋ ହଲୋ, ଏଥିନ  
ମନେ ଥାକୁଳେ ହୟ ।

[ ଏକ ପଥେ କୁକୁରୀ ଓ ଶିଶୁପାଲେର, ଅନ୍ୟ  
ପଥେ ଅନ୍ୟ ସମୁଦୟ ରାଜଗଣେର ପ୍ରଚାନ ।

---

## ପଞ୍ଚମାଙ୍କ ।



ଦ୍ୱାରକାପୁରୀର ବାହିରେର ସତାଗୃହ ।

( କୁଳକ୍ଷୁଣୀ ସହ କୁଞ୍ଜ ଉପବିଷ୍ଟ । )

କଞ୍ଚିଗୀ । ନାଥ, ମେ ଚିନ୍ତାର କଥା ଆର କି ବଲବୋ; ବିବାହେର ସକଳ ଉତ୍ସୋଗ, ନିମନ୍ତ୍ରିତ ରାଜଗଣ ସକଳେ ଏସେଛେନ, ବରପାତ୍ର ଏସେ ଉପଶ୍ରିତ ହେଁବେ, ବିବାହେର ଲଗ୍ନ ଉପଶ୍ରିତ, ତରୁ ତୋମାର ଦେଖା ନାହିଁ । ମନେ କଲେୟମ ବଲି ଯାଃ, ତିନିତୋ ଆଗାକେ ଭୁଲେ ରାଇଲେନ, ଏଥିନ ବୁଝି ଏହି ଦୁରାଚାର ଶିଖିପାଲେର ହଣ୍ଡେଇ ଶେବେ ପତିତ ହୋତେ ହଲୋ ।

କୁଞ୍ଜ । ପ୍ରିୟେ, ଆମି କି ତୋମାକେ ଭୁଲ୍ତେ ପାରି ? ତୋମାର କଷ୍ଟ ଶୁଣେ ଆମି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥାକବୋ ? ତୋମାର ପତ୍ର ପାଠ ମାତ୍ରେ ଆମି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେୟମ୍ ଯେ ତୋମାର ନିମିତ୍ତେ ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିତେ ହୟ ମେଓ ସ୍ବୀକାର, ତରୁ ତୋମାକେ ଯେପରକାରେ ହୋକ୍ ଉଦ୍ଧାର କରିବୋ ।

କଞ୍ଚିଗୀ । ନାଥ, ତୋମାର ଏମନି ଭାଲବାସାଇ ବଟେ । ଆହା ! ନାଥ, ଆମାର ନିମିତ୍ତେ ତୋମାର କି କଷ୍ଟଇ ହେଁବେ । ଓଃ ! ମେ ସଂଆମେର କଥା ମନେ ହଲେ ଏଥିନୋ ଆମାର ହଙ୍କମ୍ପ ହୟ । ଯା ହୋକ ନାଥ, ମେ

দিন তোমার অস্তুত পরাক্রম দেখে আমার বিশ্ময়  
বোধ হয়েছে ।

কুকু । ( ঈষৎহাস্যমুখে ) প্রিয়ে, তুমি ই কেবল  
মে পরাক্রমের কারণ ; তুমি সঙ্গে থাকাতে আমি  
চতুর্ণ বল প্রাপ্ত হয়েছিলেম । সে যা হোক, প্রিয়ে,  
তোমাকে যে নির্বিঘ্নে এই পূরীমধ্যে এনে উপস্থিত  
করেছি এই আমার পরম লাভ । প্রিয়ে, এ পূরী  
তোমারি, তুমি এর অধীশ্বরী ; কিন্তু প্রিয়ে, তোমার  
পিতালয় পরিত্যগ করে এ মুতন স্থানে এখন মনঃস্থির  
হবে কিনা আমার মেই এক ভাবনা ।

কঞ্জিগী । মে কি নাথ ! তোমার এ পূরীতে  
মনঃস্থির না হলে আর হবে কোথা ?

কুকু । প্রিয়ে, এই পূরী আমি মণিমাণিক্য দিয়ে  
নির্মাণ করেছি বটে, কিন্তু এর সম্পূর্ণ শোভা এত  
দিন হয় নাই, এখন তোমার শুভাগমনেই এর যথার্থ  
শোভা হলো । দেববি নারদ বলেছিলেন যে,  
কেবল মণিরত্নে কি গৃহের শোভা হয়, রংগী-  
রংগী গৃহের প্রধান শোভা ; তখন মে কথা আমি  
রহস্য বোধ করেছিলেম, কিন্তু এখন দেখ্চি যে  
( কঞ্জিগীর চিরুক ধারণ পূর্বক ) এ রংগীরস্ত কেবল  
আমার পূরীর ভূষণ নয়, এ আমার হৃদয়েরও ভূষণ ।

କଞ୍ଚିଗୌ । ନାଥ, ଆମি ସ୍ଵର୍ଗପୁରୀରେ ଗୋରବ ରାଖି ନା, ମନିମାଣିକ୍ୟରେ ପ୍ରଶଂସା କରି ନା; ତୁ ମିଛି ମନିମାଣିକ୍ୟ, ତୁ ମିଛି ସ୍ଵର୍ଗପୁରୀ; ତୋମାକେ ଯେ ସ୍ଥାନେ ପାଇ ଦେଇ ଆମାର ମନୋହର ସ୍ଥାନ; ତୋମା ଶୂନ୍ୟ ମନିମାଣ ପୁରୀଓ ଶ୍ଶାନ ଭୂମି । ତା ନାଥ, ତୋମାର ନିକଟ ଯଥନ ଆଛି, ତଥନ ଆମାର ଆର ସୁଖେର ଅଭାବ କି ?

କୁଳ । ତୋମାର ମନ ଆମାର ପ୍ରତି ଏତଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଟେ ।

କଞ୍ଚିଗୌ । ( ଈଷଃ ହାତ୍ୟ ମୁଖେ ) ନାଥ, ଆମାର ଆବାର ମନ କି ? ଯଥନ ଆମାର ମନ ପ୍ରାଣ ଜୀବନ ଯୌବନ ସକଳି ତୋମାତେ ସମର୍ପଣ କରେଛି, ତଥନ ଆମାର ଆର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ମନ ଆହେ କୈ ? ତବେ ପ୍ରାର୍ଥନା ଏହି ମାତ୍ର ଯେ, ଏଥନ ଯେମନ ଚରଣେ ସ୍ଥାନ ଦିଲେଛୋ, ଏହିରୂପ ଯେନ ଚିର ଦିନ ରହୁ ।

କୁଳ । ପ୍ରିୟେ, ଆମି ଆର କି ବଲ୍ବୋ, ଆମାର ଆଜୀବନ ଭାଲବାସାତେ ଓ ତୋମାର ଉପଯୁକ୍ତ ଭାଲ ବାସା ହବେ ନା ।

( ଏକଜନ କିଙ୍କରୀର ପ୍ରବେଶ । )

କିଙ୍କରୀ । ବିଦର୍ଭ ହତେ ଛୁଇଟି ଶ୍ରୀଲୋକ ଏମେଚେନ, ତୀରା ବଲେନ ବେ ତୀରା ଏହି ନବବୟୁମାତାର ପ୍ରିୟସଥୀ,

ଏକବାର ବଧୁମାତାର ସଦେ ମାକ୍ଷାୟ କରେ ପ୍ରାର୍ଥନା  
କଚେନ ।

କୁଞ୍ଜିଗୌ । ବିଦର୍ଭ ହତେ ? ତୋଦେର ନାମ କି ବଲ୍ଲେନ ?  
କିଙ୍କରୀ । ତୋଦେର ନାମ ବଲ୍ଲେନ କି—ଲବସ୍ତଳତା  
ଆର କୁମୁଦଲତା ।

କୁଞ୍ଜିଗୌ । ଆଜ୍ଞା, ତୋଦେର ଶୀଘ୍ର ଏଇଥାନେ ଆନନ୍ଦନ  
କର ।

[ କିଙ୍କରୀର ପ୍ରଶ୍ନା ।

କୁଞ୍ଜିଗୌ । ନାଥ, ଆମାର ଏକଟୀ ନିବେଦନ ଆଛେ ;  
ଏହି ଯେ ଛୁଟି ସଥି ଏସେଛେ, ଏରା ଆମାର ନିତାନ୍ତ  
ଅନୁଗତ ; ଆପନାର ଯଦି ବିଶେଷ ଅମ୍ବତ୍ ନା ହୟ ତା  
ହଲେ ଆମି ଖୁଦେର ଆମାର ନିକଟେ ଥାକୁତେ ଅନୁରୋଧ  
କରି ।

କୁର୍ବଣ । ପ୍ରିୟେ, ତୋମାର କଥାଯ ଆମାର ଅମ୍ବତ୍ ;  
ବଲୋ କି ପ୍ରିୟେ ?

( କିଙ୍କରୀର ସହିତ ସଥିଦ୍ୱୟେର ପ୍ରବେଶ,  
ଓ ଉତ୍ୟକେ ପ୍ରଗାମ । )

କୁଞ୍ଜିଗୌ । ଏସ ଏସ, ସଥି । ( ଉଠିଯା ସଜଲ ନଯନେ  
ଉତ୍ୟକେ ଆଲିଙ୍ଗନ ) ସଥି, ତୋମରା ତବେ ଆମାକେ  
ଭୋଲ ନି ।

ଲବନ୍ଦ । ( ସଜଳ ନୟନେ ) ପ୍ରିୟ ସଥି, ଆମରା କି ଭୁଲ୍‌ତେ ପାରି ତୋମାକେ ? ତୋମାକେ ଛେଡ଼େ ଥାକ୍‌ତେ ନା ପେରେ ଆମରା ଏହି ଦେଖ ଆପନା ହତେ ଏସେ ଉପ-  
ଶ୍ରିତ ହଲେମ ।

କୁମୁଦ । ପ୍ରିୟସଥି, ମେହି ଦିନ ହତେ ତୋମାକେ ନା ଦେଖେ ଆମାଦେର ଘନେ କିଛୁଇ ଶୁଖ ନାହିଁ, ସକଳଇ ଯେମ ଶୂନ୍ୟମୟ ଦେଖିଲେମ ; ତାଇ ଲଜ୍ଜା ଭୟ କୁଳଶୀଳ ସକ-  
ଳଇ ବିସର୍ଜନ କରେ ତୋମାର ନିକଟେ ଏସେଚି ; ଏସେ  
ଆମାଦେର ଯେ ବହୁଦିନେର ଅଭିଲାଷ ଛିଲ ତା ଆଜ  
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହଲୋ ; ତୋମାଦେର ଯୁଗଲଙ୍କପ ଦର୍ଶନ କରେ ଆମରା  
ଚରିତାର୍ଥ ହଲେମ ।

କଞ୍ଚିଣୀ । ସଥି, ତୋମାଦେର ଦେଖେ ଆମାର ଯେ କି  
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ହଚ୍ୟେ ତା ଆର କି ବଲବୋ । ପ୍ରିୟସଥି  
ଲବନ୍ଦିକେ, ତୋମାକେ ତୋ ଭାଇ ଆମି ବଲେଇଛିଲେମ  
ଯେ ଆମି ଦ୍ଵାରକାପୁରୀତେ ଏଲେ, ତୋମାଦେରେ ଆମାର  
ସଙ୍ଗେ ଆସିତେ ହବେ ; ତା ମେହି ଅନୁରୋଧ ଅନୁମାରେ ଯେ  
ତୋମରା ଏସେହି ଭାଲଇ ହରେଛେ ; ଏତେ ଆମାର ଯେ କତ  
ଉଲ୍ଲାସ ହରେଛେ ତା ଆମି ପ୍ରକାଶ କଠେ ପାଇୟନେ ।—  
ଆର କିନ୍ତୁ ଭାଇ ତୋମାଦେର ଆମି ଛେଡ଼େ ଦେବ ନା ।  
( ଉପବେଶନ କରିଯା କଫେର ପ୍ରତି ) ନାଥ, ଏହା ଆମାର  
ଦ୍ଵୀଜନ ପ୍ରିୟସଥୀ ; ତୋମାର ନିକଟେ ଆମାର ଏହି ନିବେ-

ଦନ ଯେ, ଆମାର ପ୍ରତି ତୋମାର ଯେ କ୍ଲପ ଦଯା ଆହେ,  
ଏଂଦେର ପ୍ରତିଓ ସେଇକ୍ଳପ——(ସଚକିତେ) କେଓ ସୁମ୍ବରେ  
ବୀଗାଧରନି ଆର ଗାନ କରେ ? ଆହା ହା ହା ! ନାଥ, ଏତେ  
ତୋମାରଇ ଶୁଣାନୁବାଦ ଯେ ଶୁଣୁତେ ପାଚିୟ ।

କୁଷ । ( ଶ୍ରେଣ କରିଯା ) ଓଁ ! ନାରଦ ଆସିଲେ ।

( ଗୀତଚଛଳେ ସ୍ଵରକରତ ନାରଦେର ପ୍ରବେଶ । )

ଲୁହ—କହୋରବ ।

କୁଷକୁପାମୟ ଦୀନଗତେ ଜୟ ବାରଯ ଜଠର ନିବାସଂ ।  
ସହ କମଳା କମଳାପତି ଶୁନ୍ଦର ଥଣ୍ଡୁ ସମତବପାଶଂ ॥  
ଜୟ ଚତୁରାନନ୍ଦମୋହନ ବାମନ ଦାମୋଦର ଶୁଣିକ୍ରୋ ।  
ଜୟ କରୁଣାମୟ ଜୟ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଜୟ ମାଧ୍ୟବ ଶୁରବକ୍ରୋ ॥  
ଜୟ ସର୍ବେଶ୍ୱର ସର୍ବଶୁଦ୍ଧାକର ଅପନଯକଲୁବମଶେଷଂ ।  
ମମଜନନଂ ମଫଳଂ କୁରୁଯାଦବ “ଧୀମହି” ଶୁଯୁଗଳ ବେଶଂ ॥

କୁଷ । ଆସୁନ୍ତ, ଆସୁନ୍ତ, ବଶୁନ୍ତ ।

ନାରଦ । ( ହାତ୍ସବଦନେ ) କି ଠାକୁର, ଦେଖ ଦେଖି  
ଏଥନ କେମନ ଶୋଭା ହେଁବେ । ଆମାର କଥା ତୁ ମି  
ଶୋନ ନା, ଦେଖ ସବୁ ନା କରିଲେ କି ଏ ରଙ୍ଗ ଲାଭ କରୁତେ  
ପାରୁତେ ?

କୁଷ । ଆପନାର ଯତ୍ରେଇ ସବୁ ହେଁବେ, ଆମି ନିମିତ୍ତ  
ମାତ୍ର ।

নারদ । কিন্তু পাঁষণ্ড শুলো এখন সম্পূর্ণ সুশাসিত  
হয় নাই, সত্ত্বেই তাদের প্রতিফল দিতে হবে;  
আমি তারও স্বয়েগ করার উদ্যোগে আছি; তা  
সে যা হোক, আমি তোমার পিতামাতার সঙ্গে  
সাক্ষাৎ করে পূরমধ্য হতে এলেম, পূরবাসিনীরা  
এই নববধূর সমাগমে অত্যন্ত আহ্লাদিত হয়েছে,  
মাঙ্গলিকাচার করে তোমাদিগকে গৃহ প্রবেশ করাবে  
বলে সকলে সুসজ্জ হয়ে আস্তে দেখে এলেম ।

কৃষ্ণ । ইঁ, পূরবাসিনীরা অত্যন্ত পুলকিত হয়েছে  
বটে ।

( মাঙ্গলিক দ্রব্যাদি লইয়া শ্রেণীবদ্ধরূপে স্তু-  
গণের প্রবেশ এবং কৃষ্ণ রুক্মীণীকে বরণ ও  
মাল্য চন্দনাদি প্রদান ও হলুদ্ধনি । )

নারদ । ( আহ্লাদপূর্বক ) এসময়ে তবে আমার-  
ও কিংকিৎ কৃষ্ণ শুণানুবাদ করা আবশ্যক । ( গাত্রোথান  
পূর্বক বীগাবাদন ও সঙ্গীত । )

নারদ । জয় নব মেষকচির কৃষ্ণবিভো,  
জলধিষ্ঠতা মিলিত সুন্দর যাদব হে ।

আকাশে । রমারমাপতি শোভা সংপ্রতি  
জয়তি জয়তি অতি সৌখ্যং ।

সকলে ( করঘোড়পূর্বক ) দেবদলপতি দেহি মোক্ষং ।

ନାରଦ ।      କେଶବ କରୁଣାଗୟ କୁବଲଯଦଳନ  
                        ବରଦବାମନ ବଶୁଦେବନନ୍ଦନ ହେ ।

ଆକାଶେ ।      ରମାରମାପତି ଶୋଭା ସଂପ୍ରତି  
                        ଜୟତି ଜୟତି ଅତି ସୌଖ୍ୟ ।

ସକଳେ ( କରଯୋଡ଼ପୂର୍ବକ ) ଦେବ ଦମ୍ପତ୍ତି ଦେହି ମୋକ୍ଷ ।

ନାରଦ ।      ମାଧ୍ୟ ମୁକୁନ୍ଦ ଯଧୁଶୁଦନ ଯଦନମଥନ  
                        ମୂରଲୀଧର ମୁନିଗଣ ବନ୍ଦନ ହେ ।

ଆକାଶେ ।      ରମାରମାପତି ଶୋଭା ସଂପ୍ରତି  
                        ଜୟତି ଜୟତି ଅତି ସୌଖ୍ୟ ।

ସକଳେ ( କରଯୋଡ଼ପୂର୍ବକ ) ଦେବଦମ୍ପତ୍ତି ଦେହି ମୋକ୍ଷ ।

ନାରଦ ।      ଜୟ ଲୋକମାଧ୍ୟ ନଲିନ ନୟନ ନବକିଶୋର  
                        ପଦ୍ମନାଭ ପତିତ ପାବନ ହେ ।

ଆକାଶେ ।      ରମାରମାପତି ଶୋଭା ସଂପ୍ରତି  
                        ଜୟତି ଜୟତି ଅତି ସୌଖ୍ୟ ।

ସକଳେ ( କରଯୋଡ଼ପୂର୍ବକ ) ଦେବଦମ୍ପତ୍ତି ଦେହି ମୋକ୍ଷ ।

ନାରଦ ।      ଜୟ ଚିନ୍ମୟ ଚକ୍ରପାଣି ଚତୁରାନନ ମୋହନ  
                        ପୁରକୋତ୍ତମ ଭବଭୟ ନାଶନ ହେ ।

ଆକାଶେ ।      ରମାରମାପତି ଶୋଭା ସଂପ୍ରତି  
                        ଜୟତି ଜୟତି ଅତି ସୌଖ୍ୟ ।

ସକଳେ ( କରଯୋଡ଼ପୂର୍ବକ ) ଦେବଦମ୍ପତ୍ତି ଦେହି ମୋକ୍ଷ ।

( ସକଳେର ପ୍ରତିପାତ । )

ପତନ ।









